

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM
VAZIRLIGI**

SAMARQAND DAVLAT CHET TILLAR INSTITUTI

Qo'lyozma huquqida

UDK: 495:494.3.

Shakarova Nigora Eslamasovna

**KOREYS VA O'ZBEK TILLARIDA BOG'LOVCHILARNING
SINTAKTIK FUNKSIYALARI**

5A 120102 – Lingvistika (koreys tili)

Magistr

Akademik darajasini olish uchun taqdim etilgan

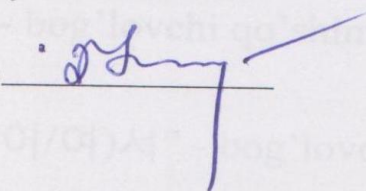
DISSERTATSIYA

Ish ko'rib chiqildi va himoyaga tavsiya etildi.

«Umumiy va amaliy tilshunoslik»

kafedrasi mudiri

dot. Turobov A.M.

Ilmiy rahbar:

f.f.n. Karimova G.M.

Samarqand – 2013

Mundarija

Mundarija	1
K I R I S H.....	4
I BOB. Soʻz turkumlarining oʻzaro munosabati va unda bogʻlovchilarning oʻrni... 9	9
1.1. Soʻzlarni turkumlarga ajratish tamoyillari	9
1.2 .Bogʻlovchilarning oʻziga xos xususiyatlari	16
Birinchi bobning xulosasi	33
II BOB. Koreys tilida bogʻlovchilarning lingvistik tabiati haqida.	34
2.1. Bogʻlovchilar tushunchasi – 접속사의 개념	34
2.2. Bogʻlovchi soʻzlar – 접속사.....	35
2.3. Bogʻlovchi qoʻshimchalar – 연결어미	42
2.4. Otlarga qoʻshiladigan bogʻlovchi qoʻshimchalar.....	44
2.4.1. “-와/과” - bogʻlovchi qoʻshimchasi.....	44
2.4.2. “-(이)며” - bogʻlovchi qoʻshimchasi.....	48
2.4.3. “-(이)랑” - bogʻlovchi qoʻshimchasi	51
2.4.4. “-하고” - bogʻlovchi qoʻshimchasi.....	53
2.5. Feʼllarga qoʻshiladigan bogʻlovchi qoʻshimchalar.....	56
2.5.1. ”-고” - bogʻlovchi qoʻshimchasi.....	56
2.5.2. “-아 (어/여)서” - bogʻlovchi qoʻshimchasi	64
2.5.3. “-(으)니까” - bogʻlovchi qoʻshimchasi	65
2.5.4. “-은(는)데” - bogʻlovchi qoʻshimchasi	66
2.5.5. “-아(어/여)도” - bogʻlovchi qoʻshimchasi	68
2.5.6. “-(으)려고” - bogʻlovchi qoʻshimchasi.....	69

2.5.7. “-(으)러” - bog’lovchi qo’shimchasi	70
2.5.8. “-(으)면” - bog’lovchi qo’shimchasi	70
2.5.9. “-아(어/여)야” - bog’lovchi qo’shimchasi	71
2.5.10. “-도록” - bog’lovchi qo’shimchasi.....	72
2.5.11. “-(으)면서” - bog’lovchi qo’shimchasi.....	73
2.5.12. “-지만” - bog’lovchi qo’shimchasi.....	74
2.5.13. “-다가” - bog’lovchi qo’shimchasi.....	74
2.5.14. “-(으)수록” - bog’lovchi qo’shimchasi	75
2.5.15. “-자” - bog’lovchi qo’shimchasi.....	76
2.5.16. “-거든” - bog’lovchi qo’shimchasi.....	77
2.5.17. “-(으)며” - bog’lovchi qo’shimchasi	78
Ikkinchi bobga xulosa	82
III BOB. O’zbek tilida bog’lovchilarning sintaktik funksiyalari.....	83
3.1. Bog’lovchi – yordamchi so’z turkumi sifatida	83
3.2. Bog’lovchilarning qo’llanishiga ko’ra turlari	84
3.3. Teng bog’lovchilar va ularning sintaktik funksiyalari.....	86
3.4. Ergashtiruvchi bog’lovchilarning grammatik xususiyatlari	92
3.5. Bog’lovchi vazifasidagi so’zlar	94
3.6. Bog’lovchilarning qo’shma gap tarkibidagi o’rni.....	95
Uchinchi bobning xulosasi.....	104
XULOSA.....	106
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI	117

K I R I S H

So'nggi yillarda fan va ta'lim sohasiga alohida e'tibor qaratilishi tadqiqotchilar oldiga qator nazariy va amaliy sohalarda mas'uliyatli vazifalarni qo'ydi. Bunday vazifalardan biri, shubhasiz, chet tillarni o'rganish va o'rgatish masalasidir. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimovning ta'biri bilan aytganda, "Bugun jahon hamjamiyatidan o'ziga munosib o'rin egallashga intilayotgan mamlakatimiz uchun, chet ellik sheriklarimiz bilan hamjihatlikda, hamkorlikda o'z buyuk kelajagini qurayotgan xalqimiz uchun xorijiy tillarni mukammal bilishning ahamiyatini baholashning hojati yo'qdir"¹.

Darhaqiqat, xorijiy tillarni, jumladan, koreys tilini har tomonlama chuqur tadqiq etish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri bo'lmog'i lozim. Shuni hisobga olgan holda, biz ham ushbu bitiruv malakaviy ishimizda o'zbek-koreys tillari frazeologiyasidagi o'ziga xos xususiyatlarni o'rganishni oldimizga maqsad qilib qo'ydik.

Mavzuning dolzarbligi. Tillar har xil bo'lsa ham ularning sistemasidagi muayyan kategoriyalarni ifodalovchi birliklarda umumiy jihatlarni kuzatish mumkin. O'zbek va koreys tillarida bog'lovchilarning sintaktik funksiyalarini turli til sathlari asosida semantik, grammatik jihatdan qiyoslash shu kategoriyalarning ifodalanishidagi mushtaraklik hamda farqlanishlarning to'g'ri talqin etilishiga zamin yaratadi. Zotan, bu jarayonga aloqador masalalarni chuqur tadqiq etish tilning morfologik-sintaktik sathigagina daxldor bo'lmay, uning boshqa sathlarida lingvistik, ekstralingvistik omillar ta'siri asosida yuz beradigan o'zgarishlarini atroflicha tavsiflashni talab qiladi. Bu esa til tizimining muhim uzvi bo'lgan bog'lovchilarga aloqador ko'plab masalalar xususida ikki til nuqtai nazaridan aniq xulosalar chiqarish imkonini beradi. Darhaqiqat, bog'lovchilarning o'ziga xos xususiyatlari, koreys va o'zbek tillaridagi bog'lovchilar orasidagi tafovut hamda o'xshashliklar, ularni vujudga

---

¹ Каримов И.А. Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. – Т.: Ўзбекистон, 1998. 8-бет.

keltiruvchi omillar, bog'lovchilarning semantik, grammatik tabiati kabi masalalarni o'zbek-koreys tillarining ichki qonuniyatlaridan kelib chiqqan holda ilmiy-nazariy jihatdan tavsiflash zarurati, mazkur ish va ish uchun tanlangan mavzuning dolzarbligidan dalolat beradi. Zero, «Faqat bahs, munozara, tahlil mevasi bo'lgan xulosalargina bizga to'g'ri yo'l ko'rsatadi»¹. Chunki, har qanday «fan – jamiyat taraqqiyotini olg'a siljituvchi kuch, vositadir»².

Tanlangan mavzuning dolzarbligi bog'lovchilarni o'zbek va koreys tili materiallari asosida tavsiflashdan iborat ekanligi bilan izohlanadi. Tilning grammatik qatlamiga mansub birliklarni ikki til misolida ko'rib chiqish koreys hamda o'zbek tilidagi bog'lovchilarni chuqur o'zlashtirishga, unga xos lingvistik mohiyatni tavsiflashga, qolaversa, ularni turli matnlarda o'qib ma'no nozikliklarini tushunish jarayonida ham katta ahamiyat kasb etadi.

Muammoning o'rganilganlik darajasi. Umumxalq tilining zaruriy, mazmunli, ta'sirchan birliklaridan biri bog'lovchilar bo'lib, ular tilning uslubiy-bo'yoqdorlik xususiyatlarini oshirishga ham xizmat qiluvchi boy manbadir. Fikrimizcha, bog'lovchi vositalarni ikki til materiallari asosida qiyosiy tadqiq etish tillarning o'ziga xos jilosini namoyish qilish, til va nutq madaniyatini yuqori ko'tarishda muhim omillardan biri bo'lib xizmat qiladi.

Ta'kidlash joizki, tilning eng muhim vositalaridan biri bo'lgan bog'lovchi vositalar, ularning o'ziga xos xususiyatlarini ilmiy jihatdan keng miqyosda tadqiq etish borasidagi ishlar tarixi ancha oldinga borib taqaladi. Bu borada umumiy tilshunoslikda, shuningdek, o'zbek va koreys tilshunosligida ham qator e'tiborga molik ilmiy-nazariy tadqiqotlar yaratildi.

Ayniqsa, bog'lovchilarning o'ziga xos grammatik va uslubiy xususiyatlari batafsil ishlab chiqilgan. Biroq, hozirgi kunga qadar bog'lovchi vositalarning o'zbek va koreys tili materiallari asosidagi qiyosiy talqini berilgan yirik tadqiqot ishini uchratmadik. Ushbu dalilning o'ziyoq biz tanlagan mavzuni tadqiq etish

---

¹ Каримов И. Биз келажакимизни ўз қўлимиз билан қураимиз. Т.7. – Тошкент: Ўзбекистон, 1990. –Б. 150.

² Кўрсатилган асар. – Б.137.

zaruriyati borligini tasdiqlaydi. Bizning tadqiqot bu xususdagi ma'lumotlarni umumlashtirgan holda ularni sodda misollar va tushuntirishlar orqali bog'lovchilarga xos xususiyatlarni amaliy tarzda izohlashi bilan ajralib turadi.

Bitiruv malakaviy ishning maqsadi. Bitiruv malakaviy ishida bog'lovchilarni ikki til materiallari asosida tadqiqot obyekti sifatida o'rganish va uning o'ziga xos xususiyatlarini tahlil etish maqsad qilib qo'yildi.

Tadqiqot vazifalari. Tadqiqot oldiga qo'yilgan masalalarni amalga oshirish uchun quyidagi vazifalarni bajarishga e'tibor qaratildi:

- o'zbek hamda koreys tillari bog'lovchilarining hozirgi zamon tilshunosligida tutgan o'rnini belgilash;

- bog'lovchi vositalarning asosiy lingvistik tabiatini ochib berish;

- bog'lovchlar va ularning turlari xususida fikr yuritish;

- koreys va o'zbek tillaridagi bog'lovchilarning o'xshash hamda farqli jihatlarini ko'rsatish;

- bog'lovchilarning til sistemasida alohida o'rin egallovchi vositalardan biri ekanligini amaliy va nazariy jihatdan yoritish;

- o'zbek va koreys tillarida bog'lovchilarning morfologik-sintaktik xususiyatlarini qiyosiy tavsiflash;

- o'zbek va koreys tillarida bog'lovchilarning grammatik tabiatini ochish.

Tadqiqot ob'ekti va predmeti. Uyushiq bo'laklar qismlarini, qo'shma gap tarkibidagi sodda gaplarni bir-biriga bog'lash va shu yo'l bilan ular orasidagi turli munosabatlarni ifodalash uchun xizmat qiluvchi bog'lovchilar bitiruv malakaviy ishining asosiy tadqiqot ob'ekti bo'lib, ushbu jarayon bilan kechadigan hodisalarni aniqlash hamda ularning o'ziga xos xususiyatlarini o'zbek-koreys tillari materiallari asosida tahlil qilish esa ishning predmetini taqozo etadi.

Tadqiqotning metodologik va nazariy asoslari. Ishning metodologik asosini borliqning eng muhim uzvlaridan biri bo'lgan til tizimi va uni tashkil etuvchi unsurlarning doimiy dialektik taraqqiyotda ekanligini aks ettiruvchi

falsafiy qarashlar, sistem-struktur tavsifga doir ilmiy-nazariy mulohazalar, til birliklarini qiyosiy tavsiflash usullari tashkil etadi. Shuningdek, tilshunoslikning grammatika, stilistika borasidagi nazariy yo'nalishlar hamda taniqli tilshunoslarning nazariy qarashlari tadqiqotning metodologik va nazariy asoslarini tashkil etadi.

Tadqiqot metodlari. Tadqiqot oldiga qo'ygan vazifalarni amalga oshirish maqsadida ishda sistem-struktur va qiyosiy tahlil qilish metodlaridan foydalanildi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi. Tadqiqotning maqsad va vazifalari bilan bevosita bog'liq bo'lgan ilmiy-nazariy mulohazalar hamda amaliy tahlillar jarayonida quyidagi yangiliklarga erishildi:

- tilshunoslikda bog'lovchilarning o'rni va uning lingvistik tabiati sistem talqin asosida tahlil qilindi;
- bog'lovchi vositalarning semantik va grammatik xususiyatlari alohida yoritildi;
- bog'lovchilarning til sistemasida tutgan o'rni hamda ularning ushbu jarayondagi roli tavsiflandi;
- bog'lovchilarda namoyon bo'luvchi koreys-o'zbek til birliklariga xos jihatlar ochib berildi;
- o'zbek va koreys tilidagi bog'lovchilarning umumiy va farqli tomonlari ilmiy asoslandi.

Tadqiqotning nazariy ahamiyati. Tadqiqotning ilmiy-nazariy ahamiyati ishda bog'lovchi vositalarning lingvistik tabiatini ochish asosida namoyon bo'ladi. Shuningdek, bog'lovchilarning sistem talqinidagi semantik, struktur, funksional qonuniyatlarni aniqlashga imkon beradigan farazlar umumlashtirildi. Xususan, bitiruv malakaviy ishida bog'lovchilarga xos ichki xususiyatlarning rivojlanishidagi sistem ko'rsatkichlar tavsiflandi, o'zbek va koreys tilidagi bog'lovchilarning o'ziga xos birligi hamda qarama-qarshiligi namoyon etildi.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati. Bitiruv malakaviy ishining amaliy ahamiyati o'qitish jarayonini takomillashtirish, til o'rganish va o'rgatish uslubini

hamda ikki til sistemasini tushuntirishni osonlashtirish, badiiy, avtomatik tarjima uchun zamin yaratishdan iborat.

Bitiruv malakaviy ishning tuzilishi. Bitiruv malakaviy ishi kirish, uch asosiy bob, xulosa hamda foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatidan iborat.

I BOB. So'z turkumlarining o'zaro munosabati va unda bog'lovchilarning o'rni

1.1. So'zlarni turkumlarga ajratish tamoyillari

Ma'lumki, har qanday fan tabiyat va jamiyatda mavjud bo'lgan turli narsa va hodisalarni, inson bilan bog'liq xususiyatlarni o'rganadi. Ularni o'rganish eas mavjud bo'lgan narsa, xususiyat va hodisalarni to'plamlarga bo'lishdan boshlanadi.¹

Tildagi so'zlarning umumiy grammatik ma'no va vazifalariga ko'ra ma'lum guruhlarga bo'linishi so'z turkumlari deb yuritiladi.

Tilshunos olimlar so'zlarni turkumlarga ajratishda turli mezonlarga tayanishadi. Quyida bu boradagi ayrim qarashlarni tahlil qilamiz.

Balli – so'zlarni turkumlarga (u so'z turkumalarini leksik kategoriyalar deb atagan) ajratish uchun asos qilib, ularning umumiy ma'nosini oladi; ot predmetini, fe'l protsess (harakat, holat va sh.k.) ni, sifat va ravish harakat va holatning belgisini ifodalaydi. Biroq gap bo'laklarini farqlashda, shuningdek, ularning grammatik shakllari (aktualizatsiya ko'rsatkichlari) va gapdagi funksiyalari ham qatnashadi. Masalan, ot faqat sifat yordamida aniqlanadi, sifat esa otning aniqlovchisi vazifasini bajaradi. Leksik kategoriyalarga, bir tomondan undov so'zlar, ikkinchi tomondan esa, grammatik ko'rsatkichlar (bog'lamalar, predloglar, bog'lovchilar, aktualizatorlar, shuningdek, fleksiyalar). Ularning vazifasi – sintagma va gap hosil qilishdan iborat.

Galische o'sha g'oyani rivojlantirib, so'zlarning 4 kategoriyasini ko'rsatadi:

- asosiy ST: ot (substansiyani ifodalaydi) va fe'l (protsess ifodalaydi);
- tobe' ST: sifat (substansiyani tavsiflaydi va aniqlaydi), ravish (jarayonni tavsiflaydi va aniqlaydi);
- bog'lovchi ST: bog'lovchi va predloglar;
- so'z turkumlari ko'rsatkichi: artikl' (otning ko'rsatkichi) va olmosh (fe'lning ko'rsatkichi).

---

¹ Mahmudov N. va b. Ona tili. – Toshkent, 2005. – B. 26.

Shu tariqa soʻz turkumlarining 8 turi koʻrsatildi. Mazkur tasnifning ijobiy tomoni – unda soʻz turkumlari iyerarxiyasining berilgani, mustaqil soʻz turkumlari ichida asosiy va tobeʻ, yordamchi soʻz turkumlarida bogʻlovchi va aktuallashtiruvchi turkumlarning farqlanganidir. Tasnifning kamchiligi shundaki, unda barcha soʻzlar qamrab olinmagan: olmoshni Galishe soʻz turkumi deb emas, balki ot yoki feʻlning grammatik kategoriyasi sifatida qaraydi, undov soʻzlar va yuklamalarni u inobatga olmaydi. Shu bilan bir qatorda, u ham Balli kabi ST tizimining qatʻiy emasligini, soʻzning bir sinfdan ikkinchisiga oʻtib turishi mumkinligini taʻkidlaydi.

Giro – soʻzlarni turkumlashda semantik mezonni inkor etadi. U ot substansiyalarni, feʻl jarayonlarni ifodalaydi va sh. k. degan fikrni notoʻgʻri deb hisoblaydi. Binobarin, “ot” termini dudmol. Ot – maʼno (predmetni ifodalash) hamda ot – shaklni oʻzaro farqlash kerak. Grammatika formal kategoriyalar bilan ish koʻradi. Shuning uchun soʻz turkumlarini Giro “especies grammaticales” deb ataydi. U soʻzlarni turkumlarga ajratishda sintaktik aloqalarning rolini taʻkidlaydi.

Giro nazariyasining ijobiy tomoni shundaki, u soʻz turkumlarining semantik rang-barangligini (“haqiqiy” va “formal” otlar) qayd etadi. U, shuningdek, soʻzlarni turkumlashda qurshovning rolini ham toʻgʻri belgilaydi. Agar faqat distributiv tahlilga tayanilsa, A. Martine nazariyasida boʻlgani kabi, soʻz “yoʻqolib qoladi”. Shuning uchun u soʻzni monema bilan almashtiradi, chunki monema soʻz ham, fleksiya ham boʻlishi mumkin. Buning natijasida soʻz turkumlari tasnifi masalasi barham topadi. Aynan shu holatni Gironing mazkur ishida kuzatamiz.

Sovajo – soʻz turkumlarining soʻz maʼnosiga asoslanuvchi anʼanaviy nazariyasini tanqid qilib, tasnifga asos sifatida sof formal – distributiv belgini, jumladan, mazkur soʻzdan oldin keluvchi yordamchi soʻzning xarakterini olish lozimligini taklif qiladi. Shu tarzda u soʻzlarning uchta katta sinfini koʻrsatadi:

- ismlar: a) ot; b) sifat. N belgisi – determinativ qoʻllanmasa, N shaklan A dan farq qilmasligi mumkin.

- fe'llar (sub'yekt ko'rsatkichlari – “je, tu” ulardan oldin keladi). Imperativda fe'l shaklan otga o'xshaydi.
- yuklamalar: a) otning determinantlari (artikl' va ko'plik sondagi sifatlar); fe'lning determinantlari; b) boshqaruvchilar (predlog), birlashtiruvchilar (bog'lovchi).

Sovajo klassifikatsiyasining ijobiy tomoni unda mustaqil yordamchi so'zlarning farqlanganligidir. Ammo u alohida qurshivga ega bo'lgan olmosh, ravish va undov so'zlarni inkor etadi. Xarakterli tomoni shundaki, ancha ob'yektiv mezonlardan foydalangan Sovajo ham, pirovard natijada, o'zi tanqid qilgan an'anaviy tasnifga ancha yaqinlashadi.

Gard – so'z turkumlarini boshqa sintaktik belgi – gapda so'zlar funksiyalarining o'zaro tobe' munosabatda bo'lishiga qarab farqlashni taklif qiladi. Bu prinsip unga ravishlarni ob'yektiv tarzda uchta har xil guruhga bo'lish imkonini bergan bo'lsa-da, ammo uning universal xarakterda emasligi ko'rinib qoldi. Natijada olmosh va sonni sintaktik mezonlar asosida turkumlashga to'g'ri kelmoqda.

Damuret va Pishon “so'z turkumi” atamasidan bosh tortib, so'zlarning ikki tushuncha (kategoriya va sinflar) o'zaro kesishgan nuqtasi bilan belgilanadigan tasnifni taklif qilshgan. Kategoriyalar o'zaro umumiy ma'no va semantik funksiyasi bilan farqlanadi. Ularning soni to'rtta: markaziy- faktiv (hodisani ifodalaydi) va substantive (substansiyalarni ifodalaydi), yordamchi-ad'yektiv (substansiya belgisini ifodalaydi) va affektiv (hodisa, belgi (sifat) larni ifodalaydi). Bu kategoriyalar semantik nuqtai nazardan yetakchi so'z turkumlariga (N, V, A, D) mos. Asosiy farq “faktiv” kategoriyasiga taalluqli: u fe'lga teng emas, biroq gapning bosh, predikativ tushunchasiga yaqin elementini ifodalaydi. Bu – “gapning faktni xuddi mavjuddek ko'rsatishga qodir bo'lagidir”.

Sinf tushunchasi so'zlarning gap hosil qilishdagi rolga daxldor. Uchta sinf o'zaro farqlanadi: strumentlar (struments) – grammatik xarakterdagi quruvchi so'zlar (yordamchi so'zlar, olmosh va yuklamalar); fe'llar – gapning qurilishini tashkil qiluvchi avtonom so'zlar. 4 kategoriya va 3 sinfnig kesishuvi

soʻz turkumlari bilan qiyoslash mumkin boʻlgan 12 “ mantiqiy mohiyat” (essences logiques) ni hosil qiladi.

Mazkur klassifikatsiyaning eʼtiborga molik tomoni boʻlimlar miqdorini aniqlashga boʻlgan intilishlar: mualliflar kategoriya va sinfning asosiy tushunchalariga tayanib, ularning soni aynan oʻn ikkita boʻlishi kerakligini isbotlaydilar. Ular soʻzning gap yasovchi funksiyasini, nafaqat yordamchi soʻzlarni alohida turkumga ajratganda, balki mustaqil soʻzlar orasida ham gapda bogʻlovchi vazifasini bajaruvchi (feʼl) va bunday vazifa bajarmaydiganlarni (ot) oʻzaro farqlaganda inobatga oladilar. Ular ayrim STlarining tarkibi bir emasligini koʻrsatadilar (feʼl toʻrt, ravish uch guruhga boʻlingan. Ikkinchi tomondan, predlog, bogʻlovchi, ravishli olmoshlar, intensifikatorlar kabi turli elementlar bir “soʻz turkumiga kirib qolgan. Shu bilan bir qatorda, Damuret va Pishonlarning quyida keltirilgan sxemalari ham, asosan, anʼanaviy tasniflardagi kategoriyalar koʻzga tashlanadi. Jumladan, qadimgi yunonlar alohida turkumga ajratgan sifatdosh ham. Bu holat tilde STning obʼyektiv tarzda mavjudligini tasdiqlaydi **(1-jadval)**.

Kategoriyalar		Sinflar		
		Ot	Feʼl	Strument
Asosiy (centrales)	Faktiv	Undov soʻzlar	Feʼlning shaxs-soni	“oui, non, si, voila, voice”
	Substantiv	Ot	Infinitiv	Olmosh
Yordamchilar (juvantes)	Adʼyektiv	Sifat	Sifatdosh	Artikl;, olmosh, sifat, son
	Affonktiv	Tub ravishlar	Ravishdos h	Ravish (“ici, bien”), bogʻlovchi , predlog

Tenʼyer STning anʼanaviy tasnifini “mohiyatan nuqsonli” deb hisoblaydi va soʻzlarni quyidagi oppozitsiyalarga asoslanib farqlanishni taklif qiladi: a) mustaqil nominativ funksiya bajaruvchi “toʻliq” soʻzlar va grammatik rol bajaruvchi “puch” soʻzlar; b) mustaqil (gap boʻlagini hosil qila oladigan) va yordamchi (subsidiaries, gapda mustaqil funksiya bajarmaydigan – artiklʼ,

predlog) soʻzlar; c) oʻzgaradigan va oʻzgarmaydigan soʻzlar. Umuman olganda, bu mezonlar, odatda, soʻzlarni turkumlashda qoʻllanadigan semantik, sintaktik va morfologik mezonlarga mos. “Toʻliq soʻzlar”ga Tenʼyer ot, feʼl, sifat va ravishni kiritadi. Ular, shunga muvofiq tarzda, substansiya, jarayon; substansiya va jarayon belgilarini ifodalaydi. “Puch soʻzlar”ga u yunktivlar (jonctifs – bogʻlovchilar) hamda translyativlar (soʻzni bir turkumdan ikkinchi turkumga oʻtkazishga xizmat qiluvchi predloglar); koʻrsatkichlar (indices) (artiklʼ va feʼl oldi olmoshlari) ni kiritadi. Olim anoforik soʻzlarni (olmosh, determinativ, olmoshli feʼllar, ravishlar) va soʻz-gaplarni (undov soʻzlar) alohida guruhlariga ajratadi. Aslini olganda, Tenʼyer mumtoz sxemaga (9 ta soʻz turkumga) juda yaqinlashgan. Soʻzlarning toʻrt turini ajratib koʻrsatish uning tasnifidagi eʼtiborga molik holatdir: mustaqil (“toʻliq”) soʻzlar, yordamchi soʻzlar, olmoshlar va gap-soʻzlar.

STning oʻziga xos sistem-struktur nazariyasi Giyom taʼlimotida oʻz ifodasini topgan. Fikrlash jarayonida til shakli boʻlgan soʻz moddiy substrat – muayyan tushuncha, obʼyektga muvofiq boʻladi. Bu muvofqlikni Giyom “intidensiya” (soʻzma-soʻz: “uchrashuv”) deb ataydi. Ot, eng avvalo, ichki va tashqi intidensiya bilan tavsiflanadi: u oʻzi ifodalayotgan tushunchaga mos boʻladi. N ning tashqi intidensiyasi determinantlar yordamida amalga oshiriladigan aktualizatsiyadir. Feʼl va sifatda muqarrar ravishda namoyon boʻladigan qoʻsh intidensiya bor: ularni ifodalanayotgan tushunchaga moslashtiruvchi ichki ot bilan ifodalanayotgan obʼyektga moslashtiruvchi tashqi intidensiya deb atash mumkin. A va V ning tashqi formal intidensiyasi ularning N bilan jins va sonda moslashuvida koʻzga tashlanadi. Ravish oʻzini A va V ga moslashtiruvchi ikkinchi darajali tashqi intidensiyasi bilan tasniflanadi. Shunday qilib, intidensiya tushunchasi asosiy soʻz turkumlarining semantik xususiyatlari, grammatik munosabatlari hamda kategoriyalarini oʻzaro bogʻlaydi.

Soʻz turkumlariga doir bildirilgan nazariyalarni oʻrganish quyidagi xulosalarga olib keladi: a) ST – soʻzlarning tilda obʼyektiv tarzda mavjud sinflaridir. Binobarin, ularnin inkor etib boʻlmaydi; b) soʻzlar qandaydir bir

emas, balki qator belgilar asosida turkumlanmog'I lozim; c) ular orasida ichki pog'onalanish bor; d) har qanday tasnif "taxminiy" bo'ladi, chunki tilda bir-biriga o'tib turuvchi hodisalar mavjud.¹

Har bir tildagi so'zlar anglatgan ma'nolariga va gapda, nutqda bajargan vazifasiga qarab ikki katta guruhga bo'linadi. Birinchi guruhga oid so'zlar: predmet va hodisalarning nomlarini, ularning belgi va xususiyatlarini yoxud harakatni, harakatning belgi va xususiyatlarini bildirib keladi. Ana shunday so'zlar mustaqil ma'noli so'zlar deb ataladi. Har bir tilning lug'at tarkibi, asosan, mustaqil ma'noli so'zlardan iborat. Masalan, "kitob, tog', yashin, malaka, yozish, ishlamoq, kelmoq, umid, shirin, yashamoq, ko'p, bilim, osmon, dengiz" kabilar.

Ikkinchi guruh so'zlar esa lug'at tarkibida kam bo'lib, mustaqil ma'noga ega bo'lmaydi, aksincha mustaqil ma'noli so'zlarning nutqdagi, gapdagi turli munosabatlarini ifodalash uchun xizmat qiladi. Bunday so'zlar yordamchi so'z'ar deb ataladi. Masalan, o'zbek tilidagi ort ko'makchilar: "uchun, bilan, kabi, sari, singari"; rus tilidagi old ko'makchilar: "в, на, ради, для, при, около"; tojik tilidagi old ko'makchilar: "dar, ba, az"; ingliz tilidagi old ko'makchilar: "of, from, to, on"; fransuz tilidagi old ko'makchilar: "sur, pour, sous"; nemis tilidagi old ko'makchilar: "fiir, unter, an" kabilar shunga kiradi.

Mustaqil ma'noli so'zlar ma'lum so'roqlarga javob bo'lib kela oladi, yordamchi so'zlar esa hech qanday so'roqqa javob bo'la olmaydi, ular har doim mustaqil so'zlarga qo'shilib, birikib keladi. Masalan: Onam bilan (kim bilan?) maslahatlashib, singlim uchun (kim uchun?) soat oldim (nima oldim?) gapidagi "bilan, uchun" kabi yordamchi so'zlarga hech qanday so'roq berib bo'lmaydi. Ular mustaqil so'zlarga qo'shilib keladi va birga so'roq beriladi: kim uchun, nima bilan.²

ST nazariyasiga doir fikrlardagi tafovutlar, asosan, ob'yektiv sabablar bilan izohlanadi. ST qat'iy bo'lmagan tizimni hosil qiladi va quyidagilarda

¹ Gak V.G. Fransuz tili nazariy grammatikasi. – SamDChTI, 2002. – B. 91.

² Azizov O. tilshunoslikka kirish. – Toshkent: "O'qituvchi", 1996. – B. 80-81.

namoyon bo'ladi: a) oraliq shakllarning mavjudligida (sifatdosh o'zida V hamda A, determinativ esa A va Pron belgilarini mujassamlashtirgan); b) so'zlarning doimo bir STdan ikkinchisiga o'tib turishida (biroq bu jarayon ko'pincha tugallanmagan bo'ladi. Shu bois so'zlarni turlicha tavsiflash mumkin); c) ayrim konstruksiya va iboralarda ST belgilarining neytrallashuvi (masalan, fe'l – bog'lamada N va A orasidagi farqlar neytrallashadi). So'zlarni u yoki bu STga o'tkazishdagi ikkilanishlar lug'atlarda ham o'z aksini topadi.

So'zlarni turkumlarga ajratishning murakkabligi ayrim tilshunoslar uchun bu tushunchadan voz kechishga asos bo'lmoqda. Masalan, Bryunoning fikricha, mazkur tushuncha sxolastika bo'lib, undan terzroq qutulish darkor. Agar biz Bryunoning “grammatik shakldan tozalangan” tushunchalar – predmetlar, belgilar, harakatlarni onomasiologik grammatikaga asos qilib olganligini, ularning ifoda shakli (ot, sifat, fe'l) ikkilamchi rol' o'ynashi mumkinligini eslasak, uning bu fikrini tushunish qiyin emas.

Ikkinchi tomondan, ST tushunchasi structural grammatikaning ba'zi yo'nalishlari uchun keraksiz bo'lib qoldi, chunki u bu yerda “funktional sinf” tushunchasi ham almashtiriladi. So'zning muayyan turkumga (“funktional sinfga”) mansubligi uning leksik ma'nosining bir qismi sifatida emas, balki grammatik kategoriyasi tarzida talqin qilinadi.

Ba'zan ST, eng avvalo, so'zlar majmui ekanligi inobatga olinmaydi va shuning uchun umumiy tasnifga so'zdan kichik birliklar (morfema) ham, so'zdan katta birliklar (so'z birikmasi) ham kiritiladi. Masalan, Giro “elementar so'z turkumlarning” to'rt sinfini ko'rsatadi: o'zak leksemalar (N, V, A, D), olmoshlar, morfemalarni o'zgartuvchilar (determinativlar, fleksiyalar), morfemalarni bog'lovchilar (predloglar, bog'lovchilar). Bu yerda, ko'rinadiki, so'zlar emas, balki tilning barcha ma'noli birliklari (monemalar) tasniflangan. Pot'ye bu birliklarning hammasini “morfem sinflarga” birlashtiradi. Ular orasida bog'li (affikslar) va erkin (so'zlar) birliklar farqlanadi. Erekin birliklar (ya'ni so'zlar) uch guruhga bo'linadi: leksem kategoriyalar (N, V, A), yuklamalar

(yordamchi soʻzlar, ayrim ravishlar), substitutlar (“oʻrinbosarlar”), jumladan, olmoshlar.

Soʻzni grammatik sistemadan chiqarib tashlagan Martinening ST tushunchasini inkor etib, uni (yaʼni STni) “sinflar” bilan almashtirgani mantiqan toʻgʻri. Har bir sinf maʼnodor birliklarni – bir xil distributsiyaga (valentlikka) ega boʻlgan monemalarni birlashtiradi. Shu tariqa 20 dan ortiq sinf, shu jumladan, ot, otning aktualizatorlari, son, feʼl, zamon, mayl, tur, predlog va boshqalar koʻrsatiladi. Biroq “yadroviy sinflar” (ot, olmosh, feʼl, sifat va b.) va yadroviy sinflarga qoʻshiladigan soʻz oʻzgartuvchilar (zamon, tur, nisbat, son va sh. k.) oʻzaro farqlanadi. Yadroviy sinflar tushunchasi, umuman olganda, ST tushunchasiga yaqin.

Baʼzi mualliflar soʻzlarni fikr va uning unsurlari turlariga asoslanib tasniflashni taklif qiladilar. Biroq bunda yetakchi nominative ST (N, V, A, Pron) oʻzgarishsiz qoldirilib, faqat ravish va yuklamalargina qayta koʻrib chiqiladi.

Antik grammatikadan meros sifatida oʻtib kelayotgan “soʻz turkumlari” (lot. “partes orationis”) terminidan qoniqmagan ayrim tilshunoslar uning oʻrniga boshqa atamalarni taklif qiladilar: “parties de langue” – (Giyom), “categories lexicales” – (Balli), “especies de monts” – (Tenʼyer), “classes grammaticales” – (Dyubua), “especies grammaticales” – (Galishe, Giro) va boshqalar.

Biroq, soʻz turkumlari (ular qanday nom bilan atalmasin) tilda soʻzlar orasidagi real farqlarni aks ettiradi va shuning uchun biz soʻz turkumlarining anʼanaviy tizimini keltirishni lozim topdik.

1.2. Bogʻlovchilarning oʻziga xos xususiyatlari

Tildagi soʻzlarning umumiy grammatik maʼno va vazifalariga koʻra maʼlum guruhlariga boʻlinishi **soʻz turkumlari** deb yuritiladi. Soʻz turkumlari quyidagi guruhlariga boʻlinadi:

Mustaqil soʻz turkumlari lugʻaviy maʼnoga ega boʻlib, morfologik jihatdan oʻzgaradigan oʻzgaradigan, gap ichida maʼlum sintaktik vazifa bajaradigan soʻzlardir. Bu guruhga ot, sifat, son, olmosh, feʼl, ravish kiradi.

Yordamchi soʻzlar yakka holda maʼno anglatmaydigan, soʻroqqa javob boʻla olmaydigan, gap boʻlagi boʻla olmaydigan, grammatik maʼnolarni ifodalashga xizmat qiladigan soʻzlardir. Ular mustaqil soʻzlar va ayrim gaplar orasidagi munosabatni anglatishga xizmat qiladi, soʻzga va gapning mazmuniga turli qoʻshimcha maʼnolar qoʻshadi. Yordamchi soʻzlarga koʻmakchi, bogʻlovchi, yuklama kiradi. “Yordamchi soʻzlar til tizimida mohiyatan mustaqil soʻzlar bilan qoʻshimchalar oraligʻida turadi”.¹

Alohida olingan guruh soʻzlar ligʻaviy maʼno bildirmaydigan, lekin baʼzan gap boʻlagi vazifasini bajaradigan soʻzlardir. Bularga modal soʻzlar, undov soʻzlar, taqlid soʻzlar kiradi.²

Har bir tilda soʻzlar turkumlarga ajratiladi. Bunda har xil prinsiplarga asoslaniladi. Baʼzan leksik maʼno asosiy yetakchi belgi qilib olinadi, baʼzan morfologiyaga alohida eʼtibor qaratiladi.

Misol uchun, soʻzlarni turkumlarga ajratishda rus tilida soʻzning morfologik belgilari hal qiluvchi rolʻ oʻynaydi, xitoy tilida esa leksik maʼno, sintaktik belgi va gapda soʻz tartibi eng asosiy prinsip qilib olinadi.

Soʻz turkumlariaro munosabatlarening ochilishi u yoki bu belgi asosida soʻz turkumining muayyan turini ajratishga, tasnifini berishga olib keladi. Shuning uchun mantiqiy qarama-qarshilikdan qochish maqsadida formal mantiqning borliq hodisasini tasniflashga qoʻyadigan asosiy talabidan biri boʻlgan “tasnifni faqat bir mezon asosida amalga oshirish, tasnifning ikki belgisini bir paytning oʻzidac qoʻllab, ularni qorishtirmaslik” qoidasiga qatʼiy rioya qilish lozim.

Shunday qilib, soʻzlar semantik, morfologik va sintaktik belgisi asosida tasnif qilinishi maqsadga muvofiq. Bu uch belgi har bir soʻzda subʼyekt, obʼyekt vazifalarida keladi. Shu bilan birgalikda, atributiv vazifada kelib, predmetning belgisini (“tilla uzuk, qum soat”), belgining belgisini (“tovushdan tez, yovdan xavfli”) bildiradi. Belgi maʼnoli soʻz egalik, kelishik affikslarini olishi, gapda

---

¹ Mahmudov N. Ona tili. – T., 2005.– 59.

² Hamroyev M.A. Oʻzbek tilidan maʼruzalar majmuasi. – T., 2005. – B. 44.

sub'yekt, ob'yekt vazifalarida kelishi mumkin ("Olmaning **qizili** pishdi, gullarning **oqidan** terdi" kabi).

Semantik – morfologik – sintaktik belgilar birligi asosida tasniflash tarafdorlari bunda yo omonimiya, yo substantivatsiya (otlashish) hodisasini ko'radilar. Chunki bu so'zlarga belgi ham, predmetlik ham mushtarak.

So'zlarning bayon etilgan semantik xususiyatlari, ya'ni "belgilik" va "predmetlik" ma'nosining birligi shuni ko'rsatadiki, so'zlarning egalik, kelishik, kesimlik affikslari hamda ma'lum bir sintaktik vazifa bilan to'g'ridan-to'g'ri aloqasi yo'q. takror bo'lsa-da, aytish joizki, egalik, kelishik, kesimlik affikslari, shuningdek, gapda ma'lum bir sintaktik vazifa bajarish biror so'z turkumi uchun xususiylashmagan. To'g'ri, ayrim so'zlar faqat predmetni bildirsa-da, belgi ifodalamaydi (masalan, atoqli otlar), ba'zilar esa predmetga ishora qilmasdan, faqat belgi, miqdor (masalan, [ko'p], [oz], [bir], [ikki]) ifodalashi mumkin. Bu yuqoridagi fikrga mo'nelik qila olmaydi. Chunki ular juda oz miqdorda bo'lib, ular "predmetlik va belgilik mushtarakligi maydoni"ning chekkasidan o'rin oladi. Chegaradan o'rin egallovchi bunday so'zlar tasnifda, albatta, qiyinchilik tug'diradi. Shu boisdan ular sun'iy ravishda u yoki bu turkumga kiritib yuboriladi. Holbuki, bunday birliklarning o'rni ajratilayotgan so'z turkumlarining sarhadida. Shu boisdan tilshunos L. V. Sherba shunday yozadi: "Faqat guruhlar markazidagi birliklar aniq. So'z turkumlari chegarasidagi oraliq birliklar eas hamisha u yoq-bu yoqqa tebranib turadi. Ana shu noaniq, xira va tebranib turuvchi holat tilshunosning diqqatini ko'proq o'ziga jalb etmog'i lozim".

Agar so'zda semantik, morfologik va sintaktik belgi butunlikni tashkil etmas ekan, bunda ular tasnif asosi bo'lib xizmat qila olmaydi. Zero ziddiyatlar bo'lish, guruhlash faqat bir asosda amalga oshiriladi. Shuning uchun ayrim manbalarda, darslik va qo'llanmalarda mualliflar so'zlarni uch belgi birligi asosida tasnif qilishib, asosan, ulardan biriga yetakchi, asosiy mezon sifatida tayanishadi, shu bilan birgalikda, bir tasnifning o'zida tasnif asosini bir necha marta almashtiradi. Deylik, o'zbek tilidagi so'zlar tasnifida morfologik belgi

yetakchilik qiladi. Shu boisdan taqlidlar mustaqil so'zlarning barcha belgilariga ega bo'lsa-da, morfologik o'zgarmas so'z bo'lganligi uchun nomustaqil so'zlar sirasiga kiritib yuborilgan. Yoki gap bo'laklari sintaktik belgi asosida tasnif etiladi, biroq an'anaviy yondashuvda ergash gapli qo'shma gaplar bo'linishida tasnif sintaktik belgi asosida boshlanib, semantik belgi bilan yakunlanadi.

Ta'kidlash kerakki, qayd qilingan uch mezondan hammasi ham so'z guruhlarini belgilashdan bir xil mavqega ega emas. Bu, avvalo, so'zlarning sintaktik vazifalarida yaqqol ko'zga tashlanadi. Chunki biror bir sintaktik vazifani bajarish imkoniyati barcha mustaqil so'z turkumida mavjud. Bu vazifa so'z turkumlarini farqlash uchun emas, aksincha, ularni tenglashtirish uchun xizmat qiladi. Sintaktik vazifa nuqtai nazaridan mustaqil va yordamchi so'zlar ajraladi, xolos. Ammo bunda ham yordamchi so'z vazifasida qo'llanadigan ot yoki fe'l haqida gap ketgancha chalkashlik vujudga keladi. Nomustaqil so'zlarning ichki tasnifida ularning sintaktik vazifalarini inobatga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, muayyan sintaktik munosabatni ifodalash ularning mohiyatini, kategorial ma'nosini tashkil etadi.

Morfologik tasnifda so'zlarning ikki muhim jihati e'tiborga olinadi: so'zlarning shakl yasalishiga potensial imkoniyati va muayyan grammatik kategorial ma'no ifodalanishining ma'lum bir so'z guruhlarini bilan bog'liqligi.

Birinchi jihatga ko'ra morfologik o'zgaruvchi va o'zgarmas so'z farqlansa, ikkinchi jihatga ko'ra, so'zlarning morfologik guruhlarini (so'z turkumlari) ajratiladi.

So'zlarning semantik tasnifi. Bu tasnifga binoan, so'zlar, aytilganidek, ikki guruhga ajratiladi:

1. o'zgaruvchi leksema;
2. o'zgarmas leksema.

O'zgaruvchi leksema lug'aviy shakl hosil qiluvchilarni qabul qila oladi. **O'zgarmas** so'z esa bunday xususiyatga ega ewmas. Bu tasnifda so'zlarning o'rni quyidagicha (**2-jadval**):

Leksemalar	
O'zgaruvchi	O'zgarmas
Fe'l	Taqlid
Ot	Ravish
Sifat	Ko'makchi
Son	Bog'lovchi
	Yuklama
	So'z-gap

O'zgaruvchi turkum uchun tasniflovchi grammatik shakl mavjud. Masalan, otlarda son, sub'yektiv baho shakllari, fe'llarda nisbat, o'zgalovchi, harakat tarzi, sifatlarda daraja. **O'zgarmas** so'z bunday shaklga ega emas.

Bu tasnifda **olmoshga** o'rin berilmagan, chunki u o'zi ishora qiluvchi barcha mustaqil so'z turkumiga xos o'zgarish tizimiga ega. Shuning uchun olmoshning ot-olmosh, fe'l-olmosh, sifat-olmosh, son-olmosh kabi turi mavjud. Ot-olmosh sonlanadi (son kategoriyasiga ega bo'ladi), fe'l-olmosh nisbatlanadi, tarzlanadi, o'zgalanadi, sifat-olmosh darajalanadi, son-olmosh son shakllarini qabul qiladi.

Leksemalarning sintaktik tahlili. Leksemalarning sintaktik tasnifida, asosan, ularning nutqda boshqa leksemalar bilan bog'lana olish-olmasligi, gap bo'lagi bo'lib kela olish-olmaslik xususiyati o'z aksini topadi:

- gap bo'lagi bo'lishga xoslanmagan so'z: undov, modal, so'z-gap;
- gap bo'lagi bo'lishga xoslangan so'z: fe'l, ot, sifat, son, ravish, taqlid, olmosh;
- sintaktik aloqa vositasi bo'lishga xoslangan so'z: ko'makchi, bog'lovchi, yuklama.

So'z-gap boshqa so'z bilan sintaktik aloqaga kirishmaydi, o'zi mustaqil gap bo'lib kelish qobiliyatiga, ya'ni ajralganlik xossasiga ega. Mustaqil va yordamchi so'z esa bog'lanish xususiyatiga ega bo'lib, balki sintaktik jihatdan bog'lash vazifasini bajaradi. Mustaqil leksema esa mustaqil ravishda gap bo'lagi bo'lib kela oladi.

O'zbek tili leksemalarining semantik-morfologik-sintaktik belgilar majmuidan iborat serqirra mohiyatini jadvalda quyidagicha berish mumkin (**3-jadval**):

№	Leksema turlari	Ma'noviy belgilari	Morfologik belgilari	Sintaktik belgilari	Ajralishning asosiy belgilari
1	Fe'l	Harakat-holatni atash mustaqil leksemalari	Nisbatlovchi, o'zgalanuvchi, tarzlanuvchi	Cheklanmagan gap bo'lagi bo'lib kela olish	Morfologik va ma'noviy
2	Ot	Predmet va predmetlikni atash mustaqil leksemalari	Sonlanuvchi	Cheklanmagan gap bo'lagi bo'lib kela olish	Morfologik va ma'noviy
3	Sifat	Belgini atash mustaqil leksemalari	Darajalanuvchi	Cheklanmagan gap bo'lagi bo'lib kela olish	Morfologik va ma'noviy
4	Son	Miqdorni atash mustaqil leksemalari	Tartiblanuvchi	Cheklanmagan gap bo'lagi bo'lib kela olish	Morfologik va ma'noviy
5	Ravish	O'rin-payt, tarz-tusni atash mustaqil leksemalari	O'zgarmaslik	Cheklanmagan gap bo'lagi bo'lib kela olish	Morfologik va sintaktik
6	Taqlid	Tovush yoki ko'rinishga taqlid mustaqil leksemalari	O'zgarmaslik	Cheklanmagan gap bo'lagi bo'lib kela olish	Ma'noviy
7	Olmosh	Ishora qiluvchi mustaqil leksemalar	O'zgaruvchi	Cheklanmagan gap bo'lagi bo'lib kela olish	Ma'noviy
8	Ko'makchi		O'zgarmaslik	So'zninso'zga bog'lovchi, gap bo'lagi vazifasida kela olmaydigan so'zlar	Ma'noviy va sintaktik

9	Bog'lovchi			O'zgarmaslik	So'zni va gapni bog'lovchi, gap bo'lagi vazifasida kela olmaydigan so'z	Sintaktik
10	Yuklama			O'zgarmaslik	Gap bo'lagi vazifasida kela olmaydigan so'z	Ma'noviy
11	So'z-gaplar	Modal	Munosabatni atash leksemalari	O'zgarmaslik	Ajraluvchilik (gap bo'laklari bilan munosabatga kirisha olmaslik)	Ma'noviy va sintaktik
		Undov	His-hayajonni tasvirlash leksemalari	O'zgarmaslik	Ajraluvchilik (gap bo'laklari bilan munosabatga kirisha olmaslik)	Ma'noviy va sintaktik
		Tasdiq va inkor so'zlar	Tasdiq-inkor ma'noli leksemalar	O'zgarmaslik	Ajraluvchilik (gap bo'laklari bilan munosabatga kirisha olmaslik)	Ma'noviy va sintaktik
		Taklif so'zlar	Taklif ma'noli so'zlar	O'zgarmaslik	Ajraluvchilik (gap bo'laklari bilan munosabatga kirisha olmaslik)	Ma'noviy va sintaktik

O'zbek tilida so'z turkumlari mazkur belgilari asosida quyidagi ko'rinishda tartiblanadi:

I. Mustaqil so'zlar:

1. Fe'l.

2. Ot.
3. Sifat.
4. Son.
5. Ravish.
6. Taqlid.
7. Olmosh.

II. Yordasmchi so'zlar.

1. Ko'makchi.
- 2. Bog'lovchi.**
3. Yuklama.¹

So'z turkumlarining soni tillararo ajralib turadi. Chunonchi, rus tilida 10 ta, **o'zbek** tilida **10** ta, ingliz va **koreys** tillarida **9** ta, uyg'ur tilida 8 ta.

Barcha klassifikatsiya (tasnif)larda faqat N va V o'zgarishsiz keltiriladi. Qolgan ST yo boshqalari bilan birlashtiriladi yoki chegaralari turlicha ko'rsatiladi. Ular orasidagi eng muhim tafovutlar quyidagilar:

- sonlar: a) ular alohida so'z turkumi sifatida qaraladi (masalan, sanoq sonlar); b) determinativlarga yoki c) sifatlarga kiritiladi;
- determinativlar: a) alohida so'z turkumi hisoblanadi; b) sifat yoki c) olmosh tarkibiga kiritiladi; d) ot bilan birga tasniflanganda, uning aktualizatorlari deb qaraladi;
- artikl': a) alohida so'z turkumi sifatida ajratiladi; b) determinativlar sinfida o'rganiladi; c) otning morfemasi tarzida qaraladi; d) olmoshga kiritiladi (Dyubuaning "Struktural grammatika"sida).
- yuklamalar: a) alohida so'z turkumi sanaladi; b) undov so'zlar va ravishlar o'rtasida taqsimlanadi;
- so'z-gaplar: a) ravishlar ichidagi alohida guruh deb qaraladi; b) undov so'zlar bilan bir qatorda so'z-gaplar guruhiga kiritiladi.

---

¹ Sayfullayeva R. va b. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – T., "Fan va texnologiya", 2009. – B. 183.

Urf-odatları, an'analari, aqidalari o'xshash bo'lgan **o'zbek** va **koreys** xalqlarining tillari ham **Oltoy tillar guruhida** bir-biriga yaqinligi jihatidan alohida ahamiyat kasb etadi.

Har bir tilda gapning tuzilishi va sifatiga qarab so'z turkumlari ajratiladi.

Koreys tilida so'z turkumlari 9 ga bo'linadi:

1. 명사 – ot.
2. 대명사 – olmosh.
3. 수사 – son.
4. 동사 – fe'l.
5. 형용사 – sifat.
6. 관형사 – aniqlovchi (атрибутивные слова).
7. 부사 – ravish.
8. 감탄사 – his-hayajon gaplar (междометие).
9. 조사 – **bog'lovchi**.¹

Yuqoridagi so'z turkumlari, o'z navbatida, ikki guruhga bo'linadi:

1. O'zgaruvchan;
2. O'zgarmas.

O'zgaruvchan so'z turkumlariga quyidagilar kiradi:

1. 명사 - ot;
2. 대명사 - olmosh;
3. 수사 - son;
4. 동사 - fe'l;
5. 형용사 - sifat;

O'zgarmas so'z turkumlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. 관형사 - aniqlovchi;
2. 부사 - ravish;

---

¹ 남 기 심 “한국어 문법”. – [서울]: 군립국어원, 2005. – 쪽. 426.

3. 감탄사 - his-hayajon gap;

4. 조사 – bog'lovchi.¹

Yordamchi so'zlar har bir tilning xususiyatiga qarab, old ko'makchilar, ort (so'ng) ko'makchilar, artikllar, yuklamalar va bog'lovchilarga bo'linadi. Old ko'makchilar, asosan, hind-yevropa tillarida ko'p uchraydi. Ular gapda so'zning oldidan kelib, kelishiklar vazifasini aniqlab beradi yoki kelishik qo'shimchalari vazifasini bajaradi. Masalan, ingliz tilidagi “to school” – (maktabga), “from institute” – (institutdan) misollarida “to” va “from” old ko'makchilari jo'nalish va chiqishkelishigi vazifasini bajarib kelgan. Tojik tilida “ba maktab” – (maktabga), “az institut” – (institutdan) misollarida “az, ba” old ko'makchilari jo'nalish va chiqish kelishiklarining ma'nosini ifodalagan. Rus tilida old ko'makchilar, asosan, kelishik fleksiylari bilan birlikda kelishik ma'nosini yaqqolroq aniqlab beradi. Masalan, “в Москве” so'zida “в” old ko'makchisi – “e” fleksiyasi bilan birga o'rin-payt kelishigi vazifasini aniqlab keladi. “В Москве” degan so'zida “в” old ko'makchisi – “y” fleksiyasi bilan birga tushum kelishigi vazifasini aniqlab keladi.

Ort ko'makchilar, asosan, turkiy tillarda va ba'zan boshqa tillarda uchraydi. Ular so'zlarning ketidan kelib, turli kelishiklar vazifasini hamda boshqa grammatik vazifalarini bajaradi. Masalan, “Men do'stimning oldiga boraman. Bolalar uchun yaxshi maktab qurildi. Zavod qoshida katta kutubxona bor ” gaplarida “oldiga, uchun, qoshida” so'zlari ort ko'makchilardir. Bu ort ko'makchilardirni tushirib qoldirib, shu gaplarni “Men do'stimnikiga boraman. Bolalarga yaxshi maktab qurildi. Zavodda yangi kutubxona bor” deb ifodalasak ham, ayrim ma'no nozikliklarini nazarga olmaganda, maqsadga erishgan bo'lamiz. Demak, yuqoridagi gaplardagi “oldiga, uchun, qoshida” yordamchi so'zlarni ma'lum kelishiklar vazifasini bajarib kelgan.

Turkiy tillarda yordamchi so'zlarning bir qismi otlardan iborat bo'lib, ular gapda yordamchi so'zlar vazifasini bajarib kelganda, o'zining asl ma'nosini

---

¹ 민 원 신 “한국어의 조사”. 대한민국: 서울, 2011. – 쪽.342.

asosan yo'qotib, yordamchi so'z sifatida kelishiklar vazifasini va boshqa grammatik vazifalarni bajaradi. Shu bilan birga, bunday yordamchi so'zlar o'zining tub ma'nosini ham birmuncha saqlab qoladi. Yordamchi so'zlar vazifasida kelgan otlar, asosan, kelishik qo'shimchalari bilan birikib keladi. Masalan, "ustida, yonida, yonidan, ichiga, ichidan, ichini, qoshida, qoshidan, qoshiga" kabi. Solishtirib ko'ramiz: "Ukam tomga chiqdi – Ukam tom tepasiga chiqdi". Bu gaplarning ma'nosi bir xil. Lekin ikkinchi gapda aytilmoqchi bo'lgan fikr birinchiga qaraganda yana ham aniq ifodalangan. Shuningdek, "Onam uyda – Onam uy ichida" gaplarining ham ma'nosi asosan bir xil bo'lib, lekin o'rin holi ikkinchi jumlada juda aniq ifodalangan. Bu o'rinda "ichida" so'zi yordamchi so'z vazifasini bajarish bilan birga, o'zining asl ma'nosini butunlay yo'qotmagan. Bu so'z onam boshqa yerda emas, balki uning ichida ekanligini aniqroq ifodalab bergan. "Uyda" deganimizda keng ma'noda, umuman "uyda, hovlida" yoki "ayvonda" ekanligini anglashilsa, "uy ichida" deganimizda "hovlida" yoki "ayvonda" emas, balki "uyning ichida" ekanligi tushuniladi.

Bog'lovchilar ham yordamchi so'zlardir. Ular mustaqil ma'noga ega bo'lmaydi. Bog'lovchilar gapda so'zlarni bir-biriga bog'lash, qo'[shimcha gap tarkibidagi sodda gtlaplarni bir-biriga bog'lash, qo'shimcha gap tarkibidagi sodda gtlaplarni bir-biriga bog'lash vazifasini bajaradi.

Bog'lovchilar ikki guruhga – teng va ergashtiruvchi bog'lovchilar (to'g'rirog'i, tobe' botg'lovchilar) ga bo'linadi.

Teng bog'lovchilar gap bo'laklari va ayrim gtlaplarni bir-biriga bog'lab, ular orasidagi teng munosabatlarni ko'rsatib beradi. Masalan, Men magazindan daftar **va** qalam oldim. Brigadir **bilan** terimchilar dalaga chiqib ketdilar.

Ergashtiruvchi bog'lovchilar esa, asosan, qo'shma gap tarkibidagi ergash gtlaplarni bog'lash uchun ishlatiladi. Masalan, Terim ishlarini tezlashtirishimiz kerak, **chunki** bu yil qish erta kelishi mumkin. Bu gapda "chunki" yordamchisi yordamida ergash gap (chunki bu yil qish erta kelishi mumkin) bosh gapga bog'langan.

Ingliz yoki fransuz tillaridan farqli o'laroq, **koreys** tilida gap va gap (so'z va gap) larni bog'lashda bog'lovchi vazifasida keladigan so'z qo'shilmaydi, boshqacha aytganda, koreys tilida gap va gapni bir-biriga bog'lashda (biriktirayotganda), kesim vazifasida kelgan fe'l (V) yoki sifat (Adj.) ning negiziga “-아/어; -게; -지; -고” kabi bog'lovchi qo'shimchalar qo'shiladi. Shuningdek, koreys tilidagi bog'lovchi qo'shimchalarga asoslanganda, bu bog'lovchi qo'shimchalar sodda gaplarni bir-biriga bog'labgina qolmay, gapda bog'lovchi vazifasini bajara oladi.¹ “그러나” – “faqat, lekin”; “그래서” – “shuning uchun”; “그렇지만” – “ammo, biroq” kabi bog'lovchi so'zlar ingliz yoki fransuz tilidagi bog'lovchilar bilan bir xil xususiyatga ega. Biroq ular “그렇다”, “그러다” kabi fe'l (V) yoki sifat (Adj.) ga “-나, -어서, -지만” kabi bog'lovchi qo'shimchalarning qo'shilishidan hosil bo'lgan bo'lib, bog'lovchi ravish (ravish bog'lovchi) deb ataladi.²

Koreys tilida bog'lovchilar

1. 접속사 – bog'lovchi so'zlar;
2. 연결어미 – bog'lovchi qo'shimchalarga bo'linadi.

Bog'lovchi qo'shimchalar (연결어미) gapdagi vazifasiga ko'ra **uch** guruhga ajratib o'rganiladi:

1. 대득전 연결어미 – teng bog'lovchilar;
2. 종송적 연결어미 – ergashtiruvchi bog'lovchilar;
3. 보조적 연결어미 – yordamchi bog'lovchilar.

Teng bog'lovchilar (대득전 연결어미) – gap bo'laklari va ayrim sodda faplarni bir-biriga bog'laydi va ular orasidagi teng munosabatlarni ko'rsatib beradi.

Teng bog'lovchilar ham ichki xususiyatlari hisobga olingan holda, qismlarga bo'linadi:

¹ 혼 사 만 조사 “은/는”과 “도”의 의미 기능 대비. – 서울: 도양문화연구, 1994. – 쪽. 246.

² 은 경 국어의 연결어미 연구. – [서울]: 태학사, 2000. – 쪽. 342.

- a) 나열 – biriktiruv bog'lovchilar;
- b) 상반 – zidlov bog'lovchilar;
- c) 문리 – ayiruv bog'lovchilar.

Koreys tilida **inkor bog'lovchisi** o'rnida inkor ma'noni beradigan “-지 않다, - 이/가 아니다, -못 하다” bog'lovchi qo'shimchalaridan foydalaniladi.

Koreys tili grammatikasini tahlil etar ekanmiz, mazkur tilda bog'lovchi bilan birgalikda bog'lovchi qo'shimchalarning ham keng rivojlanganligiga guvoh bo'lamiz. Bunday qo'shimchalarso'zlovchining nutqini tinglayotgan eshituvchiga qaratilganda hurmat ma'nosida qo'llaniladi. Bog'lovchi qo'shimchalar so'zlovchining nutqida yoinki fikrlash jarayonida ishlatilibgina qolmay, balki ularning bir qancha holat, vaziyatlarda ishlatiladigan kategoriyalari ham mavjud. Shular jumlasidan holat, sabab, shart-sharoit, maqsad, yutuq, izoh, natija, zarurlik, to'siqsizlik, gumon, taxmin kabi bir qancha ma'nolarni bildirib, ikki sodda gapni yoki so'z birikmalarini bir-biriga bog'lashda foydalaniladigan bir qancha **bog'lovchi qo'shimchalarga** ajratiladi.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, koreys tilidagi qo'shimchalar negiz bilan birgalikda qo'shib kelganda, o'sha qo'shimcha so'z (gap) ning tarkibida qanday vazifani bajarayotganligiga asoslanib ham farqlanadi.¹

연결어미 (bog'lovchi qo'shimchalar) ikki sodda gapni yoki murakkab bog'lovchili gap tarkibidagi bo'laklarni o'zaro bog'lashda xizmat qiladi.

Keltirilgan faktlar va ularning tahlili koreys tilidagi bog'lovchilar va bog'lovchi qo'shimchalarning qo'llanilishi haqida quyidagi xulosalarga olib keladi: bog'lovchilar (bog'lovchi qo'shimchalar) gapdagi uyushiq bo'laklarning ma'no munosabatlari turlicha bo'lishiga yordam beradi, sodda gaplarni bir-biriga bog'laydi.

Shunga ko'ra ular quyidagicha guruhlarga bo'lib o'rganiladi:

I. Teng bog'lovchi.

---

¹ 이 관 규 학교 문법론 (개정판). – [서울]: 월인, 2002. – 쪽. 400.

II. Ergashtiruvchi bog'lovchi.

III. Yordamchi bog'lovchi.

Eslatma: koreys tilida inkor bog'lovchisi o'rnida inkor ma'noni beradigan “-지 않다”, “-이/가 아니다”, “-못 하다” qo'shimchalaridan foydalaniladi.

Har bir guruhdagi bog'lovchilar uyushiq bo'laklarning bir guruh (tarkib) da qo'llanish miqdori va o'rni jihatdan ozmi-ko'pmi o'ziga xos xususiyatga ega. Ular uyushiq bo'laklardagi intonatsiya va pauza (to'xtam) larning o'zaro farqlanishiga ta'sir qiladi.

Umuman olganda, koreys tilidagi bog'lovchilar (yuklamalar), bog'lovchi qo'shimchalar uyushiq bo'laklar va sodda gaplarning o'zaro bog'lanishlarida talaffuz va ma'no munosabatining rang-barangligini yuzaga keltirishga yordam beruvchi muhim vositalardan biri hisoblanadi.¹

접속구조 – соединительная структура

При объединение двух и более простых предложений в одно сложное к основе глагола или придикативного прилагательного первого предложения, в зависимости от значения связи между ними, присоединяется определенная форма соединительного окончания.

Примеры:

봄이 온다. 꽃이 핀다. – Bahor keldi. Gullar ochildi.

봄이 오고 꽃이 핀다. → (biriktirish – 나열).

봄이 오니 꽃이 핀다. → (holat, vaziyat – 상황제시).

봄이 오니까 꽃이 핀다. → (sabab – 이유-원인).

봄이 오면 꽃이 핀다. → (shart-sharoit – 조건).

비가 오지만 바람을 불지 않는다. – Yomg'ir yog'yapti, lekin shamol bo'lmayapti. → (역접).

¹ 고 석 주 현대 한국 조사의 연구 I. – [서울]: 한국 문화사, 2004.

밥을 먹든지 빵을 먹든지. – Bo'tqa yeysanmi yoki guruchli non.

→(tanlash – 선택).

눈이 와도 춥지는 않다. – Qor yog'ayotgan bo'lsa ham, sovuq emas.

→ (natija – 양보).

돈을 찾으러 은행에 간다. – Pul olaman deb, bankka bordim. →

(maqsad – 의도).¹

Boshqa barcha dunyo tillari singari, koreys tilida ham gap bo'laklarini yoki qo'shma gapning qismlarini bog'lash uchun xizmat qiladigan yordamchi so'zlar bog'lovchi deyiladi. Bog'lovchilar gap bo'laklari va qo'shma gapning sodda gapga teng qismlari orasidagi turlicha aloqalarning grammatik munosabatini ko'rsatadi.

Gap bo'laklari va gaplar orasidagi grammatik munosabat bog'lovchilar yordamida ifodalansa ham, bog'lovchilarning o'zi bu so'zlarning grammatik formasiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatmaydi, ular bilan birlashmaydi.

Bog'lovchi to'g'ridan-to'g'ri ot bilan otni birlashtiradigan so'z yoki gapdan keyin kelib, so'zni bog'laydi.

Bog'lovchi (yuklama) o'z navbatida bir necha turlarga bo'linadi:

1. Kelishik qo'shimchalar;
2. Yordamchi qo'shimchalar (bog'lovchilar);
3. Biriktiruv bog'lovchilar.

Bular vazifasiga ko'ra daraja, holat, maqsad, solishtirish kabi bir qqancha ma'nolarni ifodalash maqsadida ishlatiladi.

격조사 – kelishik qo'shimchalari so'zning negiziga qo'shilib keladigan qo'shimchalar (bog'lovchilar) dir. Kelishik qo'shimchalari (ega, to'ldiruvchi, hol) yoki (kesim) tartibida keladigan ot-kesim (predicate) ga qo'shiladi.

Kelishik qo'shimchalri ham o'z navbatida bir necha turlarga bo'linadi:

- a) 주격 조사 –bosh kelisdhik.

---

¹ Куротченко К.Б и др Корейский язык. Учебное пособие – Москва: 2005, – ст. 248–249.

b) 서술격 조사 – kesimlik kelishigi.

Eslatma: Koreys tilida 서술격 조사 – kesimlik kelishigi bor. Lekin bu kelishik o'zbek tilida yo'q. ba'zi manbalarda berilishicha, 서술격 조사 – kesimlik kelishigi o'zbektilidagi “-dir” ot-kesim qo'shimchasiga teng.

예: 이것은 책이다. → “-dir”.

O'zbekiston – kelashagi buyuk davlat (*dir*)!

c) 관형격 조사 - aniqlovchi qo'shimcha kelishigi, o'zbek tilidagi qaratqich kelishigi “-ning” ga to'g'ri keladi.

예: 우리의 소원.

Bizning ishonchimiz. (**Bizning** umidimiz).

d) 목적격 조사 – to'ldiruvchi qo'shimcha kelishigi. O'zbek tilida tushum kelishigi bilan bir xil vazifani bajaradi.

예: 동생이 사과를 먹는다.

Ukam olmani yedi.

e) 보격 조사 – “-이/가 아니다”, “-이/가 되다” qo'shimchalari ot (N) dan keyin ishlatiladi (qo'shiladi).

“-이/가 아니다” – bo'lmaslik; emas.

“- 이/가 되다” – bo'lmoq; edi.

예: 그는 군인이 되었다.

U soldat bo'ldi.

그녀는 바보가 아니다.

U qiz telba emas.

f) 부사격 조사 – ravish qo'shimchasi kesimi. O'zbek tilida o'[rin-payt kelishigiga to'g'ri keladi. (-에, -에서, -까지, -로 ...).

예: 힘으로 누리지 말라.

Kuch **bilan** ezma. (Kuch **bilan** o'ynashma).

보조사 – yordamchi qo'shimcha (bog'lovchi)lar kelishik qo'shimchalari o'rnida ishlatilishi mumkin. Gap tarkibida kelishik qo'shimchalari bajaradigan vazifalarda keladi.

예: 그 것이라도 먹어야지.

Bu narsani **ham** yesa bo'ladi.

접속조사 – biriktiruv bog'lovchisi ikki so'zni bog'lashda ishlatiladigan qo'shimchalardir.

예: 철수와 영희는 결혼했다.

Cholsu **va** Yong He turmush qurishdi.¹

Birinchi bobning xulosasi

1. So'zlarni turkumlarga ajratish masalasining qiyin nuqtalaridan biri shuki, grammatik qurilish jihatidan har xil bo'lgan tillardagi so'zlarning qo'llanish doirasi, grammatik belgilari doimo o'xshash, bir xil bo'la bermaydi. Shuning uchun har bir tildagi so'z turkumlarining o'ziga xos xususiyatlari bo'ladi.

Shuning uchun so'zlarni turkumlarga ajratishda hamma tillarga umumiy bo'lgan yagona bir prinsipni qo'llash murakkab muammodir.

2. Barcha tillardagi so'zlar anglatgan ma'nolariga va gapda qanday vazifa bajarishiga ko'ra ikki katta guruhga bo'linadi:

1). Mustaqil ma'noli so'zlar;

2). Yordamchi so'zlar.

3. Dunyodagi barcha tillarda yordamchi so'zlarning vazifasi bir xil: ular mustaqil ma'noli so'zlarning nutqdagi, gapdagi turli munosabatlarini ifodalashga xizmat qiladi. Nutq jarayonida so'zlarning o'zaro munosabatga kirishuvini ta'minlaydi.

4. Koreys va o'zbek tillarida ham so'zlarni turkumlarga ajratishning umumiy tamoyillariga amal qilinadi.

---

¹ 김 수 정 한국어 문법 교육을 위한 연결어미 연구. – 서울: 연세어문학, 1953.

5. Bog'lovchilar o'zbek tilshunoslari tomonidan yordamchi so'z turkumlari tarkibiga kiritilgan. Koreys tilida esa mustaqil so'z turkumlari tarkibiga kiritilgan holda o'rganiladi.

6. Koreys va o'zbek tillarida bog'lovchi vositalarning shakllari turlicha bo'lsa ham ular bajaradigan vazifa bir xil. Har ikki tilda ham bog'lovchilar sodda gaplar tarkibidagi uyushiq bo'laklarni yoki qo'shma gapni tashkil etuvchi sodda gaplarni o'zaro bog'lash uchun xizmat qiladi.

II BOB. Koreys tilida bog'lovchilarning lingvistik tabiati haqida.

2.1. Bog'lovchilar tushunchasi – 접속사의 개념

Uzoq tarixga ega bo'lgan koreys tili va uning yuksak madaniyati, qadriyatlari, boy ilmiy me'rosi har doim butun jahonning diqqat-e'tiborini o'ziga jalb etib kelgan. Ular me'rosini ilmiy o'rganish va uni boshqa xalqlarga, shu tilga qiziquvchan o'quvchilarga yetkazib berish-burchimizdir.¹

Koreys tilini o'rganar ekanmiz, albatta uning har bir elementini, alifbodan boshlab, to gap tugallanishigacha bo'lgan masofada kechadigan jarayonlarni ko'rib o'tamiz. Barcha dunyo tillarida bo'lgani singari koreys tili grammatikasida ham ikki sodda gapni o'zaro bog'lovchi qo'shimchalarning mavjudligi alohida ahamiyatga egadir.

Gap bo'laklarini yoki qo'shma gapning qismlarini bog'lash uchun xizmat qiladigan yordamchi so'zlar yoki qo'shimchalar – bog'lovchi deyiladi. Bog'lovchilar gap bo'laklari va qo'shma gaplarning sodda gapga teng qismlari orasidagi turlicha aloqalarni, grammatik munosabatlarni ko'rsatadi.

Bog'lovchi qo'shimchalar, odatda, gapda qo'shma gap tarkibidagi ayrim sodda gap va uyushgan bo'laklar orasidagi turli munosabatlarni ifodalash uchun qo'llaniladigan bog'lovchi vazifasini bajaradi

Koreys tilida bog'lovchi qo'shimchalar – gapning ketma-ketligini ta'minlovchi, tushuntirib beruvchi, harakatning davomiyligi, harakatning nihoyalanganligi ma'nosini, shuningdek, harakatni to'ldirib beruvchi, maqsad qilib beruvchi kabi vazifani bajaradi.

Bog'lovchilar tuzilishi jihatidan sodda va qo'shma bo'ladi. Sodda bog'lovchilar morfologik jihatdan bo'linmaydi: va, ham, ammo, lekin, biroq, balki kabi. Qo'shma bog'lovchilar juda oz bo'lib, morfologik jihatdan tarkibga ajratilmaydi: holbuki, shuning uchun kabi.

---

¹ Korea spravochnik, -Seul., 1993 y., 52 b.

Koreys tilida ham boshqa tillar singari bog'lovchi qo'shimchalarning ko'plab turlari mavjud. Koreys tilida bog'lovchi qo'shimchalar grammatik jihatdan o'zgarmaydi, mustaqil leksik ma'noga ega emas.

Koreys tilida bog'lovchi qo'shimchalar muayyan so'z turkumiga mansubligi jihatidan ravishdosh guruhiga mansub bo'lsa-da, ular mustaqil qo'llana olmaydi, balki so'zga qo'shilib keladi. Koreys tilida ikki sodda gapni o'zaro bog'lab yozish uchun gapning mazmun-mohiyatiga qarab, kerakli bog'lovchidan foydalaniladi. Koreys tilida ularning o'ndan ortiq turi mavjud bo'lib, ushbu ilmiy tadqiqot ishida ularning ayrimlari yoritib beriladi.

Koreys tilida bog'lovchilar “그러하다” va “그리하다” fe'llarining turlangan va yangi tarkib topgan so'z ko'rinishidir.

Bu teng bog'lovchilar teng huquqli gap bo'laklarini va gaplarni bir-biriga bog'lashga xizmat qiladi. Ushbu bog'lovchilar bir vaqtlilik, ketma-ketlik, natija, zidlik munosabati ma'nolarini beradi.

2.2. Bog'lovchi so'zlar – 접속사.

(1) “그리고” – ushbu bog'lovchi oldingi va keyingi gaplarni bog'laydi. Gapda “va, hamda, bilan, ham” deya tarjima qilinishi yoki umuman tarjima qilinmasligi mumkin.

방을 먼저 치웁니다. 그리고 공부를 시작합니다.

Avval xonani tozalaymiz va darsni boshlaymiz.

동생은 커피를 좋아합니다. 그리고 형은 차를 좋아합니다.

Ukasi kofeni yaxshi ko'radi, akasi esa choyni yaxshi ko'radi.

어젯밤에 바람이 불니다. 그리고 비도 왔습니다.

Kecha tunda shamol bo'ldi hamda yomg'ir ham yog'di.

동한이는 눈이 큽니다. 그리고 코도 오뚝합니다.

Donghanning ko'zlari katta, shuningdek burni ham katta.

김 선생님은 수학 선생님입니다. 그리고 러시아도 잘합니다.

Janob Kim matematika o'qituvchisi hamda rus tilini ham yaxshi biladi.
 (2) Ushbu bog'lovchi birin-ketin bo'ladigan hodisalarni, birini izidan ikkinchisi yuz bergan harakatlarni bog'laydi.

자, 5 분 쉬겠습니다. 그리고 다시 합니다.

Besh daqiqa dam olamiz keyin yana davom ettiramiz.

버스 정류장에 갔습니다. 그리고 줄을 섰습니다.

Avtobus bekatga bordik va navbatga turdik.

어제 친구에게 전화를 했다. 그리고 영화를 같이 봤다.

Kecha do'stinga telefon qildim va uchrashib, birgalikda kinoni ko'rdik.

비디어를 빌렸다. 그리고 그 날 보았다.

Videoni ijaraga oldim va o'sha kuni hammasini ko'rdim.

오늘 아침에 줄넘기를 했다. 그리고 샤워를 했다.

Bugan ertalab pregulka o'ynadim va dush qabul qildim.

“그러나” – ushbu bog'lovchi mazmunan bir-biriga qarama-qarshi qo'yilgan bo'laklarni yoki gaplarni bog'lash uchun xizmat qiladi. Gapda “ammo, lekin, biroq” deb tarjima qilinadi.

제 여자 친구가는 예쁘지 않습니다. 그러나 성격이 좋습니다.

Mening yaxshi ko'rgan qizim chiroyli emas, ammo xarakteri ajoyib.

그들은 다 낚시질하러 갔다. 그러나 너는 집에 있었다.

Ular barchasi baliq tutishga ketishdi, biroq men uyda qoldim.

그 사람은 늘 돈이 없습니다. 그러나 언제나 웃고 다닙니다.

U odamning doim puli yo'q, lekin u har doim kulib yuradi.

오늘은 익요일입니다. 그러나 전 회사에 가알입니다.

Bugan yakshanba, lekin men firmaga borishim kerak.

벌써 밤 2 시가 넘었습니다. 그러나 아직도 많습니다.

Allaqachon tun soat 2 dan o'tdi, lekin hali ham qiladigan ish ko'p.

“그러면” – ushbu bog'lovchi oldingi gapga izoh berish, xulosa qilish, tushuntirish kabi ma'nolarni bildirish maqsadida qo'llanadi. Bu bog'lovchidan

deyarli barcha hollarda, dialoglarda foydalanilib, **“unday bo’lsa, unda, u holda”** deya tarjima qilinadi.

사장님, 손님들이 다 왔다. 그래요? 그러면 회의를 시작합시다.

Janob direktor mehmonlarning hammasi keldi. Shunaqami? Unda majlisni boshlaymiz.

자, 그러면 안녕히들 계시요.

Bo’pti unda yaxshi qolinglar.

그러면, 곧 그에게 전화를 하지요.

Unday bo’lsa, unga tezda telefon qilaman.

그러면, 내일 오죠.

U holda ertaga kelaman.

그 영화는 정말 재미없어요. 그래요? 그러면 다른 영화를 보러 가요.

U film’ haqiqatdan qiziqarli emas. Shundaymi? Unday bo’lsa boshqa film’ni ko’rishga ketamiz.

“그래서” – ushbu bog’lovchi oldingi gap keyingi gapning sababini yoki keyingi gap oldingi gapning natijasini ifodalash uchun ishlatiladi. Bosh gapdagi asosiy fikrning yuzaga chiqishi uchun amalga oshirilishi zaruriyati sababni ifodalaydi. U **“chunki, shuning uchun, negaki, zeroki, nainki”** deya tarjima qilinadi.

감기에 걸렸습니다. 그래서 학교에 갈 수 없습니다.

Shamollab qoldim, shuning uchun maktabga borolmayapman.

어머니가 아프시다. 그래서 내가 대신 왔다.

Onam kasal bo’lib qoldilar, shu sababdan o’rniga men keldim.

배가 고팠습니다. 그래서 먹었습니다.

Qornim och qoldi, shuning uchun yedim.

이건 너무 비쌉니다. 그래서 살 수 없습니다.

Bu juda qimmat, shuning uchun sotib ololmadim.

첫눈이 왔습니다. 그래서 기분이 좋아요.

Birinchi qor yog'di, shuning uchun kayfiyatim yaxshi.

그 사람은 한국에 오래 살았습니다. 그래서 한국말을 잘 합니다.

U kishi Koreyada uzoq vaqt yashadi, shuning uchun koreys tilida yaxshi gapiradi.

이 책은 아주 쉽습니다. 그래서 애들도 읽을 수가 있습니다.

Bu kitob juda oson, shuning uchun bolalar ham o'qiy oladi.

Birinchi gap, suhbatdosh tomonidan aytilgan bo'lsa, ikkinchi kishi uni gapi davomidan sababini izohlagandek, “그래서” bilan davom ettirsa bo'ladi. Boshqacha aytganda gapning mantiqiy boshlanishi avval aytilgan bo'ladi.

그래서 이렇게 말했지?

Shuning uchun shunday gapirganmiding?

(1) “그런데” – ushbu bog'lovchi oxirgi gap mazmun jihatidan oldingi gapga qarama-qarshi bo'lsa yoki gapning o'zining ichida qarama-qarshilik bo'lgan vaziyatlarda ishlatiladi.

날씨가 추워요. 그런데 외투가 없어요.

Ob-havo sovuq, lekin pal'to yo'q.

내일은 시험이 있습니다. 그런데 공부를 못 했습니다.

Ertaga imtihon bor, lekin men o'qiy olmadim.

저에게 돈은 있습니다. 그런데 시간이 없습니다.

Menda pul bor, lekin vaqt yo'q.

밥은 있습니다. 그런데 반찬이 없습니다.

Pap bor, lekin yaxna ovqat yo'q.

예전에 그 사람과 같이 공부했어요. 그런데 이제는 이름도 생각이 안 나요.

Avval u bilan birga o'qir edik, endi esa hatto ismini eslolmayman.

인물은 좋아, 그런데 키가 좀 작구나.

Ko'rinishi yaxshi, biroq bo'yi kaltaroq ekan.

(2) Oldingi gapning mazmuniga qo'shimcha izoh, tushuntirish berilganda ishlatiladi.

강가에서 한 아이가 놀고 있다. 그런데 그 아이가 바로 우리가 찾던 철수였다.

Daryo bo'yida bir bola o'ynayapti. Bu bola esa aynan biz izlayotgan Cholsu edi.

어제는 주스를 마셨다. 그런데 그 것이 배탈의 원인이 되었다.

Kecha sharbat ichgandim. Lekin u qorin og'riqning sababi bo'ldi.

지난 주말에 식당에 갔다. 그런데 그 식당은 수리중이었다.

O'tgan hafta oxirida oshxonaga bordim. Lekin u oshxona ta'mirlanayotgan edi.

작년에 집을 빌렸다. 그런데 그 집은 문제가 아주 많았다.

O'tgan yili uyni ijaraga oldim, lekin u uyda muammo juda ko'p edi.

어제 친구 형진이를 만났다. 그런데 그 친구는 벌써 결혼을 해 있었다.

Kecha do'stim Hyong Jinni uchratdim, lekin u do'stim allaqachon uylangan ekan.

“그래도” – oldingi gapning mazmunini tan olib, keyingi gapning mazmunining zarurligini ifodalaydi, ya'ni to'siqsiz bog'lanishni bildiradi. Asosan dialoglarda qo'llaniladi, so'zlovchining savoliga javob tariqasida ma'lumot berishni yoki bosh gapdagi holatga zid ravishda ergash gap kelganda ishlatiladi. O'zbek tilida bu to'siqsiz ergash gapli qo'shma gap deyiladi va **“shunda ham, shunday bo'lsa-da, shunga qaramay”** deb tarjima qilinadi.

배가 고프지만 그래도 기다를 거예요.

Qornim ochqadi, shunga qaramay kutaman.

한국말이 어렵습니다. 그래도 열심히 하겠습니다.

Koreys tili qiyin, shunday bo'lsa ham tirishqoqlik bilan o'rganaman.

오늘은 바빴다. 그래도 무척 보람이 있었다.

Bugan band edim. Shunday bo'lsa ham juda mazmunli edi.

이 고추는 매우 맵다. 그래도 한국 사람은 잘 먹는다.

Bu qalampir juda achchiq, shunga qaramay koreyslar yaxshi yeyishadi.

내일은 휴일이다. 그래도 학교에 가야만 한다.

Ertaga dam olish kuni, shunday bo'lsa ham maktabga boorish kerak.

“그러니까” – ushbu bog'lovchi oldingi sababni bildirgan gap keyingi natijani, xulosani bildirgan gap bilan qo'shilganda, ya'ni bosh gapda sabab, ergash gapda uning natijasi ifodalaganda ishlatiladi.

그 사람은 화가 나면 무서워요. 그러니까 조심하세요.

U odamni jaxli chiqsa qo'rqinchli bo'lib ketadi, shu sababdan extiyot bo'ling.

수영을 빨리 배우고 싶지요? 그러니까 내일도 연습하세요.

Cho'milishni tez o'rganmoqchimisiz-a? Unda ertaga ham mashq qiling.

여기에선 더 있을 수 없어요. 그러니까 집으로 돌아가세요.

Bu yerda boshqa tura olmaymiz, shuning uchun uyga qayting.

이 약은 아주 써요. 그러니까 조금씩 드세요.

Bu dori juda achchiq, shuning uchun kichik dozada iste'mol qiling.

내일은 시험이 있습니다. 그러니까 일찍 자야 해요.

Ertaga musobaqa bo'ladi, shuning uchun ertaroq uxlash kerak.

“그러면서” – ushbu bog'lovchidan oldingi va keyingi gapdan anglashilgan harakatning bir vaqtda bo'lishini, ya'ni bosh va ergash gapdagi ish-harakat bir vaqtda ro'y berayotganligini ifodalash uchun foydalaniladi.

친구가 책을 빌려 주었습니다. 그러면서 꼭 돌려달라고 했습니다.

Do'stim kitobni berib turdi. O'shanda albatta qaytarib berishimni iltimos qildi.

아버지는 밖으로 나가셨습니다. 그러면서 문단속 잘 하라고 하셨습니다.

Otam tashqariga chiqdilar, shunda eshikni yaxshi yopishimizni aytdilar.

음식을 별로 차린 게 없다고 했습니다. 그러면서 맛있게 먹으라고 했습니다.

Stol yaxshi tuzatilmagan va shu holda yoqimli ishtaha dedi.

내일은 우지백의 명절이라 했습니다. 그러면서 우리를 초대한다고 했습니다.

Ertaga o'zbeklarning bayrami deb aytdi va bizni taklif qildi.

이 반자는 남자 친구가 주었습니다. 그러면서 날 좋아한다고 조용히 속삭였습니다.

Bu uzukni do'stim berdi. Shunda meni yaxshi ko'raman deb pichirladi.

“그렇지만” – bog'lovchisi ikkinchi gapdagi harakat birinchisiga zid bo'lganda, ya'ni ergash gapdagi ish-harakat bosh gapdagi holatga zid bo'lganda ishlatiladi.

나는 노래를 잘 불립니다. 그렇지만 부채춤을 출 수 없습니다.

Men qo'shiqni yaxshi kuylayman, ammo “Puchechum” raqsiga tusha olmayman.

“그렇지만” bog'lovchisidan keyingi ot “-은/는” yordamchi qo'shimchasini oladi.

“그러므로” – bu bog'lovchi o'zbek tiliga “demak, bas, shunday ekan, shuning uchun” deb tarjima qilinadi.

나는 생각한다. 그러므로 나는 존재한다.

Men o'ylayapman, demak men mavjudman.

그러므로 이번에는 그놈이 무슨 짓을 할지 모른다.

Demak bus afar u bizga nima tayyorlaganini bilolmaymiz.

“그렇지 않으면” – bu bog'lovchi gapda “**bo'lmasa, unda**” deya tarjima qilinadi.

열심히 공부해라. 그렇지 않으면 낙제할 거야.

Qattiq o'qi bo'lmasa imtihondan yiqilasan.

“그러다가” – bu bog’lovchi gapda “shunda, shundan keyin, oqibatda” deb tarjima qilinadi.

딜도라는 수업 시간에 장난을 쳤습니다. 그러다가 선생님께 혼났습니다.

Dars vaqtida Dildora hazillashgani uchun o’qituvchining achchig’I chiqdi.

2.3. Bog’lovchi qo’shimchalar – 연결어미

Bog’lovchi qo’shimchalar (연결어미) ikki gapni yoki murakkab (bog’lovchili) gapdagi bo’laklarni o’zaro bog’lashda ishtirok etadi.

인생은 짧다 + 예술은 길다 = 인생은 짧고 예술은 길다.

Hayot qisqa san’at uzun.

인내는 쓰다 + 열매는 달다 = 인내는 쓰나, 열매는 달다.

Sabr achchig’u mevasi shirin.

Ikki gap yo murakkab gap bo’laklarini bog’laydi va turli ma’nolarni ifodalaydi. Har bir bog’lovchi qo’shimchalar o’z xususiyati va ma’nosiga ko’ra farqlanadi.

So’z va gap qaysi bog’lovchi qo’shimchalar olishiga ko’ra quyidagicha jadval tuzish mumkin.

Turkum (구분)	Ma’nosi (의미)	Qo’shimcha (어미)
Teng bog’lovchi qo’shimchalar - 대등적 연결어미	Biriktiruv (나열)	-고; -(으)며; -와/과; -(이)랑; -하고
	Zidlov (상반)	-지만
	Ayiruv (분리)	-이나; -거나; -든(지) 든(지); -ㄴ/는데; -든지 말든지; -거나; -아니면
	Bir vaqtlilik (동시)	-자 (마자); -(이)면서

Ergashtiruvchi bog'lovchi qo'shimchalar – 종속적연결어미	연속히)	
	Sabab (이유/원인)	-(으)니까; -어/아서; -고서; - 느라고
	To'siqsizlik (양보)	-(어\여)도
	Gumon, taxmin (가정)	-ㄹ 테니까 (ㄹ 테니); - ㄹ(을)텐데
	Holat (계기)	-어\아서; -고 나서
	Shart-sharoit (조건)	-거든; -(으)면
	Maqsad (목적/의도)	-(으)러; -(으)려고; -(으)려면; - -고자
	Yutuq, erishish (미침)	-도록
	Zarurlik (필연/단위)	-어야; -여야
	Ko'chish (전환)	-다가
	Chog'ishtiruv (비유)	-(듯)이
	Ko'proq (더욱)	-(으)ㄹ 수록
	Natija (양보)	아무리 A/V – 아/어도; -더니
Izoh (설명)	-다니; -도록	
Yordamchi bog'lovchi qo'shimcha – 보조적연결어미	Yordam - 보조	-고

2.4. Otlarga qo'shiladigan bog'lovchi qo'shimchalar

2.4.1. “-와/과” - bog'lovchi qo'shimchasi

“-와/과” bog'lovchi qo'shimchasi gapdagi ikki so'zni, ya'ni otni bog'lash vazifasida keladi. U o'zbek tilidagi “va” biriktiruv bog'lovchisiga to'g'ri keladi. Savol tug'ilishi mumkin: “Nega “va” bog'lovchisi ikki xil ko'rinishda?”- deb. Koreys tilida ham xuddi o'zbek va boshqa tillar kabi so'zlar ochiq yoki yopiq bo'g'in bilan tugaydi. So'z qanday bo'g'in bilan tugashiga qarab, kerakli bog'lovchidan foydalaniladi. Misol uchun, agar so'z yopiq bo'g'in bilan tugasa -과 qo'shiladi:

토요일과 일요일에는 한가해요.¹

Shanba va yakshanbada bo'shman.

Ushbu gapda “-과” bog'lovchisi 토요일(shanba) so'ziga qo'shilgan. Shanba so'zi yopiq bo'g'in bilan tugagan va “-과” bog'lovchisi yordamida 일요일(yakshanba) so'zi bilan bog'langan. Gap hozirgi zamonda berilgan.

이 방에 책장과 옷장이 있습니다.

Bu xonada kitob javoni va kiyim uchun shkaf bor.

Mazkur gapda esa 책장 so'zi yopiq bo'g'in bilan tugaganligi sabab “-과” bog'lovchi qo'shimchasi qo'shildi. Gap zamon-makon munosabatiga ko'ra, hozirgi zamonga tegishli.

얼굴과 두 눈에서 볼꽃이 튀기는 것만 같았다.²

Uning yuzi va ko'zlaridan huddi olovli uchqun chiqayotgandek edi.

Ushbu gapda “-과” bog'lovchi qo'shimchasi 얼굴(yuz) so'ziga qo'shilgan. Yuz yopiq bo'g'in bilan tugagan va gap o'tgan zamon ko'rinishida berilgan.

남편과 저는 여기 서재에 앉아서 텔레비전이나 보고 있을 겁니다.¹

¹ Prakticheskaya grammatika kor.yazika., KOICA., 한국국제협력단.2000,147b.

² 안톤 체호프. “너무도 행복한 순간”.-세상속으로.1999, 119 프.

Turmush o'rtog'im bilan men shu yerdagi shaxsiy ish xonamizda o'tirib televizor ko'ramiz.

Ushbu gapda “-과” bog'lovchi qo'shimchasi 남편(turmush o'rtog'i) so'ziga birikib kelgan. Bu so'z ham yopiq bo'g'in bilan tugaganligi uchun unga “-과” bog'lovchi qo'shimchasi qo'shildi.

이슬람 카리모프 대통령의 저서는 우즈베키스탄의 경제, 정책, 발전 방향과 우선순위를 전반적으로 분석했다.²

Prezident Islom Karimovning asari O'zbekistonning iqtisod, siyosat, rivojlanish yo'nalishi va ildamligni umumbashariy jihatlarining tahlilini yoritgan.

Bu gapni tahlil qiladigan bo'lsak, “-과” bog'lovchi qo'shimchasi 방향 (yo'nalish) so'ziga qo'shilgan. Gap o'tgan zamonda qo'llanilgan.

우즈베키스탄 개혁 및 발전 모델은 장기적 국가 이익과 목표에 부합한다.³

O'zbekiston reformalari va rivojlanish modeli uzoq yillar mobaynidagi davlatning foydasi va maqsadlari bilan hamohangdir.

Ushbu gapda “-과” bog'lovchi qo'shimchasi 이익(foйда) so'ziga qo'shilgan. Gap hozirgi zamonda berilgan.

이수신과 유성룡이 친한친구였습니다.⁴

I Sun Shin va Yu Song Nyong juda qalin do'st edi.

Bu gapda ham bog'lovchi qo'shimcha qo'shilgan so'z, ya'ni 이수신 yopiq bo'g'in bilan tugaganligi sababli “-과” qo'shilgan.

Bu gapdan kelib chiqib, “-과” bog'lovchi qo'shimchasi atoqli otlarga ham qo'shilishi mumkin, degan xulosaga kelish mumkin.

¹ 수 카메론. , “할리우드 낮과 밤”.- New York., 1997.68 표

² 이슬람 카리모프., “글로벌 금융-경제 위기,우즈베키스탄의 처한 환경 안에서 이를 극복하는 방법과 대책들”.-Uzbekistan.,2009.172 표

³ 이슬람 카리모프., “글로벌 금융-경제 위기,우즈베키스탄의 처한 환경 안에서 이를 극복하는 방법과 대책들”.-Uzbekistan.,2009.191 표

⁴ 이수신. 서울시 서초구 서초등.- 서울 10 표

Agar so'z ochiq bo'g'in bilan tugasa, u holda –와 bog'lovchi qo'shimchasi qo'shiladi:

동대문 시장에서 치마와 바지를 샀습니다.

Tong Demun bozoridan yubka va shim sotib oldim.

Mazkur gapda yubka (치마) so'zi ochiq bo'g'in bilan tugaganligi uchun “–와” bog'lovchisi qo'shildi.

앵두와 오렌지 꽃향기가 풍겼다.¹

Olcha va apelsin gullarining hidi o'z iforini taratdi.

“–와” bog'lovchisi 앵두(olcha) so'ziga qo'shilgan. Olcha ochiq bo'g'in bilan tugaydigan so'z bo'lgani uchun ushbu qo'shimchani oldi. Gap o'tgan zamonda berilgan.

아버지와 어머니는 누구에게나 소중한 분입니다.

Ota va ona har kim uchun qadrli insondir.

Bu gapda ota (아버지) so'zi ochiq bo'g'in bilan tugagan. Shuning uchun unga “–와” bog'lovchisi qo'shildi.

“–와” bog'lovchisi ham huddi “–과” kabi atoqli otlarga qo'shilishi mumkin.

림보는 몸을 이리적일 움직이며 힘돌이와 꺾돌이를 관찰했어요.²

Rimbo asta-saken harakat qilib, Himtori va Kvitorini kuzatar edi.

Bu gapda “–와” bog'lovchisi 힘돌이(Himtori) atoqli otga qo'shilgan. So'z ochiq bo'g'in bilan tugagani sabab “–와” bog'lovchisi qo'shildi. Gap o'tgan zamonda berilgan.

Tahlil qilishga mo'ljallangan quyidagi gapda ham shunday vaziyatga duch kelamiz:

달랑이와 림보는 산 아래까지 내려왔어요.¹

¹ 안톤 체호프. “너무도 행복한 순간”.-세상속으로.1999,117 표.

² 원유순. “호랑나비와 림보”.-두산동아.,1996,118 표.

Tallangi va Rimbo tog' etagigacha tushishdi.

O'tgan zamon ko'rinishidagi mazkur gapda “-와” bog'lovchisi ikki atoqli otni o'zaro bog'lamoqda.

“-와/과” bog'lovchi qo'shimchasi gapdagi ikki otni bog'lab, ularning umumiyliigi yoki qiyoslanishini ifodalaydi.

철수가 윤희와 결혼할 것입니다.

Cholsu Yunhi bilan turmush qurish arafasida.

이 물건은 내 것과 비슷합니다.

Bu narsa mening narsam bilan bir xil.

Yuqorida berilgan gaplarda “-와/과” bog'lovchi qo'shimchasi otlarni emas, aksincha fe'l bilan bog'lanib kelgan. Bunday holatda esa u “bilan” deb tarjima qilinadi. Agar “-와/과” bog'lovchi qo'shimchasining otga bog'lanib kelishini ko'rsak u quyidagi ko'rinishlarda bo'ladi:

철수와 윤희가 결혼할 것입니다.

Cholsu va Yunhi turmush qurish arafasida.

이 물건과 내 것은 비슷합니다.

Bu narsa va mening narsam bir xil ekan.

Qayd etilganidek, yuqoridagi gaplarda “-와/과” bog'lovchi qo'shimchasi otlarni bog'lab kelgan, u tarjimada “va” deb tarjima qilinadi. Demak, “-와/과” bog'lovchi qo'shimchasi gapning qaysi qismiga bog'lanib kelishiga qarab “bilan” yoki “va” deb tarjima qilinadi.

“-와/과” bog'lovchi qo'shimchasining shunday bir o'ziga xos xususiyati, uning asl ma'nosini yo'qotib, yordamchi so'zlar bilan ham kelishidir. Buni quyidagi misolda kuzatishimiz mumkin:

저는 수미와 같이 도서관에 갔습니다.

Men Suni bilan birga kutubxonaga bordik.

---

¹ 원유순. “호랑나비와 립보”.-두산동아.,1996,24 표.

Bu gapda “-와” bog’lovchi qo’shimchasiga 같이 yordamchi so’zi birikib kelgan. 같이 so’zi o’zbek tiliga “birga” deb tarjima qilinadi. “-와/과” bog’lovchisiga 같이 so’zi birikib kelganda, u o’zining “va” ma’nosini yo’qotib, “bilan” ma’nosida keladi. Bunday konstruktsiyalar “bilan, birga” tarzida tarjima qilinadi.

여동생은 지연과 같이 유치원에 다닙니다.

Singlim Jiyon bilan birga bog’chaga borishadi.

Koreys tilida “-와/과 같이” konstruktsiyasiga o’xshash “-와/과 함께” konstruktsiyasi ham bor. Ammo bu konstruktsiya ba’zi hollarda “bilan birgalikda” deb tarjima qilinadi:

1.저는 어머님과 함께 저녁식사를 만들었습니다.

Men onam bilan birgalikda kechki ovqatni tayyorladim.

2.약자지껄하는 소리와 함께 아이들이 나타났습니다.¹

Bolalar shovqin solib (bilan) kelishdi.

2.4.2. “-(이)며” - bog’lovchi qo’shimchasi

“-(이)며” bog’lovchi qo’shimchasi ham otga qo’shiladigan bog’lovchi qo’shimcha bo’lib, o’zbek tiliga “ham...ham” , “va”, “esa” tarzida tarjima qilinadi. Bu bog’lovchi qo’shimcha asosan gapdagi otlarning ketma-ket kelishini ifodalash maqsadida qo’llaniladi. Bu bog’lovchi qo’shimcha asos ochiq bo’g’in bilan tugasa -며, yopiq bo’g’in bilan tugasa “-이며” qo’shiladi.

학생이며 선생이며 할 것 없이 다 바쁩니다.

O’quvchilar ham o’qituvchilar ham birday band.

Bu gapda “-(이)며” bog’lovchi qo’shimchasi 학생(o’quvchi) 선생님(o’qituvchi) so’zlariga birikib kelgan. Ikkala so’z ham yopiq bo’g’in

¹ 연세 초등국어사전. 두산동아, 1246 b.

bilan tugallanganligi sababli hozirgi zamon shaklidagi gapga “-(이)며” bog’lovchi qo’shimchasi qo’shildi.

밤이며 낮이며 편안한 날이 없습니다.

Kechasi ham kunduzi ham tinchlik yo’q.

Ushbu misolda “-이며” bog’lovchi qo’shimchasi 밤(kechasi) va 낮(kunduzi) so’zlariga qo’shilgan. Bu ikki so’z ham yopiq bo’g’in bilan tugagani uchun “-이며” bog’lovchi qo’shimchasini olgan.

여기 책이며 공책이며 모두 가져가세요.¹

Bu yerdan kitobni ham daftarni ham olib keting.

Hozirgi zamon ma’nosi ifodalangan ushbu misolda “-이며” bog’lovchi qo’shimchasi yopiq bo’g’in bilan tugagan 책(kitob) va 공책(daftar) so’zlariga qo’shib kelgan.

“-이며” bog’lovchi qo’shimchasi bir necha predmet sanalmoqchi bo’lgan holatda qo’llaniladi. Buni quyidagi misolda ko’rishimiz mumkin:

시장에서 배며 사과며 포도를 샀습니다.

Bozordan nok, olma va uzum sotib oldim.

Bu gapda “-며” bog’lovchi qo’shimchasi 배(nok) va 사과(olma) so’zlariga birikib kelgan. Gapda ikki marta “-며” berilgan bo’lsa ham faqat bir marta “va” deb tarjima qilindi.

“-(이)며” bog’lovchi qo’shimchasi orqali bir xil ma’noga ega bo’lgan bir qancha gaplar ketma-ketligini hosil qilish mumkin. Ularning o’rni almashtirilsa ham, bu holat ma’noga hech qanday ta’sir qilmaydi.

마이클은 미국사람이며 소냐는 러시아사람입니다.

Maykl amerikalik Sonya esa rossiyalik.

Bu gap Maykl amerikalik (마이클은 미국사람입니다) Sonya rossiyalik (소냐는 러시아사람입니다) ko’rinishidagi ikkisodda gapdan iborat, ya’ni

---

¹ Prakticheskaya grammatika kor.yazika.- KOICA, 한국국제협력단.2000 y,148 b.

qo'shma gap tarkibidagi sodda gaplarni bog'lash uchun “-며” bog'lovchi qo'shimchasidan foydalanildi. Agar ularning o'rnini almashtirib yozsak, quyidagi ko'rishda bo'ladi:

소냐는 러시아사람이며 마이클은 미국사람입니다.

Sonya rossiyalik Maykl esa amerikalik.

Ko'rib turganimizdek, keltirilgan misoldagi o'zgarish gapning mazmuniy jihatiga ta'sir qilmadi. Bu o'rinda gap tuzilishining o'zgarishi kuzatildi.

Shunday qilib, bir xil ma'noga ega bo'lgan bir qancha gaplarni o'zaro bog'lashda qo'llaniladigan “-(이)며” bog'lovchi qo'shimchasi, gaplarning o'rnini almasha ham o'z ma'nosini o'zgartirmasligi ma'lum bo'ldi.

Ammo ba'zi vaziyatlarda “-이며” bog'lovchi qo'shimchasi so'roq va taxmin ma'nosida kelib, o'z ma'nosini o'zgartirishi mumkin:

우리는 그들이 어떤 사람이며 어떤 것을 좋아하며 그들에게 호소할 수 있는지에 대해 통의해야 한다구.¹

Biz ular qanday inson ekanligi nimani yoqtirishi hamda ularga qanday murojaat qila olishimiz haqida muhokama qilyapmiz.

Ushbu misolda “-이며” bog'lovchi qo'shimchasi uchta gapni o'zaro bog'lamoqda. Gapning tarjimasiga nazar tashlasak, unda “-이며” bog'lovchi qo'shimchasi o'zining asliy “va, hamda, esa...esa” ma'nosida emas, balki savol va taxmin ma'nosida kelayotganini ko'rishimiz mumkin.

Bu bog'lovchi qo'shimchanning o'ziga xosligi shundan iboratki, agar yopiq bo'g'in bilan tugagan so'zlarga qo'shiladigan “-이며” bog'lovchi qo'shimchasida “이” ning o'rniga “으” qo'yilsa, unda u otga emas, fe'lga qo'shiladigan bog'lovchi qo'shimchaga aylanadi.

---

¹ 수 카메론., “할리우드 낮과 밤”.-New York, 1997,162 프.

2.4.3. “-(이)랑” - bog’lovchi qo’shimchasi

“-(이)랑” - bog’lovchi qo’shimcha gapdagi ikki so’zni, ya’ni otlarni bog’lash vazifasini bajaradi. O’zbek tiliga “bilan” tarzida tarjima qilinadi. Bu bog’lovchi asosan og’zaki nutqda qo’llanilganligi uchun boshqa uslublarda kamdan-kam uchraydi. U ham yopiq bo’g’in bilan tugagan so’zga “-이랑”, ochiq bo’g’in shaklida tugagan so’zga “-랑” tarzida qo’shiladi:

복숭아랑 포도는 제가 좋아하는 과일입니다.¹

Shaftoli bilan uzum men yaxshi ko’rgan meva.

Yuqoridagi misolda 복숭아(shaftoli) so’zi ochiq bo’gin bilan tugagani sababli “-랑” bog’lovchisi ishlatildi. Hozirgi zamon ma’nosidagi ushbu gapda “-랑” bog’lovchisi 복숭아(shaftoli) hamda 포도(uzum) so’zlarini bog’lab kelgan.

림보랑 달랑이가 진달래꽃으로 방향했습니다.²

Rimbo bilan Tallangi azaliya guli tomon yo’l olishdi.

Bu gapda Rimbo atoqli ot u ochiq bo’g’inli so’z bo’lgani uchun unga “-랑” bog’lovchisi qo’shilgan. Gap o’tgan zamonda berilgan.

Yuqorida ta’kidlaganimizdek, “-이랑” bog’lovchisi yopiq bo’g’in bilan tugagan so’zlarga qo’shiladi:

여동생이랑 조카가 강아지를 좋아해요.

Singlin bilan jiyanim kuchukni yaxshi ko’rishadi.

Mazkur gapda 여동생(singil) so’zi yopiq bo’g’in bilan tugaganligi sababli “-이랑” bog’lovchisi qo’shildi.

“-(이)랑” bog’lovchisi qo’shma gap tarkibidagi sodd gaplarni o’zaro bog’lash maqsadidagina emas, balki sodd gapda ham ishlatiladi. Keyingi holatda u otdan keyin qo’shiladi:

선생님이랑 얘기를 했습니다.¹

¹ Prakticheskaya grammatika koreykogo yazika., KOICA, 한국국제협력단.2000, 147 표.

² 원유순. “호랑나비와 림보”.-두산동아.,1996,29 표.

Ustozim bilan suhbatlashdim.

Yuqoridagi misolda “-이랑” bog’lovchisi 선생님(ustoz) so’ziga bog’langan. Agar gapga ahamiyat beradigan bo’lsak, bu yerda 선생님 so’zidan keyin fe’l kelyapti. Shuningdek, “-이랑” bog’lovchisi ikki sodda gapni bog’lovchi qo’shimcha vazifasida emas, balki “bilan” ko’makchisi vazifasida kelgan.

가: 누구랑 설거지했어요?

나: 엄마랑 설거지했어요.²

A: Kim bilan idish yuvding?

B: Onam bilan idish yuvdim.

Bu dialogda “-랑” bog’lovchisi birinchi gapda 누구 (kim) va ikkinchi gapda 엄마(ona) so’zlariga bog’lanib kelgan. Bu ikki so’z ham ochiq bo’g’inli so’z bo’lgani uchun “-랑” bog’lovchisi qo’shildi. Savolda “bilan” ko’makchisi ishlatilsa, javobda ham “bilan” deb javov beriladi.

“-이랑” bog’lovchisi ham xuddi “-와/과” bog’lovchisi singari “같이(birga)” so’zi bilan ham kelishi mumkin.

저는 어제 친구랑 같이 시내 구경을 했어요.³

Men kecha do’stim bilan birga shahar aylandim.

Bu gapda “-랑 같이” strukturasi ishlatilgan bo’lib, u 친구(do’st) so’ziga birikib kelgan. Tarjimada “bilan birga” deb qo’llaniladi. Bu gapda ham “-이랑” bog’lovchisi bog’lovchi vazifasida emas, balki yuqorida keltirilgan gap singari ko’makchi vazifasida kelyapti. Gap o’tgan zamonda berilgan.

준호는 친구랑 같이 이야기합니다.⁴

Jun Ho do’sti bilan birga suhbatlashyapti.

¹ 한국어(초급) NEED., 국제교육진흥원.

² 놀며 배우는 한국말., 연세대학교언어연구교육원, 연세대학교출판부, 1999년, 135 표.

³ Prakticheskaya grammatika koreyskogo yazika.:KOICA, 한국국제협력단. 2000년, 148 표.

⁴ 놀며 배우는 한국말., 연세대학교언어연구교육원, 연세대학교출판부, 1999년, 168 표.

Bu misolda “-랑 같이” strukturasi 친구(do’st) so’ziga birikib kelgan. Qayd etilgan bog’lovchining ko’makchi vazifasida qo’llanishi, unga xos ikkilamchixususiyatdir.

2.4.4. “-하고” - bog’lovchi qo’shimchasi.

“-하고” bog’lovchisi ham gapdagi otlarni bog’lab, ikki sodda gapdan bir murakkab gap hosil qilishda qo’llaniladi. O’zbek tiliga xuddi “-이랑” bog’lovchisi kabi “bilan” tarzida o’giriladi. Ba’zi hollarda esa “va” deb ham tarjima qilinadi. Otlarga qo’shilayotganda, so’zning ochiq yoki yopiq bo’g’in bilan tugaganligining ahamiyati yo’qligini alohida ta’kidlash o’rinli. Shuning uchun so’z xoh ochiq, xoh yopiq bo’g’in bilan tugasin “-하고” qo’llanilaveradi. Buni quyida keltiriladigan misollar orqali ko’rishimiz mumkin:

아침에 우유하고 빵을 먹었어요.¹

Ertalab sut bilan non yedim.

시장에서 생선하고 채소를 샀습니다.²

Bozordan baliq bilan sabzavot sotib oldim.

한가할 때 책하고 신문을 읽어요.³

Bo’sh vaqtimda kitob va gazeta o’qiyman.

Bu misolimizda “-하고” bog’lovchisi 책(kitob) so’ziga qo’shilib 신문(gazeta) so’zi bilan birikib kelgan. Hozirgi zamon shaklidagi ushbu gapda “-하고” bog’lovchisi “bilan” ma’nosini ifodalash uchun emas, balki “va” o’rnida ishlatilgan.

오빠하고 어머니는 대학에 입학하기 위해서 열심히 공부합니다.⁴

Akam bilan opam oliygohga kirish uchun tirishqoqlik ila o’qishmoqda.

¹ 한국어(초급) NEED., 국제교육진흥원., 2006 년, 168 표.

² Prakticheskaya grammatika koreyskogo yazika.:KOICA, 한국국제협력단.2000년,147 표.

³ 놀며 배우는 한국말., 연세대학교언어연구교육원, 연세대학교출판부, 1999년, 168 표.

⁴ Qarang o’sha yer.

Bu misolda “-하고” bog’lovchisi 오빠(aka) so’ziga birikib kelgan. Gap hozirgi zamonda berilgan.

엄마하고 동생은 옷을 사러 시장에 갔어요.

Onam va ukam kiyim olish uchun bozorga ketishdi.

Bu gapimizda “-하고” bog’lovchisi 엄마(ona) so’ziga qo’shilib 동생(uka) so’zini bog’lab kelyapti.

조카가 3 살 때 별하고 달의 그림을 그리는 것을 좋아했어요.

Jiyanim 3 yoshligida Yulduz bilan Oyning rasmini chizishni yaxshi ko’rardi.

Ushbu misolimizda 별(Yulduz) va 달(Oy) so’zlari “-하고” bog’lovchisi bilan bog’langan. 별(Yulduz) so’zi yopiq bo’g’in bilan tugagan bo’lsa ham, yuqoridagi qoidamizga asosan “-하고” bog’lovchisi qo’shildi.

수아는 3 년 동안에 한국말하고 영어를 배웠어요.

Sua 3 yil davomida koreys va ingliz tilini o’rgandi.

O’tgan zamon tarzidagi ushbu misolda 한국말(koreys tili) so’ziga “-하고” bog’lovchisi qayd etilgan shaklda qo’shildi.

엄마하고 동생은 옷을 사러 시장에 갔어요.

Onam bilan ukam kiyim olish uchun bozorga ketishdi.

Bu gapimizda “-하고” bog’lovchisi 엄마(ona) so’ziga qo’shilib 동생(uka) so’zi bilan bog’lanib kelgan,so’z ochiq bo’g’inga tugagan va gap o’tgan zamonda berilgan.

“-하고” bog’lovchisi gapdagi bog’lovchilik vazifasi jihatidan “-(이)랑” bog’lovchisi bilan bir xil ma’no ifodalash uchun xizmat qiladi.. Shuning uchun gapda ularning o’rni o’zaro almashtirib ishlatilsa ham bo’ladi. Buni 1.3 bandda keltirilgan misollar asosida ko’rib chiqamiz:

1. 림보랑 달랑이가 진달래꽃으로 방향했습니다

Rimbo bilan Tallangi azaliya guli tomon yo’l olishdi.

2.림보하고 달랑이가 진달래꽃으로 방향했습니다

Rimbo bilan Tallangi azaliya guli tomon yo'l olishdi.

Berilgan ikki misolimizning tarjimasiga nazar tashlasak, ularda hech qanday o'zgarish yo'q.

Endi esa 1.4 banddagi misol asosida “-하고” hamda “-(이)랑” bog'lovchilarini taqqoslab ko'ramiz:

1. 아침에 우유하고 빵을 먹었어요

Ertalab sut va non yedim.

2. 아침에 우유랑 빵을 먹었어요

Ertalab sut va non yedim.

Ushbu misolimizda ham huddi yuqoridagi misol kabi gapning tarjimasida hech qanday o'zgarish yuz bermadi. Faqatgina qo'shimchalarning o'rni almashdi, xolos.

“-하고” bog'lovchi qo'shimchasining o'ziga xosligi yana shundaki, u xuddi “-와/과” bog'lovchisi singari “같이(birga)” yordamchi so'zi bilan ham qo'llanilishi mumkin.

친구하고 같이 영화를 보겠어요.

Do'stim bilan birga kino ko'ramiz.

Bu misolimizda 같이(birga) so'zini “-하고”ga bog'lanib kelganligini ko'rishimiz mumkin. Gapda esa “bilan, birga” deb tarjima qilinadi va gap kelasi zamonda berilgan.

친구하고 같이 수영해요.¹

Do'stim bilan birga suzyapmiz.

“-하고 같이” konstruktsiyasi 친구(do'st) so'ziga qo'shilgan va gap hozirgi zamonda berilgan.

동생하고 같이 장난감을 만들어요.

Ukam bilan birga sho'xlik qilyapmiz.

---

¹ 놀며 배우는 한국말., 연세대학교언어연구교육원, 연세대학교출판부, 1999년, 121 표.

Bu misolimizda esa “-하고 같이” konstruktsiyasi 동생(uka) so'ziga qo'shilib kelgan va bu gap ham hozirgi zamonda berilgan.

2.5. Fe'llarga qo'shiladigan bog'lovchi qo'shimchalar

2.5.1. ”-고” - bog'lovchi qo'shimchasi

Koreys tilidagi bog'lovchi qo'shimchalar tasnifini ikki katta guruhga bo'lishimiz mumkin:

- ma'no-mazmunga ko'ra qo'shiladigan bog'lovchi qo'shimchalar;
- shaklga ko'ra qo'shiladigan bog'lovchi qo'shimchalar.

Bog'lovchilarning ma'no-mazmunga ko'ra bo'linishida oldingi va keyingi gaplar qanday mazmun kasb etayotgani asosiy ahamiyat kasb etsa, shaklga qarab bo'linishda esa, e'tibor gapning birinchi qismi o'tgan zamonda kelishi va uning qanday holatda bog'lana olishi yoki olmasligi, buyruq gaplar bilan qo'llanishi yoki qo'llanmasligiga qarab bo'linadi.

Quyida keltiriladigan bog'lovchi qo'shimchalarning ketma-ketlik ma'nosida kelishi, vaqt jihatdan bajarilganligi hamda yuqoridagi tasnif asosidagi vazifalarini ko'rib chiqamiz.

“-고” bog'lovchi qo'shimchasi uyushiq bo'laklarning so'z yasovchi qo'shimchasidir. “-고” uyushiq bo'laklarini bog'lovchi qo'shimchasi faktlar, ya'ni o'zgartirib bo'lmaydigan holatlar sanab o'tilganda ishlatiladi. O'zbek tiliga “va”, “esa” deb tarjima qilinadi.

Bu qo'shimchani olti guruhga bo'lib o'rganamiz:

Birinchi guruhda “-고” bog'lovchi qo'shimchasi orqali ikkita yoki undan ortiq dalil yoki asos sanab o'tiladi.

저는 모스크바에 살고 우리 형은 서울에 삽니다.

Men Moskvada yashayman, akam esa (bo'lsa) Seulda yashaydi.

Bu misolda “-고” bog'lovchi qo'shimchasi 살다 (yashamoq) fe'liga qo'shilgan bo'lib, hozirgi zamoni ko'rsatmoqda. Bu misolda bo'lsa esa “-고”

ikki misolni qoʻshib turib, ikkita asosni keltirmoqda. Yaʼni birinchi gapda u aynan Moskvada tursa, akasini aynan Seulda turishini dalil qilib aytmoqda.

Baʼzi hollarda esa “-고” hech qanday otga qoʻshilmasdan yakka holda ham kelishi mumkin. Bu “그리고” soʻzidan olingan boʻlib, “-고” uning qisqargan shaklidir.

저는 모스크바에서 삽니다.그리고 우리 형은 서울에서 삽니다.

Men Moskvada yashayman. Akam esa (boʻlsa) Seulda yashaydi.

Bu koʻrinishdagi gaplarni asosan koreys tilini endi oʻrganayotgan talabalar qoʻllaydilar. Sababi esa “-고” ikki gapni qoʻshma gapga aylantirish ular uchun murakkabroq hisoblanadi.

갑자기 바람이 불고 구름이 사라졌습니다.¹

Birdaniga shamol esdi va bulutlar tarqaldi.

Bu misolimizda “-고” 불다 (esmoq) soʻzining asosiga qoʻshildi. Birinchi gap ikkinchi gapning sababi boʻlib kelyapti va gap oʻtgan zamonda berilgan.

“-고” bogʻlovchi ikki dalilni sanashdan tashqari, ikki va undan ortiq gaplarni oddiy bogʻlashda ishlatiladi.

하늘은 높고 바다는 깊어요.

Osmon baland dengiz esa chuqur.

Ushbu misolimizda “-고” bogʻlovchisi 높다(baland) holat feʼliga qoʻshilgan. Ammo tarjimada shunday istisnolar ham boʻladiki, unda qoʻshimchalarning tarjimasi u bogʻlanib kelayotgan soʻzdan keyin emas, balki keyingi soʻzdan soʻng keladi. Masalan, yuqoridagi misolimiz “esa” soʻzi “baland” soʻzidan keyin emas, balki “dengiz” soʻzidan keyin kelgan.

준수는 착하고 성실합니다.

Jun Su mehribon va samimiy.

Bi misolda “-고” bogʻlovchisi 착하다(mehribon) feʼliga bogʻlanib kelgan. “-고” bogʻlovchisi orqali ikki gap oddiy bogʻlangan.

¹ 안톤 체호프. “너무도 행복한 순간”. 세상속으로. 1999 년. 108 표.

Bu turda berilgan gaplar sodda bog'langan gaplar bo'lgani uchun ularning o'rnini almashtirib yozsa bo'ladi va bunda gapning mazmuni o'zgarmaydi.

진수는 성실하고 착합니다.

Jin Su samimiy va mahribon.

Tarjimadan ko'rinib turibdiki so'zlarning o'rin almashishi bilan mazmunda hech qanday o'zgarish bo'lmadi.

Ikkinchi tur. “-고” bir vaqtning o'zida ikki ish harakatining sodir bo'layotganini ifodalashda qo'llaniladi. Gapda “esa” deb tarjima qilinadi.

언니는 회사에 가고 나는 학교에 갔어요.¹

Opam firmaga ketdi, men esa maktabga.

Bu misolda “-고” bog'lovchi qo'shimchasi 가다 (ketmoq) fe'liga qo'shilgan bo'lib, gap o'tgan zamonda berilgan. Agar gap o'tgan zamonda berilgan bo'lsa, u holda birinchi gapning fe'liga “-고” bog'lovchi qo'shimchasi o'tgan zamoni bildiruvchi “-았/-었/였” qo'shimchalari bilan bog'lanib kelmay, balki o'zi qo'shiladi. O'tgan zamon qo'shimchasi esa ikkinchi gapning fe'lidan so'ng keladi.

두 눈이 저절로 스스로 감기고 고개가 아래로 떨어진다.

Ikki ko'zi o'z-o'zidan yumilib boshi pastga qarab og'a boshladi.

Ushbu misolda “-고” bog'lovchi qo'shimchasi 감다(yummoq) fe'liga qo'shilib keyingi gapni bog'lab kelyapti. Bu gapimizda “-고” bog'lovchi qo'shimchasi “va”, “esa” deb emas, balki ikki harakatning bir vaqtda sodir etililishini bildiruvchi “-ib” qo'shimchasi vazifasida kelgan.

그 아이는 잠자고 우리는 이야기하고 있었습니다.

Bola uxlardi edi biz esa suhbatlashardik.

Qayd etilgan misolda “-고” bog'lovchi qo'shimchasi 잠을 자다(uxlamoq) fe'liga qo'shilgan. Gapning tarjimasiga nazar tashlasak, “-고” bog'lovchi qo'shimchasining tarjimasini o'zi qo'shilgan fe'lga emas, balki “biz” so'ziga

---

¹백봉자.한국어문법사전.연세대학교 출판부.2001, 96 bet. ??????

tushmoqda. Bu ham “-고” bog’lovchi qo’shimchasining o’ziga xos xususiyatlaridan biridir.

우리는 다방에서 기다리고 그 분은 식당에서 기다렸습니다.

Biz uni choyxonada kutsak u bizni oshxonada kutgan ekan.

Bu gapda “-고” bog’lovchi qo’shimchasi 기다리다(kutmoq) fe’liga qo’shilgan. Ammo, tarjimada yuqoridagi gap singari o’z ma’nosida kelmay, balki, “-sak” qo’shimchasi ma’nosida kelgan. Vaqt jihatidan bir xil, ammo makon-zamon nuqtai nazaridan turli joyda bajarilgan ish-harakatidir.

나는 방 청소를 하고 언니는 빨래를 합니다.

Men uylarni tozalayapman opam esa kir yuvyapti.

Bu misolda “-고” bog’lovchi qo’shimchasi 청소를 하다(uy tozalamoq) fe’liga qo’shilgan. Gapning tarjimasida huddi yuqoridagi gaplarning tarjimasiga singari, “esa” so’zi o’zi qo’shilgan so’zdan keyin emas, balki “opa” so’zidan keyin kelgan.

Uchinchi tur. “-고” bog’lovchi qo’shimchasi oldingi va keyingi harakatlarning ketma-ketligini bildiradi. Bunda oldin kelgan gap tugallangan hisoblanadi.

그 사람이 사람을 죽이고 도망쳤습니다.

U odam odamni o’ldirdi va qochib ketdi.

Bu misolda “-고” bog’lovchi qo’shimchasi 죽이다 (o’ldirmoq) fe’liga qo’shilgan bo’lib, bu gapda ham harakatlar o’tgan zamonda sodir bo’lgan.

손을 씻고 저녁식사를 먹었습니다.

Qo’limni yuvdim va kechki ovqatni yedim.

Misolda “-고” bog’lovchi qo’shimchasi 씻다(yuvmoq) fe’liga qo’shib kelgan. Bu o’rinda birinchi harakat yakunlangandan keyin, ikkinchi harakatning bajarilganligi ma’nosi o’tgan zamonda berilgan.

To'rtinchi tur. Oldingi gapda ish-harakati tugallangandan keyin sodir bo'ladigan keyingi ish harakatini ko'rsatadi. “-고서” va “-고 나서” qo'shimchalari bilan “-고” bog'lovchisi o'xshash vazifani bajaradi.

여동생은 새옷을 입고 외출했어요.¹

Singlim yangi ko'ylak kiyib tashqariga chiqdi.

Bu misolda “-고” bog'lovchisi 입다 (kiymoq) fe'liga qo'shilgan. Gapning birinchi qismida ish-harakati tugagandan keyin ikkinchi ish-harakat yuzaga kelganligi bildirilgan. Bu gap ham o'tgan zamonda berilgan.

배낭을 메고 산에 올라갑니다.

Ryukzakni ilib tog'ga chiqyapman.

Bu misolimizda ham avval birinchi ish-harakat tugagandan so'ng, ikkinchi ish-harakati yuzaga kelayotganini ko'rishimiz mumkin.

숙제를 하고 나서 텔레비전을 봤어요.

Uy vazifalarimni qilib bo'lib televizor ko'rdim.

Bu yerda ham yuqoridagi singari holat kuzatiladi. Misolda ish-harakatning tugaganliginni ko'rsatuvchi “-고 나서” bog'lovchisidan foydalanildi va gap o'tgan zamon shaklida berilgan.

Beshinchi tur. “-고” bog'lovchi qo'shimchasi bir qancha dalillarni aytib o'tib, ma'nosini kuchaytirib yetkazib berishda qo'llaniladi. Bu dalillar qarama-qarshi, ya'ni antonim bo'lishi ham mumkin. Bunda “-고” bog'lovchi qo'shimchasi ham harakat, ham holat fe'llariga qo'shilib kela oladi.

울고 웃는 것이 인생살이란다.²

Qayg'u va quvonch hayot demakdir.

Bu misolda “-고” bog'lovchi qo'shimchasi 울다 (yig'lamoq) fe'liga qo'shilgan. Yig'lamoq va kulmoq so'zlari bu gapda antonim bo'lib kelgan hamda gap hozirgi zamonda berilgan.

¹ Novikov T.A., Ivashenko N.V./기초한국어-Moskva,2000 y.,10 b.

² 백봉자.한국어문법사전/연세대학교 출판부/2001, 96 bet.

Oltinchi tur. Bu turga to'rt kichik guruh kiradi:

Zamonli tartibni paydo qiluvchi harakatli fe'llarga qo'shiladi:

우리는 아침을 먹고 학교로 갔다.

Biz nonushta qildik va maktabga ketdik.

Bu misolda zamon jihatidan avval nonushta qilinganligi so'ng esa maktabga ketilganligi ma'nosi ifodalanmoqda.

Birinchi va ikkinchi gapning egasi bir xil bo'ladi:

우리는 노래도 부르고 춤도 댔다.

Biz ham qo'shiq aytardik ham raqsga tushardik.

Bu misolda “-고” bog'lovchi qo'shimchasining tarjimasi “ham...ham” shaklida kelyapti. Umumiy ega esa 우리(biz) so'zidir.

“-고” bog'lovchi qo'shimchasiga zamonlarni bildiruvchi qo'shimcha qo'shilish va qo'shilmaslik holatlari:

1. 나는 노래를 부르고 동생은 춤을 추었다.

2. 나는 노래를 불렀고 동생은 춤을 추었다.

Birinchi gapda o'tgan zamon qo'shimchasi gapning ikkinchi qismida berilgan bo'lsa, ikkinchi gapda o'tgan zamon qo'shimchasi gapning ham birinchi qismida ham ikkinchi qismida berilgan va tarjimada har ikkala gap ham bir xil tarjima qilinadi:

Men qo'shiq aytdim ukam raqsga tushdi.

Birinchi va ikkinchi gapning o'rnini almashtirib bo'lmaydi.

Zamon orqali birinchi harakat paydo bo'lgandan keyin, ikkinchi harakatning sodir bo'lishi.

Birinchi gap ikkinchi gapning sababi bo'lib keladi:

그 친구를 믿고 돈을 빌려주었네.

Do'stinga ishonib qarzga pul berdim.

Bu gapda sabab do'stiga ishinishi. Ishonganligi uchun unga qarzga pul berdi.

“-고서” va “-고 나서” qo’shimchasi bilan “-고” bog’lovchi qo’shimchasi ma’nosi deyarli bir xil.

헤어 디자이너 누나들에게 인사하고 소장실로 들어갔습니다.¹

Sartarosh ayol kishilarga salom berib, raxbarning xonasiga kirib ketdi.

Bu gapda “-고” bog’lovchi qo’shimchasi 인사하다 (salomlashmoq) fe’liga qo’shilgan bo’lib, bir harakat ketidan keyingisi kelayotganini ifodalayapti. Ushbu misol o’tgan zamon shaklida berilgan.

Birinchi gapning harakati yoki natijasini saqlagan holda ikkinchi gapning harakati qanday bo’lishini hal etadi.

Usul yoki uslublarni hosil qiladi;

-고서 qo’shimchasi orqali o’zgartirsa bo’ladi.

그들은 술 마시고 시간 가는 줄 모르고 떠들었습니다.²

Ular spirtli ichimlik ichishib vaqt qanday o’tganini bilishmay shovqin solishardi.

Ushbu misolda “-고” bog’lovchi qo’shimchasi 마시다(ichmoq) va 모르다(bilmaslik) fe’llariga qo’shib kelgan. Gapda kishilarning ichimlik ichishganligi natijasida vaqtning qanday o’tganligining bilmaganligi sababini ko’rsatmoqda va buning natijasida bilmay shovqin solishganligi ikki harakatdan kelib chiqqan natija hisoblanadi. Bu misolda bir necha kishilar harakatining ketma ketligi fe’llar orqali ko’rsatilgan. Bundan ko’rinib turibdiki, “-고” bog’lovchi qo’shimchasi faqatgina ikki gapni emas balki undan ham ko’p gaplarni bog’lab kelishi mumkin ekan. Ushbu misol ham o’tgan zamon shaklida berilgan. Shu misolni “-고서” qo’shimchasi orqali o’zgartirsa quyidagicha bo’ladi:

그들은 술 마시고서 시간 가는 줄 모르고 떠들었습니다.

¹ 박현욱. 동정 없는 세상., 서울., 2000 y., 166 b.

² Novikov T.A., Ivashenko N.V., /기초한국어 , Moskva, 2000 y., 31 b.

Ular spirtli ichimlik ichishib vaqt qanday o'tganini bilishmay shovqin solishardi.

Ko'rinib turibdiki, gapning tarjimasida hech qanday o'zgarish sodir bo'lmadi.

Ikkinchi gapning natijasi birinchi gapning natijasidan kelib chiqadi.

한국말을 모르고 한국인의 정서를 알 수 없사.¹

Koreys tilini bilmay turib, koreyslarning xarakterini bilib bo'lmaydi.

Bu misolda “-고” bog'lovchi qo'shimchasi 모르다 (bilmaslik) fe'liga qo'shilib kelgan. “Koreyslarning xarakterini bilib bo'lmaydi” ushbu gap “koreys tilini bilmaslik”gapi natijasida kelib chiqdi. Bu gap hozirgi zamonda berilgan.

Suxbatdoshning gapiga qarshiligini bildirishda ishlatiladi.

가: 나 심부름 안 할 거야.

나: 심부름 안 하면 누가 용돈을 주고?²

A: Men mayday ishlarni qilmasam kerak...

B: Mayda ishlarni qilmasang kim senga pul berarkan?

Bu gapda “-고” bog'lovchi qo'shimchasi gapning oxirida kelgan 주다 (bermoq) fe'liga qo'shilgan bo'lib, gap hozirgi zamonda kelgan. Bu gapga ahamiyat beradigan bo'lsak, “-고” bog'lovchi qo'shimchasi faqat ikki gapni bog'lamasdan, balki gap oxirida kelib, savol ma'nosida ham kelishi mumkin ekan.

“-고” bog'lovchi qo'shimchasi “-아(-어/여) 가지다” konstruksiyasiga qo'shilib, sabab ma'nosini anglatib keladi.

“-아(어/여) 가지고” bog'lovchi qo'shimchasi gapning tugallagan harakatini bildiradi. Bu konstruksiya, odatda, og'zaki nutqda uchraydi. Uni “-아서(-어서/-여서)” sabab bog'lovchisi bilan taqqoslasak bo'ladi. Buni quyidagi misolda ko'rishimiz mumkin:

¹ <http://polusharie.com/index.php/topic.,1163.50.html>.1

² <http://polusharie.com/index.php/topic.,1736.67.html>.5

지금 시간이 없어 가지고 가야겠어요.

Hozir vaqtim yo'qligi sababli ketishim kerak.

Ushbu gapda 아(어/여) 가지고 qo'shimchasi 없다 (yo'q) holat fe'liga qo'shilgan bo'lib, sabab ma'nosida kelyapti. Endi uni “-아서(-어서/여서)” qo'shimchasi bilan almashtirib ko'ramiz:

지금 시간이 없어서 가야겠어요.

Hozir vaqtim yo'qligi (uchun) sababli ketishim ketishim kerak.

Shuningdek, “-고” bog'lovchi qo'shimchasi buyruq va taklif ma'noli gaplarda ham qo'llanilishi mumkin:

본문을 읽고 질문에 답하십시오.

Matnni o'qing va savollarga javob bering (buyruq gap).

이를 끝나고 저녁을 먹자.

Ishni tugatib ovqatlanaylik (taklif gap).

2.5.2. “-아 (어/여)서” - bog'lovchi qo'shimchasi

“-아(어/여)서” bog'lovchi qo'shimchasi oldingi gapning fe'liga qo'shiladi va keying gapda belgilangan ish-harakatning sababini ifodalash uchun ishlatiladi. Bunday holatda oldingi gapning fe'liga kelasi yoki o'tgan zamon qo'shimchalarining so'z yasovchi qo'shimchasini qo'shish mumkin emas. Shuningdek, keyingi gapning oxirgi fe'l qo'shimchasi buyruq yoki undov shakllarida ishlatilishi mumkin emas.

표가 없어서 그 영화를 못 보았습니다.

Biletlar yo'q bo'lganligi uchun u fil'mni ko'rolmadim.

아이가 넘어져서 울고 있습니다.

Bola yiqilgani uchun yig'layapti.

저는 부끄러워서 말을 못했어요.

Men uyalganim uchun aytolmadim.

영미는 정직해서 거짓말을 못 합니다.

Yong Mi insofli bo'lganligi uchun yolg'on gapirolmaydi.

Ushbu bog'lovchi qo'shimcha oldingi gapning fe'liga qo'shilib, oldingi gapda ifodalangan harakat keyingi gapdagi harakatdan oldinroq sodir bo'lishini bildiradi. Ushbu gaplarda ifodalangan harakatlar bir-birlari bilan bog'liq. Oldingi gapning fe'li – bu harakatni bildiradigan fe'l hisoblanadi. Oxirgi gapning yakunlovchi qo'shimchasini ishlatish gapda cheklanmagan.

도서관에 가서 책을 빌려 옵니다.

Kutubxonaga borib kitob olib kelaman.

저는 고기를 사서 “불고기”를 만들었습니다.

Men go'shtni sotib olib, “Pul'gogi”ni tayyorladim.

어제 옛날 친구를 만나서 술을 한 잔 했습니다.

Kecha eski do'stimni uchratib bir ryumka aroq ichdim.

줄을 서서 기다리십시오.

Navbatga kutib turing.

우리 저 식당에 들어가서 밥을 먹읍시다.

Biz u restoranga kirib ovqatlanaylik.

2.5.3. “-(으)니까” - bog'lovchi qo'shimchasi

“-(으)니까” bog'lovchi qo'shimchasi oldingi gapning ish-harakati yoki holati keyingi gapda ifodalangan harakatning yoki holatning sababini bildirish maqsadida qo'llaniladi. “-아서” bog'lovchi qo'shimchasi harakatning umumiy sababini bildiradi, “-니까” bog'lovchi qo'shimchasi esa gapirayotgan kishining shaxsiy tuyg'ularini yoki fikrlarini bildiradi. Bunday holda keyingi gapning yakunlovchi shaklining oxirgi qo'shimchasi asosan buyruq va taklif shakllariga ega bo'ladi.

모기가 많으니까 모기장을 치세요.

Pashsha ko'p bo'lganligi uchun pashshaxonani qo'ying.

길이 막히니까 전철을 탑시다.

Yo'l tiqilinch bo'lgani uchun elektrichkada boraylik.

내일은 시험이 있으니까 준비하세요.

Ertaga imtihon bo'lgani uchun tayyorlaninglar.

그 영화는 재미있으니까 꼭 보세요.

U fil'm qiziqarli bo'lgani uchun albatta ko'ringlar.

네가 잘못했으니까 먼저 사과해.

Sen aybdor bo'lganing uchun birinchi kechirim so'ra.

Oldingi gap keyingi gapning harakatini tasdiqlash yoki oshkor qilish vaqtida ushbu “-(으)니까” bog'lovchi qo'shimchasi dastlabki gap keyingi gapga shart-sharoit yaratib berish maqsadida birinchi gapga qo'shiladi. Birinchi gapdagi harakat ikkinchi gapdagi harakat bilan tasdiqlanganda yo ochib berilganda vaqtinchalik asos ma'nosini beradi. Birinchi gapda so'zlovchi harakat sub'yekti sifatida namoyon bo'ladi. Keyingi gapdagi sub'yektning ko'p qismi izoh ma'nosida keladi.

집에 가니까 소포가 와 있었습시다.

Uyga borganimda posilka (yuborilgan narsa) kelgan edi.

좀 쉬니까 몸이 좋아지더군요.

Biroz dam olganim uchun ancha tetikman.

역사를 공부해 보니까 사람을 이해하게 돼요.

Tarixni o'qib o'rganganim uchun odamlarni tushunyapman.

그 여자를 만나 보니까 아주 착한 사람이더군요.

U ayol bilan uchrashganimda juda mehribon kishi edi.

2.5.4. “-은(는)데” - bog'lovchi qo'shimchasi

“-은(는)데” bog'lovchi qo'shimchasi oldingi gapda bildirilgan harakat yoki holat keyingi gapda yuritiladigan fikr bilan bog'liq bo'lgan holda holatni yoxud dastlabki shart-sharoit jarayonini bildiradi hamda tushuntirish va aniqlashtirish ma'nosini anglatadi.

날씨가 추운데 따뜻하게 입으세요.

Ob-havo sovuq issiqroq kiyining.

아이가 자는데 조용히 하세요.

Bola uxlayapti, jim bo'ling.

모두를 즐거워하는데 왠지 저는 쓸쓸하네요.

Hamma xursand, lekin nimagadir men yolg'iz.

Agar bu otga qo'shilsa -인데 tarzida bo'ladi.

그 사람은 부자인데 왜 인색합니까?

U odam boy bo'lsa-da nimaga xasis?

오늘은 일요일인데 집에서 쉬세요.

Bugun yakshanba – uyda dam oling.

Oldingi va keyingi gaplarning ma'nosiga ko'ra, ular o'rtasidagi aloqa aniq, qarama-qarshilik, vaqt, sabab, shart ma'nolari sifatida namoyon bo'ladi.

계속 치료를 하는데 갑자기 낫지 않아요.

Uzoq vaqt muolaja olsamda, shamollaganim tuzalmayapti.

밤에 형이 공부하는데 동생이 들어왔어요.

Oqshom akam o'qiyotganda ukam kirib keldi.

날씨가 좋은데 야외로 나갑시다.

Ob-havo yaxshi-ku, tashqariga chiqaylik.

동대문까지 가는데 몇 분 걸러요?

Tongdemunga borguncha qancha vaqt ketadi?

Ba'zi holatlarda ushbu bog'lovchi qo'shimcha fe'ning yakunlovchi shaklining qo'shimchasi sifatida ishlatiladi va gapirayotgan kishining fikri yoki boshqa kishining fikrini tinglash holatini anglatadi.

갈수록 날씨가 추워지는데.

Borgan sari ob-havo sovuq bo'layapti-da.

저 친구는 옛날의 정훈이가 아닌데.

Bu ilgarigi Chjon Hun emas-da.

그 것은 제 것이 아닌데요

U meniki emas-ku.

맛이 괜찮은데.

Ta'mi yaxshi ekan-ku.

2.5.5. “-아(어/여)도” - bog'lovchi qo'shimchasi

“-아(어/여)도” ushbu bog'lovchi qo'shimcha “좋다, 괜찮다, 되다” fe'li va boshqa fe'llar bilan birlashib, oldingi fe'ldan ifodalangan harakatni bajarish uchun ruxsatni yoki suhbatdoshning fikrini bilish uchun ishlatiladi.

지금 시작해도 좋습니까?

Hozir boshlasak maylimi?

여기서 담배 피워도 괜찮아요?

Bu yerda sigaret cheksam hechqisi yo'qmi?

국이 짜도 괜찮아요.

Sho'rbo sho'r bo'lsa ham hechqisi yo'q.

힘든데 쉬었다 가도 됩니까?

Charchaganim uchun dam olib borsam bo'ladimi?

방이 작아도 됩니다.

Xona kichik bo'lsa ham bo'ladi.

Ushbu bog'lovchi qo'shimcha oldingi gapda bildirilgan hodisani (anglatilgan fakti) tan oladi, lekin ushbu hodisani keying gap bilan hech qanday aloqasi yo'qligini ifodalaydi.

부모님이 반대하여도 그 사람과 결혼하겠습니다.

Ota-onam qarshi bo'lsalar ham, u kishiga turmushga chiqaman.

그 학생은 열심히 공부하여도 시험성적은 나빠요.

U o'quvchi g'ayrat bilan o'qisa ham, imtihon natijalari yomon.

“-아(어/여)도” bog'lovchi qo'shimchasi “아무리” ravishi bilan qo'llangan paytda gapning ma'nosini aniqroq ifodalaydi.

아무리 가르쳐도 그 아이는 깨닫지 못해요.

Qancha tushuntirsam ham, u bola tushunmayapti.

아무리 바빠도 그 사람은 여유 있어요.

Qanchalik band bo'lsa ham, uning bo'sh vaqti bor.

아무리 먹어도 배가 고파요.

Qancha yesam ham, qornim och.

Agarda “-아(어/여)도” bog'lovchi qo'shimchasi yakunlovchi qo'shimchanning so'roq shakliga ega bo'lgan gap bo'lib birlashsa, u butun gapni so'roq gapga aylantiradi. Bu gapga inkor javob bo'lgan vaqtda “-면” ishlatilishi kerak.

담배를 피워도 괜찮습니까? – 아니요, 담배를 피우면 안 됩니다.

Sigaret cheksam hechqisi yo'qmi? – Yo'q, sigaret chekish mumkin emas.

어려운데 포기해도 됩니까? – 아니요, 포기하면 안 됩니다.

Qiyin bo'lgani uchun voz kechish mumkinmi? – Yo'q, voz kechish mumkin emas.

내일 결석해도 좋습니까? – 아니요, 결석하면 안 됩니다.

Ertaga darsga kelmasam bo'ladimi? – Yo'q, darsga kelmasangiz bo'lmaydi.

문을 열어도 괜찮습니까? – 아니요, 문을 열면 안 됩니다.

Eshikni ochish mumkinmi? – Yo'q, eshikni ochish mumkin emas.

2.5.6. “-(으)려고” - bog'lovchi qo'shimchasi

“-(으)려고” bog'lovchi qo'shimchasi istakni yoki maqsadni bildirib, faqat harakat fe'llari bilan ishlatiladi. Holat fe'l (sifat fe'l) lariga qo'shilib kelolmaydi. O'zbek tiliga “maqsadida, -man deb, uchun” deya tarjima qilinadi.

공부를 하려고 대학원에 다닙니다.

O'qishni yana davom ettirish maqsadida magistraturada o'qiyapman.

여자 친구에게 주려고 선물을 샀습니다.

Qiz do'stinga berish uchun sovg'a sotib oldim.

한국에 가려고 이 책을 썼습니다.

Koreyaga boorish uchun bu kitobni yozdim.

부모님께 인사드리려고 고향에 갑니다.

Ota-onamni borib ko'rish uchun Ona yurtimga boraman.

이야기를 하려고 친구를 만났습니다.

Suhbatlashaman deb do'stim bilan uchrashdim.

한국에 가려고 비자를 받았습니다.

Koreyaga boorish uchun viza oldim.

2.5.7. “-(으)러” - bog'lovchi qo'shimchasi

“-(으)러” bog'lovchi qo'shimchasi harakat fe'llariga qo'shilib maqsad ma'nosini bildiradi.

책을 빌리러 도서관에 갑니다.

Kitob olish uchun kutubxonaga ketyapman.

낙시하로 강가에 갔습니다.

Baliq ovlash uchun daryoga bordi(m).

물건을 사러 시장에 갔습니다.

Narsa sotib olish uchun bozorga ketdi(m).

교수님을 만나러 연구실에 왔습니다.

Professor bilan uchrashish uchun laboratoriyaga keldim.

쉬러 공원에 왔습니다.

Dam olish uchun boqqa keldim.

2.5.8. “-(으)면” - bog'lovchi qo'shimchasi

“-(으)면” bog'lovchi qo'shimchasi shart ma'nosiga ega bo'lib, keyingi gapda ifodalangan harakat yoki holatni bajarish uchun zarur bo'lgan dastlabki shartni bildiradi. Ko'p fe'llarga qo'shilishi mumkin, lekin “-이다, 아니다” fe'llari bilan “-(이)라면” shaklida ishlatiladi.

봄이 되면 제비가 날아옵니다.

Bahor kelsa, qaldirg'ochlar uchib keladi.

시간이 있으면 꼭 와 주세요.

Vaqtingiz bo'lsa, albatta keling.

안개가 끼면 비행기가 못 뜹니다.

Tuman tushsa samolyot ucholmaydi.

머리에 열이 있으면 이 약을 드세요.

Boshingizda isitma bo'lsa, bu dorini iching.

가장님이 들어오시면 연락해 주세요.

Direktor kelsa xabar bering.

그 분을 만나려면 오전에 가십시오.

U kishini uchratmoqchi bo'lsangiz ertalab keling.

2.5.9. “-아(어/여)야” - bog'lovchi qo'shimchasi

“-아(어/여)야” bog'lovchi qo'shimchasi oldingi gapdagi fe'lining harakati keyingi gap fe'lining harakatidan oldin bo'lib, ya'ni oldingi gapdagi fe'l harakati albatta sodir bo'lish sharti bilan keyingi fe'l harakati ro'y bergan paytda ishlatiladi. Bu bog'lovchi qo'shimchasi gapda shart ma'nosini anglatadi va ko'p fe'llarga qo'shiladi. Lekin “-이다” va “아니다” fe'llari bilan ko'proq “-(이)라야” shakli qo'llanadi.

성적이 좋아야 장학금을 받습니다.

Stipendiya olish uchun baho yaxshi bo'lishi kerak.

겨울에 추워야 다음 농사가 잘 돼요.

Qish sovuq bo'lsagina, kelasi hosil yaxshi bo'ladi.

먹어야 삽니다.

Yashash uchun yeyish kerak.

아들을 보아야 눈을 감을 수 있어요.

O'g'limni ko'rgandan keyingina, ko'zimni yumishim mumkin.

좋은 대통령이라야 이 위기를 극복할 수 있어요.

Yaxshi prezident bo'lsagina, bu tanglikni yengib chiqish mumkin.

Agar gapning ikkinchi qismi inkor ma'noga ega bo'lsa, gapning birinchi qismidagi harakatni bajarsa ham foydasiz ekanligini anglatadi, ya'ni gapning birinchi qismidagi harakat yuzaga kela olmaydi.

노력해 봐야 이미 늦은 걸요.

Harakat qilib ko'rsak ham allaqachon kechikdik.

너무 늦어서 치료해 봐야 소용이 없습니다.

Juda kech bo'lganligi uchun davolab ko'rsa ham foydasiz.

그 사람들은 만나 봐야 도움이 안 됩니다.

Bunday odamlar bilan uchrashsangiz ham yordam ololmaysiz.

다 팔아 봐야 몇 폰 안 돼요.

Hamma narsani sotganda ham pul kam bo'lardi.

이런 상황에서는 할래야 할 수가 없습니다.

Bunday holda (vaziyatda) hech narsa qilolmaysan.

2.5.10. “-도록” - bog'lovchi qo'shimchasi

“-도록” bog'lovchi qo'shimchasi ish-harakatning darajasini yo chegarasini ifodalab, faqat faol (harakat) fe'llar bilan qo'llanadi.

늑도록 일만 했어요.

Qariguni(m)cha faqat ishladi(m).

겨울이 다 가도록 눈이 오지 않았습시다.

Qish o'tib ketguncha qor yog'madi.

Ushbu bog'lovchi qo'shimcha biron-bir maqsadni ongli ravishda va qanday oqimda olib borishni bildiradi.

들키지 않도록 꼭 숨이 있어요.

Qo'lga tushmaslik uchun, albatta yashirinib turing.

아이들이 잘 자라도록 정성껏 키웠어요.

Bolalarim yaxshi ulg'aysin (o'ssin) deb, butun jonimni berib ulg'aytirdim (o'stirdim).

화재가 나지 않도록 불조심 합시다.

Yong'in bo'lmasligi uchun olovdan ehtiyot bo'laylik.

부모님께서 이해하시도록 말 좀 잘 해 주세요.

Ota-onangiz tushunadigan darajada sekin so'zlab bering.

아이들이 먹지 않도록 이 약을 잘 보관하세요.

Bolalar yemasliklari uchun bu dorini yaxshi saqlang.

2.5.11. “-(으)면서” - bog'lovchi qo'shimchasi

“-(으)면서” bog'lovchi qo'shimchasi ikki harakat yoki holatning bir vaqtda bajarilayotganligini bildiradi. Oldingi va keyingi gaplarning shaxsi (sub'yekti) bir kishi bo'ladi.

모두를 축구를 보면서 흥분했어요.

Hamma futbolni ko'rib hayajonlandi.

어머니께서는 눈물을 흘리시면서 말씀해 주셨어요.

Onam ko'z yoshini to'kib gapirib berdilar.

우리는 맞아 가면서 이것을 배웠습니다.

Biz tayoq yeb buni o'rgandik.

저를 부등켜안으면서 눈물을 흘렸어요.

U meni bag'riga bosgancha (quchoqlagancha) ko'z yosh to'kardi.

김 교수님은 똑똑하시면서 겸손하십니다.

Professor Kim aqli bo'lib kamtarindir.

전 축구를 보면서 점심을 먹었습니다.

Men futbol tomosha qilib tushlik qildim.

2.5.12. “-지만” - bog’lovchi qo’shimchasi

“-지만” bog’lovchi qo’shimchasi oldingi gapdagi harakatga zidlik, qarama- qarshilik ma’nosini ifodalash uchun ishlatiladi yoki keyingi gap mazmuniga yon berish ma’nosini ifodalaydi.

눈이 오지만 그렇게 춥지는 않다.

Qor yog’ayotgan bo’lsa ham (yog’ayapti, ammo), unchalik sovuq emas.

그 애는 얼굴은 예쁘지만 콧대가 높아요.

Bu bolaning yuzi chiroyli bo’lsa ham, o’zi juda kekkaygan.

그 사람을 좋아하지만 사랑하지는 않아요.

U odamni yoqtiraman-u, sevmayman.

초대하여 주셔서 고맙지만 거절하겠어요.

Taklifingiz uchun minnatdorman-u, lekin taklifingizni rad etaman.

몸은 떨어져 있지만 내 마음은 항상 당신과 같이 있어요.

Jismim boshqa yerda bo’lsa ham, lekin qalbim doim siz bilan.

2.5.13. “-다가” - bog’lovchi qo’shimchasi

“-다가” bog’lovchi qo’shimchasi ro’y berayotgan birinchi harakat yo holat jarayonida boshqa bir yangi harakat, yo ishning paydo bo’lishini ifodalaydi. Ba’zan bu bog’lovchi qo’shimcha faqatgina “-다” shaklida qo’llanadi.

길을 가다가 문득 그 일이 생각났어요.

Yo’lda ketayotib birdan u ish esimga tushib qoldi.

책을 읽다 잠이 들었어요.

Kitob o’qiyotganimda uxlab qoldim.

대통령께서 차에서 내리다가 저격을 당했어요.

Prezident mashinadan tushayotganda mo’ljallangan otishmaga yo’liqdi.

집에 가다가 친구를 만났어요.

Uyga ketayotib do’stimni uchratdim.

김 교수님께서 화를 내시다가 갑자기 쓰러지셨어요.

Professor Kim(ning) jahli chiqib to'satdan yiqilib tushdi.

Agar “-다가” bog'lovchi qo'shimchasi oldidan fe'lga o'tgan zamon “-았(었/였)” qo'shimchalari qo'shilsa, birinchi harakat tugatilib ikkinchi harakat bajarilish ma'nosi ifodalanadi.

이 신발은 샀다가 크가 안 맞으면 바꿀 수 있습니까?

Bu poyafzalni sotib olgach, razmeri mos (loyiq) kelmasa almashtirish mumkinmi?

열심히 외웠다가도 돌아서면 잊어버려요.

Tirishib yod olsam ham hammasi bir zumda esimdan chiqadi.

약혼했다가 파혼할 수 있습니까?

Unashtirilib qaytarish qilish mumkinmi?

언니가 편지를 썼다가 찢어 버렸어요.

Opam xatni yozib yirtib tashladi.

2.5.14. “-(으)ㄹ수록” - bog'lovchi qo'shimchasi

“-(으)ㄹ수록” bog'lovchi qo'shimchasi harakat yoki holatning tezlik bilan o'sishini, keskin ravishda oshishini bildiradi. O'zbek tiliga “sayin, sari” deb tarjima qilinadi.

그 친구는 만날수록 더 믿음이 가요.

U do'stim bilan uchrashgan sari unga ishonchim ortyapti.

상황이 어려워질수록 침착하셔야 합니다.

Vaziyat qiyinlashgan sayin sovuqqon bo'lish kerak.

철학 책은 읽을수록 더 어려워지는 것 같다.

Falsafa kitobini o'qigan sarim, yana qiyinlashayotganga o'xshaydi.

날씨가 추울수록 사람들은 집에 있게 됩니다.

Ob-havo sovuq bo'lgan sari, odamlar uyda o'tiradigan bo'ladi.

나이가 더 들어 갈수록 어린 시절이 그리웁습니다.

Yosh katta bo'lib borgan sari, yoshlik chog'larini sog'inadi kishi.

V + “(으)면” V + “ㄹ수록”

“- (으)면” bog’lovchi qo’shimchasi oldingi fe’lga qo’shilsa, “- ㄹ수록” bog’lovchi qo’shimchasini olgan keyingi fe’l harakat o’sishining jadalligini yanada kuchliroq ifodalaydi. O’zbek tiliga “qanchalik, shunchalik” deb tarjima qilinadi.

배우면 배울수록 겸손해 집니다.

O’qisa o’qigan sari kamtarin bo’ladi.

그 사람은 사귀면 사귄수록 더 마음에 들어요.

U kishi bilan qanchalik do’stlashsang, shunchalik yoqimli.

고집을 피우면 피울수록 네게 손해야.

Qancha qaysarlik qilsang, shuncha o’zingga zarar.

운동을 하면 할수록 몸이 가벼워져요.

Sport bilan shug’ullansang shug’ullangan sari badan yengil bo’ladi.

돈을 모으면 모을수록 마음속에 평안은 줄어 들어요.

Pulni yig’sang yig’gan sari, yuragingda tinchlik kamayadi.

2.5.15. “-자” - bog’lovchi qo’shimchasi

“-자” bog’lovchi qo’shimchasi voqea-hodisalarni tezda almashinuvini, ya’ni birinchi harakat izidan darhol ikkinchi harakatning bajarilishini bildiradi. Ko’pincha ‘-자 마자’ shaklida yoziladi.

그 사람은 권좌에 오르자마자 정적들을 숙청했어요.

U kishi mansab kursisiga o’tirishi bilanoq raqiblarini ishdan haydadi.

대통령의 연설이 끝나자마자 청중들이 일어서서 박수를 쳤어요.

Prezident(ning) nutqi tugar tugamas auditoriya turib qarsak (chapak) chaldi.

그 친구는 군에서 휴가를 나오자마자 잠부터 잤어요.

U do’stim armiyadan ta’tilga chiqishi bilanoq uyquga to’ydi.

목이 말라서 집에 오자마자 물부터 마셨어요.

Tomog'im qurib ketgani uchun uyga kelishim bilanoq suv ichdim.

만나자마자 이별하는구나!

Uchrashishimiz bilanoq vidolashyapmiz-a!

2.5.16. “-거든” - bog'lovchi qo'shimchasi

“-거든” bog'lovchi qo'shimchasi bosh gapdagi faktga asoslanib gapirayotgan shaxsning sub'yektiv gumon, taxmin shartini bildiradi. Ergash gapda esa buyruq va taklif mayllarining oxirgi shaklining qo'shimchasi bilan tugaydi.

한국에 가시거든 이 편지를 부모님께 전해주세요.

Koreyaga borsangiz, bu xatni ota-onamga yetkazib bering.

부탁이 있거든 말해 보세요.

Agar iltimosingiz bo'lsa, so'rayvering.

바쁘지 않거든 같이 영화 보러 갑시다.

Band bo'lmasangiz, birga kino ko'rishga boraylik.

좋은 사람이거든 사귀어 보세요.

Yaxshi odam bo'lsa, do'stlashib ko'ring.

선생님을 만나거든 그렇게 말하자.

O'qituvchini ko'rgandan shunday gaplashamiz.

비싸지 않거든 과감히 사세요.

Qimmat bo'lmasa, dadil kitob oling.

Ushbu bog'lovchi qo'shimchasi ba'zan tugallovchi qo'shimcha kabi qo'llanilib, so'zlovchi kutganiga xilof ravishda paydo bo'lgan sababni ifodalaydi va yanada ta'kid kuchaytiriladi.

더 이상은 못 먹겠어요. 배부르거든요.

Boshqa yeya olmayman. To'yib ketdim.

제 아이가 아픈 것 같아요. 어제 밤 내내 울기만 했거든요.

Meni bolam kasal bo'lganga o'xshaydi. Kecha kechasi bilan faqat yig'lab chiqdi.

떠들지 마세요. 아기가 자고 있거든요.

Shovqin solmang. Chaqaloq uxlayapti-ku, axir.

2.5.17. “-(으)며” - bog'lovchi qo'shimchasi

“-(으)며” bog'lovchi qo'shimchasi uyushiq bo'laklarni bog'lovchi qo'shimchadir. U harakatlarni sanab o'tish jarayonida qo'llaniladi. O'zbek tiliga “-ib” hamda “va”deb tarjima qilinadi. “-(으)며” bog'lovchi qo'shimchasi odatda ikki harakat bir vaqtda sodir bo'layotganini bildiradi yoki bir harakatdan keyingi harakat kelib chiqishini ifodalaydi.

“-(으)며” bog'lovchi qo'shimchasi asosan fe'ning hozirgi zamon shakliga qo'shiladi.

거개를 흔들며 바르카는 다시 노래를 부른다.

Boshini qimirlatib Var'ka yana qo'shiq kuyladi.

Bu gapda “-(으)며” bog'lovchi qo'shimchasi 흔들다(qimirlatmoq) fe'liga qo'shilgan. Ko'rib turganimizdek “-며” bog'lovchi qo'shimchasi fe'ning hozirgi zamon shakliga qo'shilgan.

“-(으)며” bog'lovchi qo'shimchasining og'zaki shaklini “-매” va “-메” ko'rinishida uchratish mumkin.

“-(으)며” bog'lovchi qo'shimchasi o'tgan, xozirgi, kelasi zamonda kelsa, birinchi gapdagi fe'lga hech qanday o'tgan yoki kelasi zamon qo'shimchalari qo'yilmaydi. O'tgan, xozirgi yoki kelasi zamon qo'shimchalari keyingi gapning fe'liga qo'shiladi.

돈을 많이 벌면 큰 집도 사며 좋은 차도 사겠다.

Ko'p pul ishlab topsam katta uy sotib olib yaxshi mashina ham sotib olaman.

“-며” bog’lovchi qo’shimchasi 사다(sotib olmoq) fe’liga qo’shilgan. Gap kelasi zamonda berilgan. Yuqorida aytganimizdek zamon qo’shimchasi gapning ikkinchi qismidagi fe’lga qo’shilgan.

Ammo bu qoidadan istisno shaklda, zamon qo’shimchakari gapning birinchi va ikkinchi qismida ham kelishi mumkin:

내일은 바람이 강하게 불겠으며 비도 내리겠습니다.

Ertaga kuchli shamol esib yomg’ir yog’adi.

Ushbu misolimizda “-(으)며” bog’lovchi qo’shimchasi kelasi zamon qo’shimchasi “-겠” dan so’ng qo’shildi. Gapga ahamiyat bersak, kelasi zamon qo’shimchasi gapning birinchi va ikkinchi qismlarida ham berilgan.

Agar gap o’tgan zamonda berilgan bo’lsachi?

Buni quyidagi misol asosida ko’rib chiqamiz:

1. 나는 TV 를 보며 친구는 라디오를 들었다. (x)

2. 나는 TV 를 보았으며 친구는 라디오를 들었다. (o)

Men televizor ko’rdim do’stim esa radio tinglardi.

Tarjima nuqtai nazaridan har ikkala gap ham to’g’ri bo’lsada, ammo gap o’tgan zamonda berilgan bo’lsa, gapning ikkala qismida ham o’tgan zamon qo’shimchasi qo’llanilishi shart.

“(으)며” bog’lovchi qo’shimchasi ikki harakat yoki holatni xosil qiladi.

Bu ketma-ketlik oraliq yoki vaqt ketma-ketligiga bo’linadi.

“(으)며” bog’lovchi qo’shimchasi ikki turga bo’linadi:

Birinchi tur.

● Fe’llarning ketma-ketlikda kelishini ko’rsatadi

“마침내 우리만 있게 되어 정말 기쁩니다” 라프킨이 주위를 둘러보며 말을 꺼냈다.

“Vanihojat, faqat o’zimiz qolganimizdan juda baxtiyorman” Ravkin atrof muhitga boqib gap boshladi.

“-(으)며” bog’lovchi qo’shimchasi o’rniga gapda “-고” bog’lovchi qo’shimchasini qo’llash mumkin. Bu asosan og’zaki nutqda ishlatiladi.

그의 아들은 착하며 똑똑하다. 그의 아들은 착하고 똑똑하다.

Uning o’g’li mehribon va aqlli.

Birinchi gapda 착하다(mehribon) so’ziga qo’shilgan “-며” bog’lovchi qo’shimchasi ikkinchi gapda “-고” bog’lovchisi bilan o’rin almashdi. Ammo shunday bo’lsada, bu gapning tarjimasiga hech qanday ta’sir qilmadi.

Birinchi va ikkinchi gapdagi harakatlar bir vaqtda bo’ladi:

내 친구가 회사에서 일하며 대학교에서 공부를 합니다.

Mening do’stim firmada ishlaydi va institutda o’qiydi.

“-며” bog’lovchi qo’shimchasi 일하다(ishlamoq) fe’liga qo’shilgan. Gapda “firmada ishlash” va “institutda o’qish” harakatlarning bir vaqtda sodir bo’lishini ko’rsatyapti. Gap hozirgi zamonda berilgan.

하지만 곧 얼굴을 일그러뜨리며 싱글벙글 웃기 시작했다.¹

Ammo tez orada yuzini burishtirib kula boshladi.

Bu misolda “-며” bog’lovchi qo’shimchasi 일그러뜨리다(burushtirmoq) fe’liga qo’shilgan. “yuzini burishtirmoq” va “kulmoq” harakatlari bir vaqtda sodir bo’lyapti. Gap o’tgan zamonda berilgan.

Ikkinchi tur.

● Vaqtning ketma-ketlikda qo’llanilishi.

Bu turda “-(으)며” bog’lovchi qo’shimchasi harakat fe’liga qo’shiladi. Bir vaqtda ikki harakat ketma-ketlikda sodir bo’lishini ko’rsatishi bilan birga, birinchi gapning fe’liga qo’shiladi.

나는 문을 열며 아이들을 불렀다.

Men eshikni ochib, bolalarni chaqirdim.

¹ 안톤 체호프. “너무도 행복한 순간”. 세상속으로. 1999 년, 119 표

Bu misolimizda “-며” bog’lovchi qo’shimchasi 열다(ochmoq) fe’liga qo’shilgan. Harakatlarda avval eshik ochildi so’ng esa bolalar chaqirildi. Gap o’tgan zamonda berilgan.

“-며” bog’lovchi qo’shimchasi inkor gaplarda ham qo’llanilishi mumkin:

봄이 왔는데 꽃도 안 피며 나비도 안 난다.

Bahor kelgan bo’lsada na gullar gulladi na kapalaklar uchdi.

Ushbu misolimizda fe’ldan oldin qo’llaniladigan qisqa inkor shakl “-안” foydalanildi. “-며” bog’lovchi qo’shimchasi esa 피다(gullamoq) fe’liga qo’shildi.

“-며” bog’lovchi qo’shimchasi huddi “-고” bog’lovchisi singari buyruq yoki taklif gapda qo’llanila olmaydi:

1. 사과도 먹으며 배도 먹어라.

Olma ham ye nok ham ye.

2. 음악을 들으며 청소를 하자.

Musiqqa tinglab uy tozalaylik.

Birinchi misolimiz buyruq gap. Tarjima jihatidan to’g’ri bo’lsada, ammo gap tuzilishi jihatidan xato.

Ikkinchi misolimiz taklif gap. Bunda ham tarjima jihatidan to’g’ri bo’lsada, gapning tuzilishi xato. Yuqoridagi har ikkala gapdagi “-(으)며” bog’lovchi qo’shimchasi o’rniga “-고” bog’lovchisi qo’llanilsa, gap to’g’ri tuzilgan bo’ladi.

Lekin “-(으)며” bog’lovchi qo’shimchasining “-고” bog’lovchisi bilan o’xshash tomoni shundaki, u ham gapning oxirida qo’llanilishi mumkin:

1. 다시 오지 말라며?

Boshqa kelma deyapsanmi?

2. 야구 구경 가자며?

Beysbol tomoshasiga boraylik deyapsanmi?

Misollarga ahamiyat beradigan bo'lsak, ikkala gap ham so'roq gap. Birinchi gapda buyruq gap bo'lsa, ikkinchi gapda taklif gap. “-(으)며” bog'lovchi qo'shimchasining bunday ko'rinishi ko'proq savol berayotgan kishi dalilni biladi, ammo shuni yana ta'kidlash maqsadida qayta so'raganda qo'llaniladi.

Ikkinchi bobga xulosa

1. Koreys tilshunosligida mustaqil so'z turkumi sifatida qaraluvchi bog'lovchilar tahliliga bag'ishlangan qator ilmiy tadqiqot ishlari bajarilgan. Shu jumladan, Kim Song He, Nam Gi Shum, Min Von Shin, Lim Hing Bin singari koreys tilshunoslari o'z ilmiy asarlarida bog'lovchilar xususida fikr yuritishgan.

2. Koreys tilida bog'lovchilar ikki turga ajratiladi:

- a) Bog'lovchi vazifasida keladigan bog'lovchi so'zlar (접속사);
- b) Bog'lovchi qo'shimchalar (연결어미).

3. 접속사 – bog'lovchi so'zlar “그러하다” va “그리하다” fe'llarining turlangan va yangi tarkib topgan so'z ko'rinishidir.

4. 연결어미 – bog'lovchi qo'shimchalar uyushiq bo'laklarni yoki murakkab (bog'lovchili) gap tarkibidagi sodda gaplarni o'zaro bog'lashda ishtirok etadi.

5. Bog'lovchi qo'shimchalar gapdagi vazifasiga ko'ra uch guruhga bo'linadi:

- 1. 대등적 연결어미 – teng bog'lovchilar;
- 2. 종송적 연결어미 – ergashtiruvchi bog'lovchilar;
- 3. 보조적 연결어미 – yordamchi bog'lovchilar.

6. Har bir bog'lovchi qo'shimcha o'zining ma'no va sintaktik vazifalariga ko'ra o'zaro farqlanadi.

III BOB. O'zbek tilida bog'lovchilarning sintaktik funksiyalari

3.1. Bog'lovchi – yordamchi so'z turkumi sifatida

Ijtimoiy hayot sharoiti insonning yaratuvchanlik va bilishiga yo'naltirilgan faoliyati shaxslarning doimiy ravishda o'zaro muloqotga kirishuvini taqozo etadi. Insoniy munosabatlarning asosini til belgilari orqali aloqagq, muloqotga kirishuv tashkil qiladi.¹ Bunday muloqotning asosiy vazifasi shaxslararo murakkab va ularning har tomonlama ijtimoiy munosabaylariga mos keladigan, mazmunli va tezkor aloqa o'rnatishdir. Insoniyat taraqqiyoti tarixi ham muloqot jarayonida ro'y beradi va yaratilad. Til insoniyat taraqqiyotida voqe'likni bilishning, ijtimoiy borliqni idrok etishning muhim vositasi bo'lib xizmat qilgan. Hozirgi davrda esa o'zbek tilshunosligi oldida til hodisalari orasidagi qonuniy ichki bog'lanishlarni ochib berish, o'zbek tilining xilma-xil satxlari va ularning birliklarini bir butun holda o'zaro bog'liqlikda olib, yaxlit bir sistema sifatida tekshirish kabi dolzarb vazifalar turibdi.

Tilshunoslik fanida so'z turkumlari anglatgan ma'nolariga va gapdagi vazifalariga ko'ra uch guruh: mustaqil so'z turkumlari, yordamchi so'z turkumlari va undovlarga ajratiladi.

So'zlarning grammatik formalarini o'zgartirishga va gapda so'zlarni bir-biriga bog'lashga xizmat qiladigan so'z turkumlari (bog'lovchi, predlog, yuklama, artikl', ko'makchi, yordamchi fe'l)ga yordamchi so'z turkumlari deyiladi. Yordamchi so'z turkumlari mustaqil so'z turkumlaridan quyidagi xususiyatlari bilan farq qiladi. Yordamchi so'z turkumlari:

- asosan grammatik ma'noga ega bo'lib, gapda so'z turkumlarini bir-biriga bog'lash uchun xizmat qiladi yoki mustaqil so'z turkumlarining grammatik formalarini yasashda ishtirok etadi;
- grammatik kategoriyalarga ega emas;
- negiz yasovchi morfemalarga ega emas, ulardan yangi so'zlar amalda yasalmaydi;

---

¹ Belikov, Krisin, Mahmudov "Til". – 2001. – B. 250.

- gapda mustaqil gap bo'lagi sifatida uchramaydi;
- son jihatdan chegaralangan yopiq sistemani tashkil etadi. Yordamchi so'z turkumlariga kiruvchi so'zlarni sanab chiqish mumkin;
- ular son jihatdan kam bo'lishiga qaramay ishlatilish darajasi jihatdan nutqda boshqa mustaqil so'z turkumlaridan ancha yuqori turadi;
- predmet va hodisalarning nomini bildirmaydi, ya'ni nominativ funksiyani bajarmaydi.¹

Gapda qo'shma gap sostavidagi ayrim sodda gaplar va uyushgan bo'laklar orasidagi turli munosabatlarni ifodalash uchun qo'llaniladigan yordamchi so'zlar bog'lovchilar deyiladi.

O'zbek tilshunosligida bog'lovchilar va ularning sintaktik funksiyalariga bag'ishlangan ko'plab ilmiy ishlar bajarilgan.²

Bog'lovchilar grammatik jihatdan o'zgarmaydi va mustaqil leksik ma'noga ham ega emas.

3.2. Bog'lovchilarning qo'llanishiga ko'ra turlari

Bog'lovchilar o'zlari bog'lagan ayrim so'zlar va ayrim sodda gaplarni o'zaro qanday munosabatda ekanliklarini, shuningdek, shu munosabatlarning xilini ko'rsatadi. O'zbek tilida bog'lovchilar yakka yoki takroriy qo'llanadilar. Shunga ko'ra ular ikki xil: yakka bog'lovchilar va takroriy bog'lovchilar.

Yakka bog'lovchilar uyushgan bo'laklar va ayrim gaplar orasida yakka holda qo'llanadi: va, hamda, ammo, lekin, biroq, balki, holbuki, vaholanki, yoki, yohud, yo, gar, agar, agarda, basharti, chunki, garchi, go'yo, go'yoki, -ki, -kim: Dengiz mavjlari va to'lqinlari quchog'ga olib, ularni qirg'oqlardan saqlash: qo'riqlash qayg'usiga botdi.³ Bitta qo'ng'iroqli ish, lekin ko'nikib

---

¹ Irisqulov M. Tilshunoslikka kirish. Toshkent: O'qituvchi, 1992. – B. 89.

²Hojiyev A. Hozirgi o'zbek adabiy tili bog'lovchilari haqida mulohazalar.//O'zbek tili va adbiyoti. – 1986. – № 2. – B. 51.

³ Karimov B., Abdiyev H. XX-asr O'zbek hikoyasi antologiyasi /A. Cho'lpon "Nonvoy qiz", 2011. – B. 24.

ketolarmikinsizlar, shuni o'ylayapman, Sabo.¹ Bunda uchayotgan qushlar ham xydoyimning maxluqlaridirlar, ammo ular ham begona.²

Takroriy bog'lovchilar bir gapda ikki yoki undan ortiq o'rinda gap bo'laklari bilan, shiningdek, qo'shma gaplarda ayrim sodda gaplar bilan birga aynan takrorlanadi: dam ... dam, ba'zan ... ba'zan, ham ... ham, bir ... bir, yoki ... yoki, yo ... yo, goh ...goh, xoh ...xoh, na... na: ... bir paytning o'zida ham quvnoq, ham g'amgin, ham kulib-kuldirib charchamaydigan, ham dardini aytsa yig'lab-yig'latib ado qilolmaydigan dilkash yurtdoshlarimiz qoshiga boraylik.³ Goh kelinning urug'laridan, goh kuyovning qarindoshlaridan, yoki ularning to'yiga kelolmagan do'stlari muborakbod etgani kelishardi.⁴ – Lekin, buningizni na mevasi bor, na manzarasi!...⁵

Takroriy bog'lovchilar takrorlangan gap bo'lagi yoki ayrim gaplarning oldida qo'llanadi. Takrpriy bog'lovchilarning bir qismi yakka holda ham qo'llanishi ham mumkin (yo, yoki). Bu holda ular yakka bog'lovchi hisoblanadi: Ular qorinni to'ydiradimi, uzoqni yaqin yo mushkulni oson qiladimi?...⁶ Agar u tramvay yoki mashina yo'lida yurganida uni chaqirib olsalar bo'lardi.⁷

Takroriy bog'lovchilarning ayrimlari faqat takrorlangandagina bog'lovchi hisoblanadi, yakka qo'llanganda esa o'zi mansub bo'lgan so'z turkumiga bog'liq bo'ladi (bir – son, ham – yuklama, ba'zan - ravish kabi).

Ba'zan gapda bir bog'lovchining o'zi ikki va undan ortiq o'rinda uyushgan bo'laklar orasida kelib, ularning yeng munosabatda ekanini ko'rsatishi yoki ikki xil yakka bog'lovchi bir gap tarkibida kelishi mumkin. Lekin bunday bog'lovchilar takroriy bog'lovchi sanalmaydi: Tansiq va o'toqlari tajribakorlar ko'zi va diqqati bilan oldin dalani kezib chiqdilar. (Oybek)⁸

---

¹ Ulug'bek Hamdam "Sabo va Samandar", 2011. – B. 290.

² Karimov B.ga qarang./Isajon Sultonov "Suvdagi kosa". – B. 598.

³ Ulug'bek Hamdam "Sabo va Samandar", 2011. – B. 14.

⁴ Karimov B., Abdiyev H. XX-asr O'zbek hikoyasi antologiyasi./Mamatqul Hazratqulov "Cho'li Iroq", 2011. – B. 257.

⁵ Yuqorida ko'rsatilgan asar./Erkin Usmon "Traxad". – B. 369.

⁶ Ulug'bek Hamdamga qarang. – B. 127.

⁷ Gulyuz Mirmuhsin qizi "Mirmuhsin" Saylanma, 2011. – B.28.

⁸ Shoabdurahmonov M., Asqarova M. va b. Hozirgi o'zbek adabiy tili I-qism. – T.:

3.3. Teng bog'lovchilar va ularning sintaktik funksiyalari

Bog'lovchilar vazifasiga ko'ra ikki xil: teng bog'lovchilar va ergashtiruvchi bog'lovchilar;

Teng bog'lovchilar gap bo'laklari va ayrim sodda gaplar orasidagi teng munosabatlarni ifodalaydi. Bunday bog'lovchilar:

a) gapning uyushgan bo'laklarini bog'laydi :Polvonlar ahli kuchli, insof va vijdonini pulga sotishgan emas.¹

b) qo'shma gap sostavidagi gaplarni bog'laydi: Hamroh bo'lmish ayol nimadir dedi, lekin Shohsanam eshitmadi.² Sattorqul ham to'xtasa durust edi, ammo u to'g'ri bostirib keldi, musht ko'tardi, lekin ulgurmadi, o'zi zarbdan yerga ag'darilib tushdi.³

O'zbek tilida teng bog'lovchilar quyidagi guruhlarga bo'linad:

1).Biriktiruv bog'lovchilari: va, hamda, (bog'lovchi vazifasida kelgan “bilan” ko'makchisi, “ham” yuklamasi.

2).Zidlov bog'lovchilari: ammo, lekin, biroq, balki, faqat, holbuki.

3).Ayiruv bog'lovchilar: yo, yoki, yohud, yoinki, goh ... goh, dam ... dam, bir ... bir, ba'zan ... ba'zan, xoh ... xoh.

4).Inkor bog'lovchisi: na ... na.

Biriktiruv bog'lovchilar. Biriktiruv bog'lovchilar gapning uyushiq bo'laklarini, qo'shma gap tarkibidagi ayrim ayrim gaplarni bir-biriga bog'laydi. O'zbek tilida bunday bog'lovchilardan eng ko'p qo'llanadigani “va” bog'lovchisidir. Bu bog'lovchi ayrim gaplarni va gapdagi uyushiq bo'laklarni bog'laganda, ular orasidagi teng munosabatni ifodalaydi: Bularni o'ylagan sari qaysidir o'rtog'idan eshitgan ana shu gap yodiga kelar va unga o'zini-o'zi

O'qituvchi, 1980. –B. 425.

¹ Karimov B., abdiyev H. XX-asr O'zbek hikoyasi antologiyasi./Mirzapov'lat Toshpo'latov “Maydon”, 2011. – B. 356.

² Ko'rsatilgan asar./Zulfiya Qurolboy qizi “Qadimiy qo'shiq”. – B. 584.

³ Ko'rsatilgan asar./Murod Muhammad Do'st “Dashtu dalalarda”. – B. 285.

ishontirardi.¹ Tomog'ingga bir nima tiqilib achishadi va yuraging gursillab ura boshlaydi.²

“va” bog'lovchisi bir gapdagi bir necha uyushgan bo'laklarning oxirgisidan oldin kelganda, uyushiq bo'laklar orasidagi teng munosabatni ifodalash bilan birga oxirgi uyushgan bo'lakni alohida ajratib, ta'kidlab ko'rsatadi: Ularda bodring, pomidor, baqlajon va qalampir yetishtirish kerak. (“Toshkent haqiqati”).³ Daladagi Tojixon aya, shahardagi onaizorlarim Huvaydoxon va Xadichaxonlar bir-birlariga juda o'xshab ketardilar.⁴

“va” bog'lovchisi qo'shma gap tarkibidagi ayrim gaplarni bir-biriga bog'laganda:

a).o'zi bog'langan sodda gaplarda ifoda qilingan ish-harakat, voqea va hodisalarning bir vaqtda bo'lganini ko'rsatadi: Sabo cho'chib uyg'ondi va boshida bir piyola suv ushlab turgan erini ko'rdi.⁵ Bahri xiyla oldinda Risolat bilan birga borar va otning qadam tashlashi maqomiga ashula aytar edi.(A. Qahhor)

б).ish-harakatning ketma-ket bo'lganini ko'rsatadi: Sen ko'rimsizgina bino tomon yurib va xuddi shunday ko'rimsiz yo'lak orqali o'tib chapga burilasan.

Ba'zan “va” bog'lovchisi o'rnida “-u (-yu)” yuklamasi ham uyushgan bo'laklar, ayrim gaplar orasida kelib, biriktiruvchi bog'lovchi vazifasida ishlatiladi. Bu holda ular orasidagi bog'lanish juda mustahkam bo'ladi: Kunim – kir yuvishu non yuvish! ... bo'g'ziga tiqilgan achchiq xo'rsiniqni ichiga yutdi-yu, uning tarashadek qotgan jun chakmoniga betini burkadi...

Ketma-ket bo'lgan ish-harakatni bir-biriga bog'lovchi “va” o'rnida “-da” yuklamasi ham qo'llanadi. Bunda bir ish-harakatdan ikkinchisiga tezlikda

¹ Ko'rsatilgan asar./Mamatqul Hazratqulov “cho'li Iroq”. – B. 259.

² Ko'rsatilgan asar./Olim Otaxonov “To'rtinchi qavatdagi sarg'ish deraza”. – B. 334.

³ Shoabdurahmonov Sh., Asqarova M. va b. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: O'qituvchi, 1992. – B. 426.

⁴ Gulyuz Mirmuhsin qizi “Mirmuhsin” Saylanma, 2011. – B. 8.

⁵ Ulug'bek Hamdam “Sabo va Samandar”, 2011. – B. 255.

o'tganlik ma'nosi ifodalanadi: Baxtiyor ayvonga chiqdi-da, sigaret tutatdi. Ishxonadan ertaroq chiqdi-dq, bufetga burildi.

Bu bog'lovchi vazifasida qo'llanadigan yuklama tezlikni ifodalash uchun qo'llangani sababli har doim bo'lishli fe'llar orasida keladi (oldi-da ketdi, kiydi-da chiqdi kabi).

“hamda” bog'lovchisi gap bo'laklari va qo'shma gap tarkibidagi ayrim gaplarni bog'laydi. Bu bog'lovchi qator uyushgan bo'laklarning oxirgisidan oldin kelganda, uyushgan bo'laklar orasidagi tenglikni ko'rsatish bilan birga oxirgi uyushgan bo'lakni ham ajratib ko'rsatadi: Karim, Qodir, Burxon hamda Sabura mukofot oldi.

“ham” bog'lovchi vazifasida kelganda, “va” bog'lovchisi singari uyushgan bo'laklarni bog'laydi, u bo'laklar orasidagi tenglik munosabatini ifodalaydi: Salomat, A'lam, Azimjonlar ham tik turib uni kutishardi. U talay fursat ko'rinmadi, sharpasi ham sezilmadi.

Bu bog'lovchi ham ish-harakatning bir vaqtda (gapirdi ham kuldi kabi) ketma-ket bo'ganini ko'rsatadi (keldi ham ketdi).

“ham” uyushgan bo'laklarning oldida yoki oxirida takrorlanib kelishi mumkin. U faqat uyushgan bo'laklarning oldida kelgandagina bog'lovchi sanaladi: Pichoqchilar ham, bo'zchilar ham, ko'nychilar ham, boringki, maktab domlari ham, mullavachchalarning ham rangi pano. Tabiiyki, Musurmon tog'a ham, men ham “Traxad” haqidagi o'sha kungi gap-so'zlarimizni unutib yuborgandik.

“ham” uyushiq bo'laklar ketidan takrorlanib kelganda uyushiq bo'laklarni ajratib ko'rsatish uchun qo'llanadi: ...opam go'zallikda ham, sho'xlikda ham, o'yinga ustalikda ham o'rtoqlaridan qolishmaydi.(Oybek) ... Musurmon tog'aning ham, bizning ham eshiklarimiz, derazalarimiz tepasini qoplab oldi.

Takrorlanib kelgan “ham” bog'lovchisi fonetik o'zgarishga uchrashi, ya'ni “h” tovushi “-yam”ga o'tishi yoki tushib qolishi mumkin. Bunday chog'da u o'zidan oldingi so'zga qoshib talaffuz etiladi va yoziladi: To'ridayam, sanchiqdayam baliq tutib, bir zumda paqirni to'ldirardi.

“bilan” soʻzi oʻzining asosiy koʻmakchilik vazifasidan tashqari, biriktiruvchi bogʻlovchi vazifasida ham qoʻllanishi mumkin. Bunday holda boshqa biriktiruvchi bogʻlovchilar singari gapning uyushgan boʻlaklarini bogʻlaydi. Shu bilan birga u uyushgan boʻlaklarning zich munosabatini va ayni vaqtda birgalik munosabatini ham ifodalaydi: Bolalar yoʻq, kattalar oʻzlari bilan oʻzlari, men bilan birovning ishi boʻlmay qolgandi. Zoʻrlar bilan kurashganda ularning shamolidan boʻron hurkar deyishadi.

Zidlovchi bogʻlovchilar. Bunday bogʻlovchilar sodda gaplar va bogʻlangan qoʻshma gaplarda qoʻllanib, hodisa, ish-harakat yoki predmetni boshqasiga zid quyadi va ular orasidagi qarama-qarshi munosabatni bildiradi. Zidlov bogʻlovchilardan “lekin, ammo, biroq, holbuki” keng qoʻllanadi.

“lekin” bogʻlovchisi biror predmet, hodisa yoki ish-harakatning boshqasiga zid, qarama-qarshi qoʻyilganligini ifodalaydi: - Boʻpti, men bas qildim, lekin sen ham oʻzingga ehtiyot boʻl, Polvon ukam!¹ – Borishga bordimu, lekin men chumoli uyasiga qanaqasiga sigʻaman?²

Bu bogʻlovchi gapda fikrning almashinishini ifodalash uchun ham qoʻllanishi mumkin. Bunday vaqtda zidlash, qarama-qarshi qoʻyish maʼnosi kuchsizlanadi: Bufetchi va ofitsiantlar ularga qarab-qarab qoʻyishdi-yu, lekin indashmadi. Buni Muhabbat ham sezdi, lekin u qadar eʼtibor bermadi.

“lekin” bogʻlovchisi bajargan vazifalarni uning sinonimlari “ammo, biroq, holbuki” bogʻlovchilari ham bajarishi mumkin. Bu bogʻlovchilar ham soʻzlar va ayrim gaplarni bir-biriga bogʻlab, ish-harakat, holat, sifat va shu kabilarda qarama-qarshilik, zidlik bor ekanini ifodalaydi: Xadicha reining koʻzlarida bir ogʻriq koʻrdi, ammo soʻz soʻylarga majoli yetmadi ... U baliqni koʻp va juda tez oshar, biroq kam nishxoʻrd chiqarardi.

Bu bogʻlovchilar (ayniqsa “ammo” bogʻlovchisi) ish-harakat, holat va hodisalarning oʻxshash emasligi, farqi jihatidan qiyoslab, birini ikkinchisiga zid

---

¹ Karimov B., Abdiyev H. XX-asr Oʻzbek hikoyasi antologiyasi./Murod Muhammad Doʻst “Dashtu dalalarda”, 2011. – B. 282.

² Koʻrsatilgan asar./Nodir Normatov “Bir kuni chumoli boʻlib...”, 2011. – B. 314.

qo'yadi: Sen beixtiyor qo'l ko'tarib ishora qilmoqchi bo'lasn, ammo orqa tarafdin qadam tovushlari eshitilib, fikringdan qaytasan. U qisqa-qisqa, ammo tez-tez va qattiq-qattiq nafas olardi.

Zidlovchi bog'lovchilar ayrim gaplarning boshida ham kelib, o'zidan oldin kelgan gapni mazmunan keyingi gapga zid, qarama-qarshi ekanini ko'rsatadi: Bir umr kurashdi. Ammo shu kuni shu soatga kelganda olishuvni bas qildi. Ha, ha, o'shanda ham bu gaplarimdan kularding, hozir ham kulyapsan. Lekin ... men uchun futbol ... hayotimning mazmuni edi. Yo'l bo'ylab o'sgan daraxtlarga yaqin yerdagi g'o'zalarga alohida qunt qilinmagan. Holbuki har bir tup g'o'za uchun jonimiz achishi kerak.(Oybek). Hech kim, buning ma'nosi nima, deb so'ramagandi. Holbuki, sen o'zing ham bilmasding.

Zidlovchi bog'lovchilardan "ammo, lekin" bog'lovchilari qavat kelib "ammo lekin" tarzida ham qo'llaniladi. Bunday qavat qo'llanish asosan, so'zlashuv tiliga xos bo'lsa-da, u hozirgi kunda badiiy adabiyot tili (personaj nutqi)da ham uchramoqda: - Kelin! Rahmat... Ammo-lekin oshni qiyvoribsiz. Men baho bermoqchi emasman, uka. Amo lekin hayotni ortiqcha rasmiylashtirib yuboryapmiz ... (A. M.)

"balki" bog'lovchisi predmet, shaxs yoki ish-harakat orasidagi zid munosabatni bildiradi. Gapning umumiy ma'nosini kuchaytiradi: U ikki, balki uch yildan buyon o'z to'yini kutar edi.(O.) Yolg'iz o'zi emas, balki butun kosib ahlining ahvoli pachava ekanini ochib tashladi.(O.) Ularni tanimayman, balki ochiq dengiz qushlaridir?

"balki" gaplarni bog'laganda, birinchi (oldingi) gapda ifodalangan fikrni tasdiqlaydi yoki inkor qiladi: Lekin bu musiqa jim-jimalikni buzmas, balki uni quyultirardi.(O.)

"balki" ba'zan ehtimollik, gumon, ishonchsizlik ma'nolarini anglatadi: Siz balki mening tilimga tushunarsiz. (A.Q.) Zaif yuragim balki chindan ham ko'tara olmasdi. (A.M.)

"balki" bog'lovchisi gapda mazmunan zid bo'laklarni bog'lash uchun ham ishlatiladi:Hayot qiziq, balki uni ucratmaganimda ...

“balki” bog’lovchisi yuqorigidagidek qarama-qarshi ma’noli gap bo’lamlari orasida kelganda, tushirilib qoldirilishi, qo’llanmasligi ham mumkin. Lekin bunday paytda gapning umumiy mazmuniga halal etmasa ham, ta’kid, ajratib ko’rsatish ma’nosi yo’qoladi: Bu qir Astraxan’ yoki Sal qirlari singari tep-tekis emas, past-baland qirlar edi kabi.

O’zbek adabiy tili uchun norma darajasiga ko’tarilmagan bo’lishiga qaramay, “a” bog’lovchisi og’zaki nutq va badiiy adabiyotda uchramoqda. Bu bog’lovchi sodda yoki qo’shma gaplarni bog’lab, ular orasidagi qiyos, zid munosabatlarni ifodalaydi: O’ktamjon mening o’rtog’im epchil ayol... kotletni u pishirsinda, a o’zimizning taomlarni – kabob va palovdan tortib, to halimgacha do’ndirib yuboradi.(O.) Qovun tanlashda didim yo’q. A siz-chi? (O.)

Ayiruvchi bog’lovchilar. Bu bog’lovchilar sodda gaplar yoki bog’langan qo’shma gaplarda uyushgan bo’lamlarni yoki qo’shma gap qismlarini bog’lash uchun ishlatiladi. Ular gap bo’lamlari, qo’shma gap qismlarini bog’lash bilan birga voqea, hodisa va ish-harakat yoki holatning almashinib turishi yoki bir-birini taqozo qilishini ham ifodalaydi.

Hozirgi o’zbek adabiy tilida ko’p qo’llanadigan ayiruv bog’lovchilar “yo, yoki, yohud, yoinki, yo ...yo, goh ... goh, dam ...dam, bir ...bir, ba’zan ... ba’zan, xoh ...xoh” bog’lovchilaridir: Bir kampirga, bir sochlari so’lg’in yuzlariga yopishgan Hilolaga qarab turib titrab ketdi.Xuddi boshiga shapka kiyib, sekin ... siznikiga yo biznikiga kirib borayotgan kissavurga o’xshaydimi-ey!...

Bulardan “yo, yoki, yohud, yoinki” bog’lovchilari uyushgan bo’lamlarning birini ikkinchisidan, biror voqea, hodisa yoki ish-harakatni boshqasidan ayirib ko’rsatish uchun ishlatiladi: ... shu so’zga kelib to’xtar yoki barcha fikrlari beixtiyor shunga bog’liq bo’lib qolaverardi. O’choqboshidan jilmaydigan onam xursandmi yo xafami - bilolmasdim ...¹ ... u imlar yohud chorlar va be deraza shaklidagi yorug’lik manbai ohangrabodek domiga tortardi.

---

¹ Karimov B., Abdiyev H. XX-asr O’zbek hikoyasi antologiyasi./Qamchibek Kenja

“xoh ... xoh, dam ...dam, bir ...bir, ba’zan ...ba’zan,goh ...goh,yo ...yo” bog’lovchilari esa, uyushgan bo’laklarning yoki ayrim sodda gaplarning oldida takrorlanib kelib, uyushiq bo’laklar yoki ayrim gaplarni ayiruv yo’li bilan bog’lab, galma-gallik, almashinib turish ma’nolarini anglatadi: Tush ko’rsa-ki, ayni tong pallasida bir shivalab, bir chelaklab yomg’ir yog’armish, ... Faqat yo manzarali, yo mevali bo’ladi, xolos... Shamol qor uchqunlarini changallab olgancha chir aylanib yelar, dam uylarning devoriga, derazalariga keltirib urar va dam etaklarini hilpiratgancha osmonu falakka ko’tarilardi. ... lochinnikidek harakatchan, katta-katta ko’zlarini goh yerga notinch qadar, goh kimnidir izlayotgandek atrofga olazarak qarab qo’yardi.

Inkor bog’lovchisi “na ...na”: -Na otining, na zotining tayini yo’q! Chindan ham, shu g’alati daraxt o’sa boshlagandan beri darvozamiz yonida na olcha, na olma, na boshqa daraxt ko’karibdi...

3.4. Ergashtiruvchi bog’lovchilarning grammatik hususiyatlari

Ergashtiruvchi bog’lovchilar asosan qo’shma gaplar tarkibidagi ergash gaplarni bosh gapga bog’lash uchun ishlatiladi. Hozirgi zamon o’zbek adabiy tilida ko’p ishlatiladigan ergashtiruvchi bog’lovchilar “chunki, shuning uchun, basharti, agar, garchi, go’yo, go’yoki, ya’ni, -ki(-kim)dir. Bu bog’lovchilar qo’shma gap tarkibidagi gaplar orasidagi turli munosabatlarni bildirishiga ko’ra quyidagi guruhlariga ajratiladi:

- 1) aniqlov bog’lovchilari: ya’ni, -ki(-kim);
- 2) sabab bog’lovchilari: chunki, shuning uchun;
- 3) shart bog’lovchilari: agar, agarda, agarchi, basharti;
- 4) chog’ishtiruv bog’lovchilari: go’yo, go’yoki.

Aniqlov bog’lovchilari – “ya’ni, -ki(-kim). Aniqlov bog’lovchilari ergash gaplarni bosh gapga bog’lash uchun ishlatilib, bosh gapda ifodalangan fikrni aniqkab, izohlab ko’rsatadi: Ba’zilari buni o’zi bilib qiladi, ba’zilari esa

bilmaydi. Ya'ni bir qiyofada ikki kishi bo'lib yashashga o'rganib, shunday tarbiyalanib qolgan. (A. M.) Eshik zulfiga qo'l uzatgan ham ediki, onasining ovozi eshitdi.

Kimki komil bo'lmagay g'aflat anga,
Faflati ilmi xirad podosh etur.
Kimki johil bo'lmagay hikmat anga,
Ilmi ham bir kun jaholat fosh etur.

(Jaloliddin Rumiy).¹

“-ki” aniqlov bog'lovchisi ko'chirma gapni o'zlashtirma gapga aylantirib berish uchun ham ishlatiladi: Kecha majlisda kolxoz raisi aytdiki, - bu yil paxta planini ortig'I bilan bajarishimiz, - deb.

Ba'zan “-ki” ot turkumidagi so'zlar bilan kelib, ta'kidlash, uqtirish ma'nolarini anglatadi. Bunday paytda u bog'lovchi emas, yuklama sanaladi: ... ba'zilarga o'xshab piyoda yurmasa – eskiroq bo'lsa hamki, mayli-da, tagida uch oyoqli ulovi tayyor!² Polvonlarday yigit ekan, ko'ksi to'la nuqul ordenki, bir-biridan chiroyli. (O.) ...shunday zamondamizki, ilm, texnikayo'li hammaga ochiq.(O.)

Sabab bog'lovchilari. Sabab bog'lovchilari “chunki,shuning uchun, uchun” ergash gaplarni bosh gapga bog'lab, sabab, natija ma'nolarini ifodalaydi: Do'xtirlar osma ukollaru hapdorilar orqali darmon berishga tirishishardi. Chunki Nodir hali ham bir tishlam non yemasdi, istamasdi. Endi derazani bafurja tomosha qilsa bo'lardi, chunki sen uni naq ro'parasidasan. Bizning sinfimizda vatanimiz uchun, xalqimiz uchun, fan va madaniyatimiz uchun jonini ham ayamaydigan halol, pak, fidokor insonlar o'tiribdi. Kanizak Siddiqjonning xotini bilan qo'ydi-chiqdi bo'lganini eshitgan edi, shuning uchun bu xabarni eshitsa xursand bo'ladi degan xayol bilan chopqillaganicha Siddiqjonning oldiga bordi.(A. Q.)

¹ Karimov B., abdiyev H. XX-asr O'zbek hikoyasi antologiyasi./Murod Tillayev “Qo'lqop”, 2011. – B. 262.

² Ko'rsatilgan asar./Erkin A'zam “Piyoda”, 2011. – B. 288.

Shart bog'lovchilari. Shart bog'lovchilari “agar, agarda, basharti, mabodo, garchi’ shart va to’siqsiz ergash gaplarning bosh gapga bo’lgan munosabatidagi sharti, shu bilan birga to’siqsizlik ma’nolarini anglatadi: - Sho’rquduq boryapman, agar talog’ini aytasangiz, men o’zim obketardim.¹ – Ey urug’lar, agar sizlar shuni qaror qilibsizlar, men rozidurmen.² Mendan ham sen yaxshiroq tushunib turibsanki, agarda bizning roziligimiz bo’lmas ekan, Otabek sira ham ikkinchi uylanmaydir.(A. Q.) Jamolovning singlisini har ko’rganda garchi dardini yashirishga tirishsa ham, biron xushxabar umidida, o’smoqchilab so’raydi.(O.)

Shart bog'lovchilari o’rnida, shu bog'lovchilar bajargan vazifani bajarib, “bordiyu” so’zi ham kelmog’i ham mumkin; Bordiyu, hayotda uchratolmasam, o’ylab xayolimda yaratardim, kel! (A. M.)

Chog’ishtiruv bog’lovchilari. Chog’ishtiruv bog’lovchilari “go’yo, go’yoki” bosh gapda ifodalangan fikrni ergash gapdagi fikr bilan qiyoslab ko’rsatadi. Shuningdek, ayrim voqea va hodisalarni, ayrim otlarni bir-biriga solishtirish, o’xshatish uchun ham ishlatiladi: Faqat yuraklarning olatasir urgani seziladi, go’yo butun dashtu dalalar ularning dupuriga to’lgan... U Otabekka yana kulib qarab turar edi-da, go’yoki shu kulish bilan o’z sehrining kuchi bilan faxrlanar edi.(A. Q.) Safarniyoz chillak oyoqlarini tipirchilatar, qo’lini esa Hutning qadoq barmoqlari ostida, go’yo boylangandek sezardi.³ U go’yoki tug’ilib o’sgan qishlog’ining tomlarini ko’rmoqchiday boshini ko’tarib, hayajon va sog’inch bilan uzoqlarga tikildi.(O.)

3.5. Bog’lovchi vazifasidagi so’zlar

Bog’lovchi vazifasini bajaruvchi so’zlar. Ba’zan boshqa so’z turkumidagi so’zlar bog’lovchi vazifasida qo’llanadi: “bilan”, “bordiyu”, “deb” (“demoq” fe’lidan ravishdosh).

---

¹ Karimov B., Abdiyev H. XX-asr O’zbek hikoyasi antologiyasi./Murod Muhammad Do’st “Maydon”, 2011. – B. 283.

² Ko’rsatilgan asar./Mirpo’lat Toshpo’latov “Maydon”. – B. 351.

³ Ko’rsatilgan asar. – B. 354.

“deb” so’zi bog’lovchi vazifasida kelganda ergash gaplarning ba’zilarini (shart, maqsad, sabab)bosh gapga bog’laydi.

Bog’lovchi vazifasidagi “deb” aniqlik maylidagi fe’llardan keyin kelsa, aniqlik yoki sabab ma’nolarini anglatadi: Ilgari bazm qilaylik-a? – deb so’radi. – Otam supada eski kitob o’qib o’tiribdi, deb javob qaytardi bola parvo qilmay.¹

Bog’lovchi vazifasidagi “deb” buyruq va istak fe’llaridan so’ng kelganda esa, maqsad ma’nosini anglatadi: “Ey uxlama, o’lasan!”, deb shivirladi. Toshkent meditsina institutida tahsin ko’rib, endigina onasi Habiba xolaning orzu-armonlarini ro’yobga chiqaray deb turganda Nosir qo’liga qurol olishga majbur bo’ldi.(“O’zbekiston madaniyati”) Ana chiniqish qanday bo’ladi, bilib qo’ying, - deb chiqib ketdi.

3.6. Bog’lovchilarning qo’shma gap tarkibidagi o’rni

Qo’shma gap. Ikki yoki undan ortiq sodda gapning mazmun hamda grammatik tomondan va ohangiga ko’ra birikuvidan tuzilgan gap qo’shma gap deyiladi.

Sodda gap tarkibida bitta ega va kesim birligi ishtirok etsa, qo’shma gap tarkibida ikki va undan ortiq ega va kesim birligi qatnashadi.

Qiyoslaymiz:

1.Biz respublikamizning kuch-qudrati bilan faxrlanamiz. (Bu gapda bitta ega va kesim birligi bor – Biz faxrlanamiz.)

2.Paxtalar qiyg’os ochildi va hamma yerda terim boshlandi. (Bu gapda ikkita ega va kesim birligi bor – Paxtalar ochildi va terim boshlandi.)

Qo’shma gap tarkibidagi sodda gaplar o’zaro bog’lovchilar, yuklamalar, ayrim fe’l shakllari va ohang orqali bog’lanadi.

Mazmun munosabati va bog’lovchi vositalarning qo’llanishiga ko’ra qo’shma gaplar ikki turli bo’ladi.

1.Bog’langan qo’shma gaplar.

---

¹ Ko’rsatilgan asar./Erkin A’zam “Piyola”. – B. 289.

2. Ergashgan qo'shma gaplar.

Qo'shma gapning har ikki turida ham sodda gaplar o'zaro bog'lovchilar bilan va bog'lovchilarsiz birikishi mumkin: Qo'ng'iroq chalindi va dars boshlandi. – Qo'ng'iroq chalindi, dars boshlandi. Hamma yig'ildi, shuning uchun majlisni boshlaylik. – Hamma yig'ildi, majlisni boshlaylik.¹

Bog'langan qo'shma gap. Teng munosabatdagi sodda gaplarning o'zaro teng bog'lovchilar yordami bilan bog'lanishidan tuzilgan qo'shma gap bog'langan qo'shma gap deyiladi.

Bog'langan qo'shma gap tarkibidagi sodda gaplar o'zaro ko'pincha teng bog'lovchilar (biriktiruv, zidlov, ayiruv bog'lovchilari) yordami bilan bog'lanadi: Tashqarida chaqmoq yaltirar va bahor yomg'iri salobatli shovillardir. (P.Q.) Kechasi qalin qor yog'di, lekin havo sovimadi. (O.)

Bog'langan qo'shma gaplarda sodda gaplar bog'lovchilarsiz, faqat ohang orqali ham birikadi: Qo'ng'iroq chalindi, mashg'ulot boshlandi. Havo bulut bo'ldi, yomg'ir yog'madi.

Biriktiruv munosabatli bog'langan qo'shma gap. Biriktiruv munosabatli bog'langan qo'shma gaplar tarkibidagi sodda gaplar o'zaro “va, hamda” bog'lovchilari bilan bog'lanadi. Biriktiruv munosabatli bog'langan qo'shma gaplar bir paytda yoki ketma-ket ro'y bergan voqea-hodisalarni ifodalaydi: Daryo tomondan guvillab esib turgan shabada yo'l bo'yidagi o't-o'lanlarni tebratar hamda sarg'ayib borayotgan arpalar undan mavj urar edi. (A. Q.) Soy G'uvillab oqar va uning muzdek shamoli qirg'oqda o'sgan o'tlarni silkitar edi. (O.)

Bog'langan qo'shma gap tarkibidagi sodda gaplar o'zaro biriktiruv bog'lovchisi vazifasida qo'llangan “-u(-yu), -da” yuklamalari yordami bilan ham bog'lanishi mumkin. Yozuvda bu yuklamalardan keyin “vergul” qo'yiladi: Suvga kuchli gidrostnsiya qurildi-da, uning energiyasi suvni jardan motorlar bilan tepaga, cho'lga ko'tardi. Qattiq izg'irin ko'tarildi-da, hech kim

---

¹ Asqarova M. va b. O'zbek tili, 1994. – B. 151.

uydan chiqmay qo'ydi. (As. M.) Odam qo'li tegdi-yu, tashlandiq yerlar obod bo'lib ketdi. Akbar millitsioner bilan qo'l tashlashib xayrlashdi-da, Xalilning yelkasidan ushladi! Sirlangan chelakning qolgan-qutgan suvini hovliga sepib, yuz-qo'lini yuvadi-da, bir necha burda non olib buloqqa tushadi.

Baski qo'ydim men falakning yelkasiga g'am yukin,

Kiydi motm to'nini-yu, bo'ldi qaddi ham duto.

Zidlov munosabatli bog'langan qo'shma gaplar. Zidlov munosabatli bog'langan qo'shma gaplar tarkibidagi sodda gaplar o'zaro "ammo, lekin, biroq" bog'lovchilari yordami bilan bog'lanadi.

Zidlov munosabatli bog'langan qo'shma gaplarda bir-biriga zid voqea-hodisalar ifodalanadi. Yozuvda zidlov bog'lovchilardan oldin "vergul" qo'yiladi: Onaxon yangi shaharga kam kelgan, lekin bu ko'chalardagi katta-katta binolar esida qolgan ekan. (As. M.) Bo'sh yerlar ko'p, biroq bu yerlarning hammasi yoz oylari quyosh tig'ida qovjirab qoladi. (A. Q.) Yurtimizning bu kuni chiroyli, lekin ertasi, indini yana chiroyliroq, baxtliroq bo'ladi. (O.)

Bog'langan qo'shma gaplarda zidlov bog'lovchisi vazifasida "-u(-yu)" yuklamasi qo'llanishi mumkin. Yozuvda bu yuklamalardan keyin "vergul" qo'yiladi: Havo ochildi-yu, quyoshning harorati sezilmadi. Aylanaturib darvozaga ro'para bo'ldi-yu, uni lang ochiq ko'rdi.

Ba'zan zidlik mazmunini kuchaytirish uchun zidlov bog'lovchisi va bu vazifada qo'llangan "-u(-yu)" yuklamasi birga ishlatiladi: Kechasi qalin qor yog'di-yu, lekin havo unchalik sovimadi. (O.) Chinor ham ana shunday qoya toshdan o'sib chiqqan-u, lekin uning tomirlari chinorning ildizlari bilan tutashib ketgan. (As. M.) Boshing qotardi-yu, ammo o'ylaganing sari yengil tortarding...

Zidlov munosabatli bog'langan qo'shma gaplar zidlash ohangi bilan aytiladi¹.

---

¹ Asqarova M. va b. O'zbek tili, 1994. – B. 155.

Ayiruv munosabatli bog'langan qo'shma gaplar. Ayiruv bog'lovchili bog'langan qo'shma gaplar tarkibidagi sodda gaplar o'zaro “yo, yoki, goh ... goh, ba'zan ...ba'zan, dam ...dam” bog'lovchilari yordami bilan bog'lanadi.

Ayiruv bog'lovchili bog'langan qo'shma gaplar voqea-hodisalarning galma-gal bo'lishini yoki ulardan biri bo'lishini ifodalaydi: Goh suv betiga chiqib, goh suv ostidan holimizga boqqan qilichbaliqlar, nayzaboshlar, yapaloqbaliqlar, dengiz yulduzlari, nahanglar bor ovozlari bilan xitob qilgandirlar-u, men anglamagandurman?¹ Goh osmonni tutib ashula yangrar, goh allaqayerdan gormon' tovushi eshilib qolar edi. Unda dam yonib, dam o'chishining siri nimada? Ba'zan oy zarrin kokillarini yer yuziga yozib yuboradi, ba'zan bulut oy yuzini tamoman qoplab oladi. Endi quturgan olomon qiz bilan yigitni sog' qo'ymaydi: yo sochlaridan sudrab borib birini Tolibjonga erga beradi, yo ikkinchisini ham shu yerning o'zida toshbo'ron qilib ko'mib ketadi.

Takrorlanib qo'llangan “goh ... goh, dam ...dam, ba'zan ...ba'zan” bog'lovchilari voqea-hodisalarning galma-gal bo'lishini, “yo ... yo, yoki” bog'lovchilari esa voqea-hodisalardan biri bo'lishini ifodalaydi.

Takrorlanib qo'llangan ayiruv bog'lovchilardan oldin “vergul” qo'yiladi.

Ayiruv munosabatli bog'langan qo'shma gaplar ayirish ohangi bilan aytiladi.

Ergash gaplarning bosh gapga bog'lanish yo'llari. Ergash gaplar bosh gap bilan turli yordamchilar orqali yoki yordamchilarsiz, faqat tobe'lik ohangi yordamida birikadi.

Ergash gap bosh gapga quyidagi yordamchilar orqali bog'lanadi:

1. “chunki, shuning uchun” ergashtiruvchi bog'lovchilari va “-ki” yordami bilan: Mana u bugan ham mototsiklga minadi, o'zining minmoqchi ekanligini bildirish uchun orqa o'rindiqqa qo'lini tekkizib turadi. Biz kitobni sevamiz, chunki u bilim manbaidir

---

¹ Karimov B., Abdiyev H. XX-asr O'zbek hikoyasi antologiyasi./Isajon Sultonov “Suvdagi baliq”, 2011. – B. 604.

2. Bog'lovchi vazifasidagi "deb, go'yo, xuddi" so'zlari orqali bilan: Nima balo, qiltanog'ini ham yutib yuborarmikin, deb hayron bo'lardim. Inson yashamoqdan tolmasin deb, ko'ngliga bir dunyo tilak berilgan. (E. V.) U o'ylagan sari xayoliga turli fikrlar kelar, go'yo izlagan narsasini topadigandek tuyulardi. U qimir etmadi, go'yo asabi ham, sezgilari ham o'lgan edi. (As. M.)

3. Ravishdosh, sifatdosh hamda shart maylidagi fe'llar bilan (bu fe'l shakllari ergash gapning kesimi bo'lib keladi): Qishloqning so'nggi uylari orqada qolgach, yo'l kanal bo'ylab davom etdi. (I. R.) Biz uchinchi brigadaning dala shiyponiga yaqinlashganimizda uzoqdan guvillab turgan mashinalarning ovozi eshitilardi. (Saloh Hasan.) Olim bo'lsang, olam seniki. (N.) Hosilimiz to'kin bo'lsa, to'ylarimiz to'xtamas. (H. Sharipov.)

1. Yordamchilarsiz faqat tobe'lik ohangi bilan: Qo'shning tinch – sen tinch. (Xalq maqoli) Qo'ng'roq chalindi, mashg'ulotlar boshlandi.

Ergash gapli qo'shma gap turlari.

Ergash gaplar mazmuniga va bosh gapga bog'lanish munosabatiga ko'ra quyidagi turlarga bo'linadi:

1. Ega ergash gapli qo'shma gap.
2. To'ldiruvchi ergash gapli qo'shma gap.
3. Aniqlovchi ergash gapli qo'shma gap.
4. Payt ergash gapli qo'shma gap.
5. Ravish ergash gapli qo'shma gap.
6. O'xshatish ergash gapli qo'shma gap.
7. Maqsad ergash gapli qo'shma gap.
8. Sabab ergash gapli qo'shma gap.
9. Shart ergash gapli qo'shma gap.
10. To'siqsiz ergash gapli qo'shma gap.
11. Natija ergash gapli qo'shma gap.

Ega ergash gapli qo'shma gap. Bosh gapdagi olmosh bilan ifodalangan egani izohlagan ergash gap ega ergash deyiladi.

Ega ergash gap bosh gap bilan birgalikda ega ergash gapli qo'shma gap hisoblanadi.

Ega ergash gap “-ki” ergashtiruvchi bog'lovchisi va fe'lining shart mayli shakli yordami bilan bog'lanadi.

Ega ergash gap, asosan, bosh gapda ega bo'lib kelgan ko'rsatish olmoshini izohlab keladi: Kimki o'z burchini unutsa, u ko'p xatoga yo'l qo'yadi. Shunisi muhimki, topshirilgan paxta tolalaridan hamma mamnun.¹

To'ldiruvchi ergash gapli qo'shma gap. Bosh gapdagi ko'rsatish olmoshi bilan ifodalangan to'ldiruvchi izohlagan ergash gap to'ldiruvchi ergash gap deyiladi.

To'ldiruvchi ergash gap bosh gap bilan birgalikda to'ldiruvchi ergash gapli qo'shma gap deb nomlanadi. To'ldiruvchi ergash ergash gap, odatda, bosh gapga “-ki” ergashtiruvchi bog'lovchisi yordami bilan bog'lanadi. To'ldiruvchi ergash gapli qo'shma gaplarning bosh gapida ko'pincha, “shuni, shunga” kabi ko'rsatish olmoshlari bilan ifodalangan to'ldiruvchi bo'ladi: Shuni bilingki, har bir yangilik bexosiyat bo'lmaydi. (As. M.)

Ba'zan to'ldiruvchi ergash gap bosh gapda qo'llanmagan to'ldiruvchini izohlashi mumkin: Iltimos qilamanki, oldin rais so'zlasinlar.²

Aniqlovchi ergash gapli qo'shma gap. Bosh gapda aniqlovchi bo'lib kelgan olmosh va ayrim sifatlarni izohlab kelgan ergash gap aniqlovchi ergash gap deyiladi. Aniqlovchi ergash gap bosh gap bilan birgalikda aniqlovchi ergash gapli qo'shma gap deb nomlanadi.

Aniqlovchi ergash gap bosh gap bilan, odatda, quyidagicha bog'lanadi:

1. “-ki” ergashtiruvchi bog'lovchisi yordami bilan. Bu bog'lovchi bosh gapning kesimiga qo'shib keladi. Bunda bosh gap tarkibida ko'pincha aniqlovchi bo'lib kelgan “shunday, ayrim, ba'zi” kabi so'zlar ishtirok etadi: Shunday inson haqida xabar keltirdim-ki, uning har bir so'zi bebaho gavhardir. (O.) Ba'zi oilalar borki, ular farzandlarini hunarmand bo'lishini istaydilar.

---

¹ Asqarova M. va b. O'zbek tili, 1994. – B. 164.

² Asqarova M. va b. O'zbek tili, 1994. – B. 166.

2.Shart maylidagi fe'l yordami bilan. Bu fe'l aniqlovchi ergash gapning kesimi bo'lib keladi. Aniqlovchi ergash gap tarkibida ko'pincha “qanday, qaysi, kimning” kabi olmoshlar, bosh gap tarkibida esa “shunday, shu, o'sh, uning” kabi olmoshlar bo'ladi: Kapitan qanday ishonch bilan buyurgan bo'lsa, Ahmadjon shunday ishonch bilan emaklab ketdi. (A. Q.) Qaysi bir oilada totuvlik bo'lsa, u xonadon doimo fayzga to'la bo'ladi. Kimning ko'ngli to'g'ri bo'lsa, uning yo'li ham to'g'ri bo'ladi.

O'xshatish ergash gapli qo'shma gap. Bosh gapdan anglashilgan ish-harakatning qay tarzda bajarilishini o'xshatish yo'li bilan bildirgan ergash gap o'xshatish ergash gap deyiladi.

O'xshatish ergash gap bosh gap bilan birgalikda o'xshatish ergash gapli qoshma gap deb nomlanadi.

O'xshatish ergash gaplar bosh gap bilan quyidagicha bog'lanadi:

1.Bog'lovchi vazifasidagi “xuddi, go'yo” so'zlari yordami bilan. Bunda bosh gapning kesimida “-ki” ergashtiruvchi bog'lovchisi bo'lishi ham mumkin: Bu xonaga shunday jimlik cho'kkanki, go'yo unda hayot butunlay yo'q. (As. M.)

2.“-dek, -day” qo'shimchali sifatdoshlar yordami bilan: Oppoq qirov erta sahar asta-sekin ko'tarilganiday, uning chehrasidagi vahima ham tarqalib bordi. (M. Ism.)¹

Maqsad ergash gapli qo'shma gap. Bosh gapdan anglashilgan ish-harakatning nima maqsadda yuzaga kelishini bildirgan ergash gap maqsad ergash gap deyiladi.

Maqsad ergash gap bosh gap bilan birgalikda maqsad ergash gapli qo'shma gap deb nomlanadi.

Maqsad ergash gap bosh gapga buyruq maylidagi fe'ldan keyin bog'lovchi vazifasidagi “deb” yoki “uchun” so'zini keltirish biln bog'lanadi: Orqada kelayotgan ayollar yetib kelsin deb, Tansiq mashinani ancha berida

---

¹ Asqarova M. va b. O'zbek tili, 1994. – B. 171.

to'xtatdi. (O.) G'o'za suvni miriqib ichsin uchun, qiz uni sekin, bir tekis jildiratishga tirishardi. (O.)

Sabab ergash gapli qo'shma gap. Bosh gapdan anglashilgan ish-harakatning yuzaga kelish sababini bildirgan ergash gap sabab ergash gap deyiladi.

Sabab ergash gap bosh gap bilan birgalikda sabab ergash gapli qo'shma gap deb nomlanadi.

Sabab ergash gaplar bosh gap bilan quyidagicha bog'lanadi:

1."chunki, shuning uchun" ergashtiruvchi bog'lovchilari yordami bilan: Har kun ortar ko'zlarimda nur, shuning uchun yo'q also g'amim. (H. O.) O'rtoqlarim Ilhomni hurmat qilishardi, chunki u ko'pincha qiziq-qiziq o'yinlar o'ylab topardi.

2.Sifatdoshdan keyin "uchun, tufayli, sababli" so'zlarini keltirish yoki "-dan" qo'shimchasini qo'shish bilan: Kun issiq bo'lgani uchun, traktorchilar ko'chma uyda o'tirishni istamay maysazorga gilam to'shadilar. (O. Yo.) Bu uylar ilgari bedaxona bo'lganidan, darchasi ham yo'q edi. (As. M.)

Eslatma: Ba'zan sabab ergash gap bosh gap bilan "-i(-ib), -may" qo'shimchali ravishdosh hamda "shekilli" so'zi orqali ham birikadi: U qiziq gap aytdi shekilli, Jo'raboyev kulib yubordi. (S. A.) Boyning so'zi o'tmay, yerga kuchi yetmay qishloqdan chiqib ketdi. (A. Q.) Qayrilishlar tobora ko'payib, mashinaning tezligi susaya boshladi.

Natija ergash gapli qo'shma gap. Bosh gapdan anglashilgan ish-harakatning natijasini bildirgan ergash gap natija ergash gap deyiladi.

Natija ergash gap bosh gap bilan birgalikda natija ergash gapli qo'shma gap deb nomlanadi.

Natija ergash gaplar bosh gapga "-ki" bog'lovchisi yordami bilan bog'lanadi. Natija ergash gapli qo'shma gaplarning bosh gapi tarkibida ko'pincha "shunday, shu qadar, shunchalik, shu darajada, shuncha, chunon" kabi so'zlar bo'ladi: Bu yerlarning oftobi shunday saxiyki, osmoni haftalar, oylar davomida bulut ko'rmaydi. (P. Q.) Ibodatxon sinfdoshi Hidoyatxon opa haqida

shu qadar zavqlanib gapirdiki, suhbatdoshlari uning so'ziga mahliyo bo'lib qolishdi. (H. N.)

Natija ma'nosini ta'kidlab ko'rsatish uchun ayrim natija ergash gaplar "natijada, oqibatda, hatto" kabi so'zlar bilan boshlanadi: Azimboy shunday zulm o'tkazdiki, oqibatda xalqning sabr kosasi to'ldi. (.S. A.)

Aralash turdagi qo'shma gaplar. Qo'shma gap tarkibidagi sodda gaplar miqdori uch yoki undan ortiq kelib, ular ham bog'lanish, ham ergashish munosabatida birikadilar: Agar yerlar traktor bilan yaxshilab haydalsa, mehnat unumi ortadi va hosil mo'l bo'ladi.

Ko'rinadiki, birinchi gap bilan ikkinchi va uchinchi gap orasida ergashish munosabati bor. Ikkinchi va uchinchi gap orasida esa tenglashish munosabati mavjud. Demak, bu misolda ham ergashish, ham tenglashish munosabati mavjud bo'lib, unda ergashgan qo'shma gap va bog'langan qo'shma gap ishtirok etgan.

Tarkibida ham ergashgan qo'shma gap, ham bog'langan qo'shma gap ishtirok etgan gaplar aralash turdagi qo'shma gaplar deyiladi.

Aralash turdagi qo'shma gaplar to'rt va undan ortiq sodda gaplardan ham tashkil topadi: Bemor o'z tabibin dushman deb bilsa, bola muallimga adovat qilsa, ular o'z joniga aslida yovdir. (A. Jomiy.) Qor asta yog'ar-u, tog' hosil bo'lur; daraxtlar ko'payib, bog' hosil bo'lur. (N.) Uni tanib olish qiyin edi: chunki yelkalari kengaygan, qiyofasi ancha keskinlashgan, ko'zlari kirtaygan, ammo baquvvat kelgan qomati ancha keskinlashgan edi. (O.)¹

---

¹ Asqarova M. va b. O'zbek tili, 1994. – B. 185–186.

Uchinchi bobning xulosasi.

1. O'zbek tilshunosligida bog'lovchi va uning o'ziga xos xususiyatlarini yoritishga bag'ishlangan bir qator ilmiy tadqiqot ishlari amlga oshirilgan. Bu borada, ayniqsa, G'. Abdurahmonov, M. Asqarova, A. Nurmonov, N. Mahmudov singari olimlarning xizmatlarini alohida ta'kidlash lozim.

2. Gapda qo'shma gap tarkibidagi ayrim sodda gaplar va uyushgan bo'laklar orasidagi turli munosabatlarni ifodalash uchun qo'llaniladigan yordamchi so'zlar **bog'lovchilar** deyiladi.

3. Bog'lovchilar grammatik jihatdan o'zgarmaydi va mustaqil leksik ma'noga ham ega emas.

4. Bog'lovchilar o'zlari bog'lagan ayrim so'zlar va ayrim sodda gaplarni o'zaro qanday munosabatda ekanliklarini, shuningdek, shu munosabatlarning xilini ko'rsatadi. O'zbek tilida bog'lovchilar qo'llanilishiga ko'ra **yakka** yoki **takroriy** qo'llanadi. Shunga ko'ra ular ikki xil: **yakka bog'lovchilar** va **takroriy bog'lovchilar**.

5. O'zbek tilida bog'lovchilar ma'no hamda vazifasiga ko'ra ular o'z navbatida **ikki** turga ajratiladi:

- a) Teng bog'lovchilar.
- b) Ergashtiruvchi bog'lovchilar.

6. Teng bog'lovchilar gap bo'laklari va ayrim sodda gaplar orasidagi teng munosabatlarni ifodalaydi.

a) **Biriktiruvchi bog'lovchilar** gapning uyushiq bo'laklarini, qo'shma gap tarkibidagi ayrim gaplarni bir-biriga bog'laydi. O'zbek tilida shunday bog'lovchilardan eng ko'p qo'llanadigani "va" bog'lovchisidir. Bu bog'lovchi ayrim gaplarni va gapdagi uyushiq bo'laklarni bog'laganda, ular orasidagi teng munosabatni ifodalaydi.

b) **Zidlovchi bog'lovchilar** sodda gaplar va bog'langan qo'shma gaplarda qo'llanilib, hodisa, ish-harakat yoki biror predmetni boshqasiga zid qo'yadi va ular orasidagi qarama-qarshi munosabatni bildiradi.

Zidlovchi bog'lovchilardan “lekin, ammo, biroq, holbuki” keng qo'llanadi.

c) Ayiruv bog'lovchilar sodda gaplar yoki bog'langan qo'shma gaplarda uyushgan bo'laklarini, shuningdek, qo'shma gap qismlarini bog'laydi hamda ulardagi voqea-hodisani, ish-harakat va holatning almashinib turishi yoki bir-birini taqozo qilishini ham ifodalaydi.

7. Ergashtiruvchi bog'lovchilar asosan ergashgan qo'shma gaplar tarkibidagi ergash gaplarni bosh gapga bog'lash uchun ishlatiladi.

Hozirgi o'zbek adabiy tilida “chunki, shuning uchun, agar, basharti, garchi, go'yo, go'yoki, ya'ni, -ki (-kim)” ergashtiruvchi bog'lovchilari ko'p ishlatiladi.

a) Sabab bog'lovchilari “uchun, shuning uchun” ergash gaplarni bosh gapga bog'lab, sabab, natija ma'nolarini ifodalaydi.

b) Shart bog'lovchilari “agar, agarda, basharti, mabodo, garchi” shart va to'siqsiz ergash gaplarning bosh gapga bo'lgan munosabatidagi shartni, shu bilan birga to'siqsizlik ma'nolarini anglatadi.

c) Chog'ishtiruv bog'lovchilari “go'yo, go'yoki” bosh gapda ifodalangan fikrni ergash gapdagi fikr bilan qiyoslab ko'rsatadi. Shuningdek, ayrim voqea-hodisalarni hamda ayrim otlarni bir-biriga solishtirish, o'xshatish uchun ham ishlatiladi.

8. O'zbek tilida grammatik aloqalarni ifodalash uchun ba'zan boshqa turkum so'zlari (“deb, degan, kim, nima, qaysi, qancha, qayerda”) ham bog'lovchi o'rnida qo'llanadi. Ular **bog'lovchi vazifasini bajaruvchi so'zlar** deb yuritiladi.

XULOSA

Shunday qilib, yuqorida bayon etilgan fikrlar asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

1. Til sistemasida alohida o'rin egallovchi zaruriy birliklaridan biri bog'lovchilar bo'lib, ular har qanday tilning uslubiy-bo'yoqdorlik xususiyatlarini oshirishga xizmat qiluvchi boy manba hisoblanadi. Tilshunoslikning qariyb barcha sathlarida bog'lovchilarning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganiladi.

2. Tilshunoslik fani taraqqiyotining bugungi davriga qadar bog'lovchilarga xos jihatlarni ilmiy-nazariy jihatdan o'rganish borasida salmoqli yutuqlarga erishildi. Biroq bog'lovchi vositalarni o'zbek va koreys tili materiallari nuqtai nazaridan chuqur tadqiq etish masalasi e'tibordan chetda qolgan. Bizning nazarimizda har ikki til frazemalari asosida bu jarayonga aloqador jihatlarni tahlil etish ko'plab masalalar xususida aniq xulosalar chiqarish imkonini beradi.

3. Grammatik strukturalar orasida o'zgacha o'ringa ega bog'lovchilar so'z va gaplarni bir-biriga bog'lash bilan birga nutqning jozibali bo'lishiga ham yordam beradi.

4. Bog'lovchining o'ziga xos xususiyatlari xususidagi ilmiy qarashlar jahon tilshunosligida V.G. Gak, N.A. Baskakov, E. Benvenist, Giyom Gyustav, YU.N. Mazur, G.I. Ramstedt singari olimlar tomonidan turli darajada rivojlantirilgan. O'zbek va koreys tilshunosligida esa G'.A. Abdurahmonov, A.A. Abduazizov, A. Nurmonov, R. Rasulov, Ko Sok Ju, Kim Song He, Nam Gi Shim, Min Von Shin, pak Li Jong kabi olimlarning shu mavzu yuzasidan olib borgan tadqiqotlari alohida diqqatga sazovordir.

5. O'zbek tilshunosligida bog'lovchi masalasidagi umumiy qarashlar jahon va rus tilshunosligidagi shu muammoga doir qarashlardan qariyb farq qilmaydi. Koreys tilshunosligida esa mazkur masala yuzasidan bildirilgan umumiy fikrlar bir xil, biroq farqli jihati ham ko'zga tashlanadi. Koreys tiliga oid biz o'rganib chiqqan ilmiy adabiyotlarda asosan bog'lovchining mustaqil so'z turkumlari tarkibiga qo'shilganligiga guvoh bo'ldik.

6. Koreys va o'zbek tili bog'lovchilarning tasnifi jihatidan o'zaro farqlanishga ega emas. Zero, ularning har ikkalasida ham ma'no va vazifasiga ko'ra turlar ajratiladi. Mazkur bog'lovchilarga xos xususiyatlar ham qariyb bir xil.

7. Bog'lovchilarning semantik tabiati ham inson bilimining xarakteri, tafakkurining o'ziga xosligi, milliyligi bilan chambarchas bog'liq, deyishga to'la haqlimiz. U tabiat qonuniyati natijasi sifatida kelib chiqqan va shunday rivojlanadi.

8. O'zbek va koreys xalqlaridagi bilim xarakteri, tafakkuri, turmush tarzi, milliyligining o'xshash hamda farqli jihatlari ham mazkur xalqlar tilidagi bog'lovchilarning leksik-semantik sathida o'z aksini topadi.

9. Koreys va o'zbek tili frazemalari qiyosiy tahlil etilganida, bir xil mazmuni ifodalovchi qator bog'lovchilar bilan bir qatorda, o'zaro farqlanuvchi bog'lovchilar borligi ham ko'zga tashlanadi.

10. Bog'lovchilarning morfologik-sintaktik tabiati uning grammatik qurilishidan kelib chiqadi.

11. Koreys va o'zbek tilidagi bog'lovchilar gap ichida ma'lum so'roqqa javob bo'la olmasligi, ma'lum bo'lak vazifasida kela olmasligiga ko'ra farqlanmaydi: har ikki tilda ham bu holatni kuzatish mumkin.

12. Koreys va o'zbek tilidagi bog'lovchilarning grammatik tabiatidagi farqli jihatlardan biri, o'zbek tilidagi bog'lovchilarda muayyan so'z turkumlari bilan bog'lanish xususiyati yo'q. Koreys tilida esa bog'lovchi vositalarning ma'lum bir so'z turkumlarigagina qo'shilishi talab etiladi.

13. Koreys va o'zbek tili materiallari asosida bog'lovchilarning morfologik-sintaktik tabiatini o'rganish masalasi tilshunoslik fanining muammoli masalalaridan hisoblanib, kelgusida bu borada olib boriladigan ishlar ko'lami juda keng.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

Normativ-huquqiy hujjatlar:

1. Karimov I. A. Inson baxt uchun tug'iladi. – Toshkent: Fan, 1988. – 28 b.
2. Karimov I. A. O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo'lida. – Toshkent: O'zbekiston, 1995. – 260 b.
3. Karimov I. A. Barkamol avlod orzusi. – Toshkent: O'zbekiston, 2000. – 32 b.
4. Karimov I. A. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi IX sessiyada so'zlagan nutq. – Toshkent, 1998 - T.6. – 312 b.
5. Karimov I. A. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining XIV sessiyada so'zlagan nutq. – Toshkent, 1998 – T.6. – 370 b.
6. Karimov I. A. Istiqlol va ma'naviyat. – Toshkent: O'qituvchi, 1994. – 45 b.
7. Каримов И.А. По пути преодоления последствий мирового кризиса, модернизация страны и достижения уровня развитых государств. – Т.: Издательско-полиграфический творческий дом “Узбекистан”, 2010. – Т.18. – 248 с.
8. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. – Toshkent: Sharq, 1997. – 34 b.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentni Qarori. “Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”. Toshkent. – 10.12.2012.

Darslik va o'quv qo'llanmalar:

1. 고석주. 현대한국조사의연구 I. - [서울]: 한국문화사, 2004. – 456.
2. 김상대. 국어문법의대안적접근. - [서울]: 국학자료원, 2001. – 284.
3. 김성희. 조사 '가'의의미와주제. - 서울: 연세어문학, 1953. – 356.

4. 김수정. 한국어문법교육을위한연결어미연구. - [서울]: 한국문학, 2004. - 402.
5. 태학사 최재희 국어문법론, 2004. - 446.
6. 김재옥. 한국어문법형태연구. - [서울]: 한국문화사, 2003. - 356.
7. 김정숙, 김인균, 박동호, 이병규, 이해영. 외국인위한한국어문법 2. - 서울: 커뮤니케이션북스, 2005. - 570.
8. 남기심.고영근. 표준국어문법론. - 서울: 탑출판사, 2001. -348.
9. 남기심. 국어연결어미의쓰임. - [서울]: 서광학술자료사, 1984. - 424.
- 10.남기심. 외국인을위한한국어교육의방법과실제. - [서울]: 한국방송통신대학교출판부, 1999. -570.
- 11.남기심. 한국문법. - [서울]: 군립국어원, 2005.
- 12.민원신 “한국어의 조사”. 대한민국: 서울, 2011. - 342.
- 13.목정수. 한국어문법론. [서울]: 월인, 2003.
- 14.박이정 임지룡, "학교 문법과 문법교육". 2005. - 602.
- 15.박재연. 한국어양태어미연구. - 서울: 서울대학교박사학위논문, 2004.
- 16.서정수. 국어문법. - 서울, 한양대학교출판원, 1996.
- 17.송찰선. 명사와 '(으)ㄴ, -기'의동사특성. - 서울: 국어교육연구, 1990.
- 18.우형식. 학습활동을검한한국어문법론. - [서울]: PUFs Press, 2004.
- 19.이관규. 문장은어떻게이루어지는가? - [서울]: 박이정, 2000.
- 20.외국인을 위한 한국어 문법 I.. - 대한민국: 서울, 커뮤니케이션북스, 2005. - 570.
- 21.이광호. 국어문법의이해 1. - [서울]: 태학사, 2001.
- 22.이승옥. 주어와술어//한국어문논집: 우총강위수박사회갑기념논문집. - 서울, 1976.
- 23.은경. 국어의연결어미연구. - [서울]: 태학사, 2000.
- 24.이익섭. 채완. 국어문법론강의. - [서울]: 학연사, 1999.
- 25.이익섭. 한국어문법론. - 서울: 서울대학교출판부, 2005.

- 26.고등학교 문법 교육인적 자원부, 2006. 388.
- 27.이흥식. 국어문장의주성분연구. - [서울]: 월인, 2000.
- 28.임흥빈. 국어문법의심층. - 서울: 태학사, 1998.
- 29.학연사 이익섭외 국어 문법론 강의. 1999. – 388.
- 30.허용외. 외국어로서의한국어교육학개론. - [서울]: 박이정, 2005.
- 31.허용외. 한국어교육을위한한국어문법론. - [서울]: 한국문화사, 2003.
- 32.훈사만. 조사 '은/는'과 '도'의의미기능대비. - 서울: 도양문와연구, 1974.
- 33.Koreys tili grammatikasi. – Toshkent: Sharqshunoslik instituti. 2004. – 208 b.
- 34.Chve Mi Ok Koreys tili grammatikasi. – Samarqand: SamDChTI nashri, 2006. – 306 b.
- 35.Abdurahmonov G”.A. va boshqalar O’zbek tili grammatikasi I-tom. Morfologiya. – Toshkent: “Fan” nashriyoti, 1975. – 612 b.
- 36.Asqarova M., Abdurahmonov X. O’zbek tili grammatikasining praktikumi. – Toshkent: “O’qituvchi” nashriyoti, 1972. – 256 b.
- 37.Azizov O. Tilshunoslikka kirish. – Toshkent: “O’qituvchi” nashriyoti, 1996. – 176 b.
- 38.Abduazizov A. A. Tilshunoslik nazriyasiga kirish. – Toshkent: “Sharq” nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh nashriyoti, 2010. – 176 b.
- 39.Asqarova M., Abdullayev Y., Omilxonova M. Ona tili. – Toshkent: “O’qituvchi” nashriyoti, 1994. – 256 b.
- 40.Borovkov A., Ma’rupov Z., Shermuhamedov T. O’zbek tili grammatikasi I-qism. Morfologiya. – Toshkent: O’zSSR Davlat o’quv pedagogika nashriyoti, 1954. – 184 b.
- 41.Irisqulov M. Tilshunoslikka kirish. – Toshkent: “O’qituvchi” nashriyoti, 1992. – 256 b.

42. Shoabdurahmonov M., Asqarova M., Hojiyev A., Rasulov I., Doniyorov X. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: “O'qituvchi” nashriyoti, 1980. – 448 b.
43. Tursunov U., Muxtorov A., Rahmatullayev Sh. hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: “O'zbekiston” nashriyoti, 1992. - 400 b.
44. Shodmonov E., Rafiyev A., G'oirov S. O'zbek tili. – Toshkent: “O'zbekiston” nashriyoti, 1994. -290 b.
45. Turniyozov N., Rahimov A. O'zbek tili. – Samarqand: SamDChTi nashri, 2006. – 148 b.
46. Yo'ldoshev I., Sharipova O'. Tilshunoslik asoslari. – Toshkent: “Iqtisodmoliya” nashriyoti, 2007. – 192 b.
47. Turniyozov N. Tilshunoslikka kirish. – Samarqand: SamDChTI nashri, 2005. – 82 b.
48. Gak V. G. Fransuz tili nazariy grammatikasi. – Samarqand: SamDChTI nashri, 2002. – 108 b.
49. Nurmonov A. O'zbek tilshunosligi tarixi. – Toshkent: “O'zbekiston” nashriyoti, 2002. – 232 b.
50. Bushuy T., Safarov Sh. Til qurilishi: tahlil metodlari va metodologiyasi. – Toshkent: “Fan” nashriyoti, 2007. – 274 b.
51. XIII – XIV asrlar turkiy adabiy yodgorliklar tili Morfologiya. – Toshkent: “Fan” nashriyoti, 1986. – 420 b.
52. XV – XIX asrlar o'zbek tili morfologiyasi: Ismlar, ravish, ko'makchi, bog'lovchilar./O'zSSR FA til va adabiyot Instituti. – Toshkent: “Fan”nashriyoti, 1990. – 252 b.
53. Rasulov R. O'zbek tilida yordamchi so'zlarning semantik-grammatik xususiyatlari. – Toshkent: “Fan” nashriyoti, 1983. – 111 b.
54. Eltazarov J. D. So'z turkumlari haqidagi lingvistik nazariyalari (ma'ruzalar matni). – Samarqand: SamDU nashri, 1996. – 127 b.
55. Баскаков Н. А. Алтайская семья и ее изучение. – М.: Наука, 1981. - 272 с.

56. Институт лингвистики Сеульского гос. университета. Корейский на русском. – Сеул: Кэмуна, 1998.
57. Корейский язык // Части 1, 2, 3. – Сеул: Изд-во Института лингвистики Сеульского гос. Университета, 1995.
58. Куротченко К. Б., Леонов М. В., Щецов Ю. И. Корейский язык: Учебное пособие. – М., 2005.
59. Мазур Ю. Н. Грамматика корейского языка. – М., 1959.
60. Мазур Ю. Н. Корейский язык. – М., 1960а.
61. Мазур Ю. Н. Падежи и послеслоги в корейском языке: Диссертация к.ф.н. – М.: ГИЛ, 1963.
62. Мазур Ю. Н. Склонения в корейском языке. – М., 1962.
63. Новикова Т. А., Иващенко Н. В. Учебник корейского языка. – М.: "Муравей-Гайд", 2001.
64. Поливанов Е. Д. К вопросу о родственных отношениях корейского и "алтайских" языков // Статьи по общему языкознанию. – М.: Наука, 1968.
65. Фил Ким. Грамматика современного корейского языка. – Алматы: КазНУ, 2002.
66. Холодович А. А. Корейский язык. – М.: Восточная литература, 1954.
67. KOICA. Korean Grammar for International Learners. - Seoul: KOICA, 2000.
68. Kim Byong. Comparative Study of Two Altaic Languages: Uzbek and Korean // International Journal Central Asian Studies. - Seoul, 2001.
69. Sang-Cheol & Jong-Bok-Kim. An optimality-theoretic approach to morpho-lexical and syntactic nominalization // Harvard Studies in Korean Linguistics, vol. VIII., 2011. –p.284.

Lug'atlar:

1. Ван Тонг, Хак Су Ким. Русско-корейский словарь. – Сеул: Чжурю, 1987.

2. Век Ун Ман, Мон Сан Чу. Краткий русско-корейский словарь. – Пхеньян: ИИЛ, 1992. – 866 с.
3. Ессенсыёнхансачон (= Краткий англо-русский словарь). – Сеул: Минчунсогван, 1978. – XIV, 1724 с.
4. КангХынГджу и др. Корейско-русский словарь/ Ли Джонг Джи, Дремов А.Ф., Патаман А. – [Сеул]: Издательство Университета иностранных языков Кореи, 2006.
5. Ким Ён Су и др. Корейско-русский словарь/Джанг Шил, Муран О.В., Рябчинский И.А., Кожемяко В. – [Сеул]: Изд-во Факультета русской филологии, 2008.
6. Ким ЧунСик [Ред]. Корейско-русский словарь, Русско-корейский словарь/под редакцией Ким ЧунСик. – [Сеул]: Изд-во Мун Еи Лим, 2009.
7. Холодович А.А. Корейско-русский словарь. – М.: Гос. изд-во иностранных и национальных словарей, 1958. – 466 с.
8. Пак ХёнГ Гю [Отв. ред.]. Корейско-русский словарь. – Сеул: Изд-во корейско-русского литературного общества, 2004. – 805 с.
9. Никольский Л.Б., Цой Ден Ху(н). Большой корейско-русский словарь. Тт., I-II. – М.: Русский язык, 1976.
10. Русско-корейский словарь. – Сеул: Чжурю, 1995.
11. Русско-корейский, корейско-русский словарь. – М.: Рус. яз.; Пхеньян; Наука и энцикл., 1987. – 900 с.
12. Чхвесинпультхансачон (=Новейший французско-корейский словарь). – Сеул: Сам.чхульпх., 1978. – VII, 1645 с.
13. 김춘식. 새한러사전. - 서울: 도서출판베데컴, 2002.
14. Электронный словарь «QSev».
15. Электронный словарь «HAANSOFT DIC».

Пmiy jurnallardagi maqolalar:

1. Isoqov Z. So'zlar turkumlari sistemasida yordamchi so'zlar.//O'zbek tili va adabiyoti. - 2002. - № 2. – B. 75-76.
2. Eltazarov J. So'z turkumlarining tarixiy-geneologik aloqasiga doir (ism-fe'l ayniyati xususida qaydlar).//O'zbek tili va adabiyoti. - 2001. –№ 3. – B. 48-51.
3. Isaqov Z. So'zlarni turlarga ajratishning mantiqiy asoslari.//O'zbek tili va adabiyoti. - 2003. – № 6. – B. 79-80.
4. Matg'oziyev A. Ergashtiruvchi bog'lovchilarning taraqqiyot tarixi.//O'zbek tili va adabiyoti. - 1966. – № 1. – B. 26-32.
5. Matg'oziyev A. O'zbek tilidagi ayrim ergashtiruvchi bog'lovchilarning tarixiga doir.//O'zbek tili va adabiyoti. - 1966. –№ 3. – B. 41-48.
6. Rahmonov M. “VA” bog'lovchisining eski o'zbek tilidagi sintaktik funksiyalari.//O'zbek tili va adabiyoti. - 1971. – № 2. – B. 34-36.
7. Ne'matov H. XI-XII asrlar yozma yodgorliklari tilida so'z turkumlarining tasnif asoslari haqida.//O'zbek tili va adabiyoti. - 1973. – № 6. – B. 27-31.
8. Ne'matov H. XI-XII asr yozma yodgorliklari tilida so'z turkumlarining o'zaro munosabati.//O'zbek tili va adabiyoti. – 1974. – № 6. – B. 29-34.
9. Asqarova M. Bog'lovchi-yuklamalar haqida.//O'zbek tili va adabiyoti. – 1962. – № 5. – B. 5-12.
10. Hojiyev A. Hozirgi o'zbek adabiy tili bog'lovchilari haqida mulohazalar.//O'zbek tili va adabiyoti. – 1986. – № 2. – B. 51.
11. Isoqov Z. So'z turkumlari sistemasida yordamchi so'zlar.//O'zbek tili va adabiyoti. – 2002. – № 2. – B. 75.
12. Isoqov Z. Yuklamalar va bog'lovchilarning o'zaro aloqasi.//O'zbek tili va adabiyoti. – 2006. – № 3. – B. 78.
13. Ashurova D. Uyushiq bo'laklarda bog'lovchilarning qo'llanishiga doir.//O'zbek tili va adabiyoti. – 1960. – № 2. – B. 49-55.

Qo'shimcha adabiyotlar:

1. Ulug'bek Hamdam "Sabo va Samandar". – Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2011. – 352 b.
2. Karimov V., Abdiyev H. "XX asr O'zbek hikoyasi antologiyasi". – Toshkent: "O'zbekiston milliy entiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2011. – 624 b.

Internet saytlari:

1. <http://ziyonet.uz>
2. <http://library.tuit.uz>
3. <http://search.uz>
4. <http://ko.wikipedia.org>
5. <http://ru.wikipedia.org>
6. <http://krugosvet.ru>
7. <http://fixed.ru>
8. <http://dialog-21.ru>
9. <http://kogni.narod.ru>
10. <http://rusnauka.com>
11. <http://philology.ru>
12. <http://gazeta.ksu.ru>
13. <http://vspu.ru>
14. <http://prpc.ru>
15. <http://1september.ru>
16. <http://philosophy.ru>
17. <http://www.naver.com>
18. <http://www.daum.net>